

A szerkesztőség címe (Írott Szó Alapítvány)

1092 Budapest, Ferenc krt. 14.

Levelezési cím: **1450 Budapest, Pf. 77.**

Számlázási cím: **1062 Bp., Bajza u. 18.**

Telefon/fax: **413-6672, 413-6673**

Szerkesztőségi mobil: **(70) 388-7034**

Központi e-mail cím és előfizetés:

info@magyarnaplo.hu

Elérhetőségünk a világhálón:

www.magyarnaplo.hu

www.facebook.com/magyarnaplo

Kiadja az Írott Szó Alapítvány

(1092 Bp., Ferenc krt. 14.)

és a Magyar Napló Kiadó Kft.

(1062 Bp., Bajza utca 18.)

Terjeszti a Magyar Lapterjesztő Zrt.

(1097 Bp., Táblás u. 32.)

Előfizetésben terjeszti a Magyar Posta Zrt.

Postacím: 1900 Budapest

Előfizetésben megrendelhető az ország
bármely postáján, a hírlapot kézbesítőknél,

a www.posta.hu WEBSHOP-ban

(<https://eshop.posta.hu/store/>),

e-mailen a hirlapelofizetes@posta.hu címen,

telefonon a 06-1-767-8262 számon,

levélben a MP Zrt. 1900 Budapest címen.

Külföldre és külföldön előfizethető

a Magyar Posta Zrt.-nél: a www.posta.hu

WEBSHOP-ban

(<https://eshop.posta.hu/store/>),

1900 Budapest,

06-1-767-8262,

hirlapelofizetes@posta.hu

Belföldi előfizetési díjak:

Egy évre 7500 Ft, fél évre 3900 Ft.

Nyomda: Pannónia Nyomda Kft.

(1139 Bp., Frangepán u. 16.)

A folyóirat megrendelhető

szerkesztőségünkben is:

• személyesen:

1092 Budapest, Ferenc krt. 14. I/5.

• levélben: **1450 Budapest, Pf.: 77.**

• telefonon: **06-1-413-6672**

• e-mailen: **info@magyarnaplo.hu**

Költészeti családtörténet

Kezdetben, a harmadik évezred elején volt *Az év versei* című antológia, és a Magyar Napló Kiadó szellemisége lebegett fölötté. (Remélem, senki nem botránkozik meg e biblikus felütésen – természetesen a legendásabb gúny sem lappang mögötte.) Azután Oláh János főszerkesztő szólott: „Szervezzünk az antológia szerzőinek könyvheti sétahajózást a Dunán!” És megszületett a jóleső hagyomány, és a nép látja, hogy ez jó. Azután 2011-ben Oláh János és Tornai Szabolcs szólottak: „Az antológia szerzői Költészet napján olvassák fel élőben a kötetben szereplő verseiket, és ezt nevezzük Versmaratonnak!” Úgy is történt, és ez évről évre ismétlődik, idén már hetedszer zajlott a seregszemle. Azután fölbukkant egy ember, kinek neve Nemes Attila, és szólott: „Szervezzünk zenei vetélkedőt is a Versmaraton mellé!” És munkatársaival közösen tavaly megalkotta a HangHordozók versengést, az antológiában található költemények megzenésítésére. És az eddigi két versenyből a nép látja, hogy ez jó. Idén pedig Nemes Attila e sorok írójával közösen szólott: „A Versmaraton költői ne csak olvassanak, hanem fussanak is, negyvenkét kört egy pesti téren!” És április 8-án lezajlott a Költők Futása, tizennégy poeta részvételével, és a nép látja, hogy ez is jó.

Így foglalható össze tömören a Költészet napjához kötődő Magyar Naplós rendezvénycsalád genezise. Igen, mostanra egész programkör kerekedett *Az év versei* antológia köré, persze a Magyar Írószövetség támogatásával. A második alkalommal megtartott HangHordozók versenyen – a szakmabeliek állítják – erősebb mezőny jött össze, mint tavaly, pedig az sem volt gyöngé... A ferencvárosi Ferenc téren tartott Költők Futása remekül sikerült, a sajtó meglepően élénk érdeklődése mellett: nagyon oldott légkörben futottuk le a negyvenkét kört, majd rögtönöztünk egy szonettet. Remélhetőleg jövőre még több költőtárs csatlakozik hozzánk, hogy ezáltal is népszerűsítsük a kortárs költészetet.

A központi esemény mindazonáltal továbbra is a Versmaraton, amelyet idén is a Magyar Rádió legendás Márványtermében tartottunk. Az antológia százhárom szerzőjéből hatvanötven vállalták a színpadi szereplést, délelőtt tíz és este tíz óra között. Köszönet illeti a Kossuth Rádió szerkesztőit (valamennyien régi motorosok, a költők hűséges barátai), hogy ezúttal is vállalták a műsorvezetést, a rövid pódiumbeszélgetések moderálását. És jár a köszönet az MTVA illetékeseinek is a társ házigazdai szerepért. Az antológia szerkesztőjeként és a Versmaraton szervezőjeként biztos vagyok benne, hogy aki csak egyetlen órára is behallgatott ebbe a félnapos költészeti fesztiválba (a helyszínen vagy a világhálón), az maradandó szellemi élményben részesült.

Zsille Gábor

Szerkesztőbizottság: *Jókai Anna* (elnök),
Báger Gusztáv, *Horváth Antal*,
Kalász Márton, *Kő Pál*, *Nemes Attila*,
Salamon Konrád, *Szakály Sándor*, *Vasy Géza*

Újraalapító főszerkesztő: **Oláh János**

Főszerkesztő: **Jánosi Zoltán**

E-mail: janosizoltan@magyarnaplo.hu

Mobil: (70) 388-7035

Főszerkesztő-helyettes: **Bíró Gergely** (próza)

E-mail: proza@magyarnaplo.hu

Mobil: (70) 388-7031

Munkatársak:

Berta Zsolt

(Magyar Napló Könyvesbolt,
Budapest, VIII. ker. József krt. 70.,
Józsefvárosi Galéria)

Mobil: (70) 421-9580

magyarnaplokb@gmail.com

Bornemissza Ádám (tördelőszerkesztő)

Cech Vilmosné (gazdasági ügyintéző)

Mórocz Gábor (Könyvszemle, tanulmány)

E-mail: moroczgaborn@magyarnaplo.hu

Nemes Attila (Nyitott Műhely, marketing)

E-mail: nemesattila@magyarnaplo.hu

Mobil: (70) 421-7962

Parragi Zoltán (ügyintéző)

E-mail: parragizoltan@magyarnaplo.hu

Réger Ádám (szerkesztő)

E-mail: regeradam@magyarnaplo.hu

Mobil: (70) 388-7032

Szentmártoni Anikó

(szerkesztőségi titkár, terjesztés, előfizetés)

E-mail: szentmartonia@magyarnaplo.hu

Mobil: (70) 388-7030

Szentmártoni János

(ügyvezető)

E-mail: titkarsag@iroszovetseg.hu

Zsiga Kristóf (ügyvezető, könyvkiadás)

E-mail: zsigakristof@magyarnaplo.hu

Mobil: (70) 388-7033

Zsille Gábor (vers)

E-mail: vers@magyarnaplo.hu

Borító: **Oláh Máttyás László**

*

A címlapon: **Nagy Gábor**

(A fotót Czímab Gyula készítette)

Meg nem rendelt kéziratot nem őrzünk meg és nem küldünk vissza. Minden felbélyegzett, válaszborítékkal ellátott levélre válaszolunk. Mutatópéldány kérhető a szerkesztőségben.

Zsille Gábor: *Költészeti családtörténet* 1

SZEMHATÁR

Buda Ferenc: *Foszlányok az időből* 3

Két sóhaj 4

Aniszi Kálmán: *Hogyan is lehetne rangsorolni?* 5

Jánosi Zoltán: „Homlokod fénye”. *József Attiláról – a költészet ünnepén* 9

Kovács István: *Romvárosok csönd-elégiája* 10

Lőrincz György: *Bécs fölött a Hargitát* 11

A kubai emigráció üzenete 17

Elvira de las Casas: *Alzheimer* 17

Jesús Alberto Díaz Hernández: *IV. ének; XIII. ének* 18

Heriberto Hernández Medina: *XL.; L.* 19

LVII. 20

Rodolfo Martínez Sotomayor: *A Silueta Könyvkiadóról* 20

L. Simon László: *Úton; Szarvasok* 21

Hazai Cecília: *Bakui anziksz. Az ember tragédiája azerbajdzsáni nyelven* 22

Bekir Sitki Çobanzade: *Budapesti este; (Fagyott lennék télen...)* 24

Tokaji bor 25

Marosi Gyula: *Robog a bakterház* 26

Hóvári János: „nemcsak egy porszem, hanem igenis van örökléte”

Deim Pál emlékezete 31

Tarbay Ede: *Esteli ének* 33

Lázár Balázs: *H. úrban is* 34

Pálfalusi Zsolt: *A világ legszebb kutyatemetője* 35

Nagy Lea: *Légörvény; Atmenet* 43

Kürti László: *Szívhús-ütem; bevakult tükör* 44

Varga Melinda: *Szabadságfüggő vagyok*

Beszélgetés Farkas Wellmann Endrével 45

Mózes Huba: *Egy nem szokványos irodalmi társaság: az erdélyi Helikon* 47

Nagy Gábor: *Hármas szonett* 49

Tér varjúval, villamossal 50

NYITOTT MŰHELY

Luzsicza István: *A szüntelen teremtdő világ izgalma*

Beszélgetés Nagy Gáborral 51

KÖNYVSZEMLE

Udvardy Zoltán: *Merre változik ez a forgandó világ...*

Marosi Gyula: Generalisszimusz az Akácfa utcában 59

Szmeskó Gábor: „Jelek a bástyák kövein”

Király László: A Bethlen-bástya dallama 61

Kántor Zsolt: *A naplemente lebontja az ébrenléteket*

Báger Gusztáv: Találgatom, mit üzensz 62

Payer Imre: *Válogatott*

Fekete Vince: Vak visszhang 64

Diószegi Szabó Pál: „Nekem a föld való, nem égi mása”

László Noémi: Föld 65

Kovács Imre Attila: *A mozdulatlanság gesztusai*

Muszka Sándor: Magányos nőknek, bukott fiúknak 67

Antal Balázs: *Versben indul el*

Király Zoltán: Szívtűzoltóautó 69

SZERZŐINK 70

Lapszámunkat Deim Pál alkotásainak reprodukcióival illusztráltuk. A felvételeket és a portrét Deim Balázs és Deim Péter készítette.

Szerkesztőségünk szomorúan tudatja, hogy szerzőnk, Bányai Tamás író, a Magyar Írószövetség tagja 2017. április 3-án elhunyt. Hamvasztás utáni búcsúztatása szűk családi körben történt 2017. április 23-án. Emlékét kegyelettel megőrizzük.

BUDA FERENC

Foszlányok az időből

*légypiszkos ablaküvegek
mögül árnyékok intenek
akár a lelkiismeret
lábad is lelked is remeg*

*

*ínséges napokat heteket
túlélni telet hideget
hiányokat és nincseket
lesvén hogy rád tekintsenek
égi és földi istenek*

*

*jövő? reménység? távlatok?
estig még elsétálhatok
amíg a szívem és tudóm
kifog e tikkasztó időn
egy amit biztosra mondhatok:
megértem már a tegnapot*

*

*igen: az emberek zöme
kit mire vitt az ösztöne
rontott s javított meg henyélt
óvta a létét s érdekét
élte a maga életét*

*

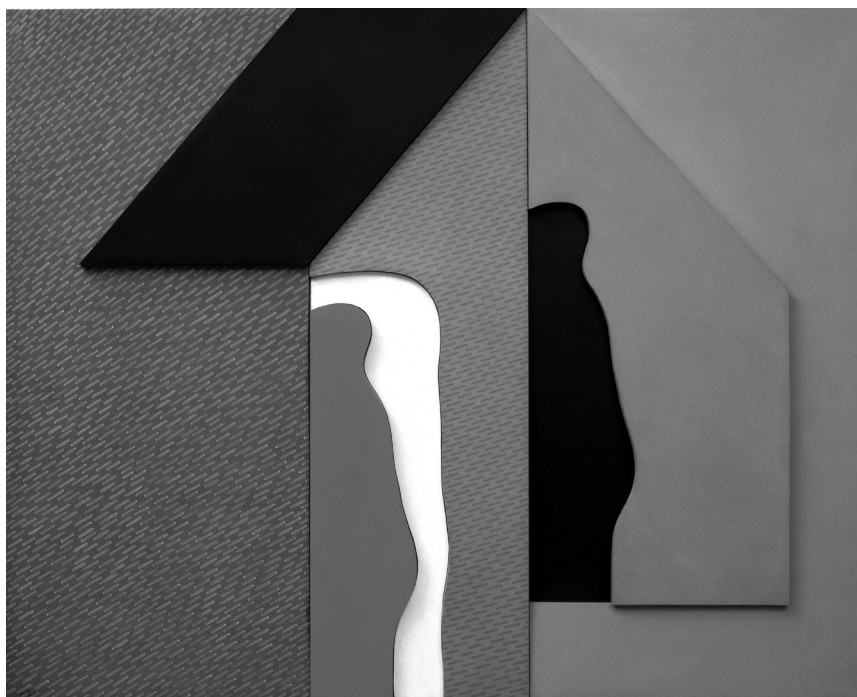
*éltem én is a magamét
hol világos volt hol sötét
szóltam öt-hat szót emberül
a többi itt maradt
belül*

Két sóhaj

*Ötven- s egynéhány éve
akiket tanítottam
nagy néha látom őket
fásultan és rogyottan
túlsúllyal vagy soványan
fájón megöregedve
csöpp kezük puha emlék
visszatér tenyerembe*

*

*A mennybolt körbefordul
tengelyét fönny ki tartja?
gomolygó úri ködben
világok messzi partja
ám te csak itt szeretnél
pár sort még fölfalazni
noha fogytán a téglá
léted tán félarasznyi
s törékeny foglalatját
elejted mint a bögrét
ám addig tedd a dolgod
ha van ha nincs öröklét
s arcod még földeríti
néhány szemvillanásra
virágok ébredése
füvek megújulása*

Ember és ház (1969, festett fa, 160 × 200 cm, Magyar Nemzeti Galéria)

ANISZI KÁLMÁN

Hogyan is lehetne rangsorolni?

Sem motorzúgás, sem más természetű zaj nem hallatszik ide: a hullámok ritmikus csobbanása osztja egyforma egységekre a végtelen nyugalmat. Tőlem jobbra a Meszes-hegység húzódik, napnyugat irányában, balra az Erdélyi-érchegység vonulata. Erre már dombok: megadóan készülnek beolvadni a Nagy Magyar Alföldbe.

Állok a rezzenetlen csendben, a folyó hullámjátékába feledkezve. Nagy sokára, ahogy felnézek, különös érzés vesz erőt rajtam: mintha napfogyatkozás készülne... vagy valami csoda. A nyárutói nap bágyadt, homályló fénnel permetezi a tájat, oldja valószínűtlenné a körvonalakat. Úgy tűnik, minden, ami körülvesz, súlytalan lebegésbe kezd, és lágyan, puhán magával emel...

Nem tudom, meddig tartott a révület, amely soha többé nem ismétlődött meg, de a különös látvány életre szóló élménynek bizonyult.

A múzeum hűvös falán Nagy Imre *Vihar* című festménye. Amint nézem, valahonnan a mélyből, az emlékezet valamelyik rekeszéből egyszer csak felszínre tör annak a különös délutánnak az emlékképe, és önkéntelenül párhuzamba állítom ezzel a nagybecsű festménnyel. Mennyire más ez az élmény, mint az egykori természeti jelenség keltette furcsa borzongás! De, lám, itt a dilemma is: az volt-e szebb, vagy ez gyönyörűbb? Melyik magasabb rendű? Melyik áll föllette a másikon? A mindig megújuló természet a maga végtelen változatosságával néz le a tökély csúcsháról a művészetre, vagy a művészet – ez a csoda! – emelkedett a természeti szép fölé?

Hogyha történetesen a felvilágosodás korának híve lennék, könnyű dolgom volna, mert meggyőződéssel rávághatnám: „Csakis a Természet! Hisz ez az a Nagy Könyv, amelyből tanulni kell és okulni lehet. A természet maga a tökéletesség, a civilizáció, a kultúra s benne a művészet nem teljes értékű, tökéletlen képződmény. Ő a Mester, mi a Tanítvány.”

Az ilyen és az ehhez hasonló avatag bizonyosságokat azonban rég kikezdte a megismerő kétely. Ki merné ma olyan határozottan, sőt, mint a filozófus (Rousseau) tette, némi indulati töltettel azt állítani, hogy a tudományok és a művészetek rontották meg

az erkölcsöket? Ellenkezőleg: a történelem azt bizonyítja, hogy a művészet kifejezetten pozitív szerepet töltött be az emberek életében: nemesítette az erkölcsöket, gazdagította személyiségünket.

Ugyanakkor az is igaz, hogy – főleg az utóbbi száz, százötven évben – a széleskörű fejlődéssel egyidejűleg egy involúciós folyamat is érvényesült: a gazdaság, a technika, a tudományos kutatás gyorsirámú fejlődése következményeként megismerhetővé és ellenőrizhetővé vált majdnem mindenféle emberi megnyilatkozás: a tettekről, a gondolatokról, a szándékokról rendre lehull a titkok leple. Az intimitás szertefoszlik a vesébe látó, fürkésző szem mindenhatósága előtt. Ez részint, mint lehetőség, részint, mint valóság ott settenkedik az emberek körül, és visszariasztja vagy félténné teszi a kitarulkozni vágyó belső univerzumot. Olyan körülmény ez, amellyel szemben az emberek nem állnak ugyan tehetetlenül, de amely könnyen megteremheti fanyar gyümölcsét: a személyiség elsoványodását vagy megnyomorodását. Ezért viszont nem a tudás és pláne nem a művészetek okolhatók – más természetű erők hatnak ott. A természethez és a művészethez azonban továbbra is bizalommal fordulhatunk: nem fogunk csalódnani bennük. Ezért az előbbi kérdést megismételve – melyik a magasabb rendű? –, idézzük meg őket egy csöndes töprengésre!

A természet van, kényszerűen adott; a művészet az egyik legbecsesebb érték, amivel az emberiség megajándékozta saját magát. Amaz elégséges önmagának, emez hiányból, a teljesség iránti csillapíthatatlan vágyból születik. Milyen gyönyörű! – szól a költő, amikor megpillantotta a lebukó nap hatalmas korongját. De megdöbbsent, amikor ráébredt, hogy örömeivel egyedül maradt. A mellette kaszáló öreget, aki sok száz hasonló naplementét látott már, nem ragadta meg az égi tünemény. Időbe telt, amíg a költő rátalált a titok nyitjára: csak a tartós hiányérzet ösztönözheti a lelket az űr betöltésére... A költészet: a hiány jajszava, az elorzott teljesség visszaszerzésére tett fájdalmas-szép kísérlet. (Szabados idézve Kosztolányit.)

Valóban, hiteles művészi alkotás csak az emberi igazságért és a méltóságért folytatott küzdelem jégében születhet. Ami pedig a művészetben igaz, az szép is. A törekvéseit, közössége értékrendjét magának érző, gondoljaival, sorskérdéseivel azonosulni tudó művész képes eszmeileg meghaladni a bemutatott valóságállapotot. Az igazság, a méltóság és

a moralitás szellemében fogant teremtő törődés, kellő tehetséggel párosulva, pozitív esztétikai–művészi értékkel minősül. Csakhogy az esztétikum, a művészi szép iránti fogékonyság nem velünk született képesség; belé kell plántálni az emberbe, hogy művelve, kifejlődjék benne. Azokat, akiknek nincs semmilyen esztétikai–művészi műveltségük, Achilles-sarkuk könnyen sérülékennyé teszi. Köztudomású, hogy közülük kerül ki a legtöbb áldozat is – azok, akik, ha választhatnak hiteles és álértékek között, az utóbbiak mellett döntenek csak azért, mert befogadásuk nem igényel semmilyen szellemi erőfeszítést. Választásuk egyben azt is jelzi, milyen magas (azaz milyen alacsony!) az az igény szint, ameddig ők egy adott időpontban felérnek.

Természeti szép és művészi szép nem rangsorolható, mert csak az egynemű értékek mérhetők össze. Olyasmit nem állíthatunk, hogy a rózsza szebb, mint a *Mama* című vers, mert a természeti szép és a művészi szép másfajta minőségek. Ezek nem azért nem rangsorolhatóak, mintha a művészet a természet ellenében létezne, hanem azért, mert egy világ választja el őket. A természet a maga objektivitásában tudattalan, puszta anyag; a művészet esetében az anyag inkább csak lehetőség, lévén a műalkotás a maga objektív mivoltában eltárgyasult szubjektív világ. Amott a rendezetlenség uralkodik, emitt a magas fokú szervezethez. A természet önmagában való, a művészet értünk van. A természet önmagában sem nem szép, sem nem rút: nincs esztétikai minősége. A természet dolgai, jelenségei csak azáltal nyernek esztétikai értéket, hogy bekerülnek az emberi viszonylatok gazdag hálózatába. Így lesz a csillagos ég *az ember számára* a végtelenség, a sólyom röpte pedig a szabadság szinonimája; ilyenképpen válik a hófödte csúcs fenségessé, félelmetessé a pusztító tájfun.

A természet tartalmatlan, a művészet tartalomgazdag. Minden egyes igazi műalkotás egy-egy sajátos jelrendszer, éppen csak meg kell tudni fejteni a jeleket. Egyetlen hiteles műalkotás sem képzelhető el pozitív emberi–társadalmi jelentés(ek) nélkül, legyenek azok mégoly közvetettek is. Valószínű, hogy a művészet rendkívüli nevelő, befolyásoló erejének a felismerése vagy megsejtése irányította a mindenkor hatalomnak ehhez a sajátos világhoz való viszonyát; a hatalomért, amely hol nyíltan mellállt, hol épp csak megtűrte, hol pedig ellene fordult. De csak úgy módjával: igyekezett a maga ásta mederbe terelni, saját ideológiájával összhangba hozni, benne tartani

a művészi gyakorlatot. Az persze mindig utólag derült ki: helyes volt-e az a törekvés vagy sem.

Hanem a maga módján a művészet is hatalom, még ha nem is olyan természetű, mint az a másik, a politikai. Ezért kettejük viszonya sohasem volt teljesen problémamentes, s a kialakult feszültségek rendszerint az erőviszonyokat tükröző (hol kedvezőbb, hol meg kedvezőtlenebb) kompromisszumokkal végződtek, csillapultak vagy oldódtak meg.

Milyen bonyolult lehet az élet, hogyha még egy olyan álkérdésnek az eldöntése is, mint az, hogy a természet vagy a művészet magasabb rendű-e, századokig húzódott. Az eltérő, nem ritkán egymásnak ellentmondó ítéletek mögött a kutakodó tekintet különböző érdekeket, előítéleteket, kizárólagosságokat vél felismerni. El lehet tőprengeni azon, hogy vajon a természet felsőbbrendűségének mítosza nem reakció volt-e a középkor viszolygására mindennel szemben, ami testi, anyagi, evilági? Hogyha e feltevés helyességének bizonyítására más érv nem is lenne, csak az a körülmény, hogy a kora középkori irodalmi és képzőművészeti alkotásokból hiányzott a természetleírás, -ábrázolás, és hogy ez később, a XI. században megjelent ugyan, de ugyancsak sommásan kezelték, így jelezve azt, hogy minden, ami a lét alsó fokain található, értéktelen (minek hát több időt és energiát fecsérelni rá?!); nos, ez a körülmény egymagában is meggyőzően bizonyítja, hogy a reneszánsz és az azt követő korszakok természetrajongása, már-már -kultusza a hűbéri-egyházi tiltás (prohibíció) elleni (nem mindig tudatos) tiltakozás volt. És amint az lenni szokott, túlzásra túlzással feleltek.

Számunkra nyilvánvaló, hogy a természet és a művészet ilyenkor rangsorolására tett korabeli kísérletek meddő erőfeszítések voltak, és legfőképp az ismeretek hiányosságából eredtek. Ilyen hierarchiát már csak azért se lehetne felállítani, mert a művészet nem szorítkozik a természet szolgálai utánzására, idegen tőle a gépies másolás. A fénykép ezt minden művészetnél jobban, pontosabban megteszi. Ilyen értelemben a művészetnek nincs is dokumentumértéke. És hogyha a művészet csupán ennyire lett volna képes, régen fölöslegessé vált volna.

Csakhogy a művészet – bizonyos értelemben – több, mint a természet. Mert nemcsak arra figyel, ami van: a létező mellett a lehető is befogja. A művészet a való és a megvalósítandó, a tényleges és a lehető kettős tartományában lakozik, és annak a közvetett megváltoztatására törekszik, ahonnan épít-

kezik. A művészet természetében szükségképpen benne rejlik, hogy kimond, felvet vagy jelez olyan alapvető, messze sugárzó igazságokat, amelyek az adott kor és közösség számára igen-igen fontosak. Ha ezt valamilyen okból – kényelemből, félelemből stb. – elmulasztja, vagy az alkotó saját kicsinysége miatt képtelen megtenni, a mű vagy létre se jön, vagy ha mégis, semmitmondó lesz.

Pedig se szeri, se száma annak, hogy egy-egy nagy művészegyéniség hányféleképpen alakítja, tágitja, mélyíti és árnyalja a valósághoz való sokrétű és sokszínű viszonyunkat. Alkotó, befogadó és mű igen bonyolult kölcsönhatásáról van itt szó tulajdonképpen, olyan sajátos összefüggésrendszeréről, amelyről mindmáig elég hézagosak az ismereteink. A teoretikusok véleménye például megoszlik abban a kérdésben, hogy melyik félnek milyen a szerepe, mekkora a súlya ebben a kölcsönviszonyban.

Az az érzésem, hogy a hivatalos szemlélet az utóbbi időkhöz erősen minimalizálta a szubjektum, a szubjektív szerepét a művészet jelenség-együttesében – az alkotásban éppúgy, mint a befogadás folyamatában.

Mert a marxista ideológia korifeusai, avagy a marxizmus klasszikusai nem hatoltak vizsgálódásaik során elég mélyre az alkotói és a befogadói szubjektivitás tanulmányozásába. Nem azért, mert – mint ahogy az apológéták hirdették róluk – nem volt hozzá elég idejük, hanem amiatt, hogy a szubjektív világ tanulmányozása a XIX. század második felében még gyermekcipőben járt (bár kivételek is akadtak: elég csupán Kierkegaard-ra, Nietzsche-re vagy Diltheyre gondolni). Csak azután, hogy a lélektan gyors fejlődésével gyarapodtak az ilyen természetű ismeretek, kerülhetett sor kedvező változásra ezen a területen.

Az az Oscar Wilde-től származó kijelentés, hogy „Turner csinálta a londoni ködöt”, arra hívja fel a figyelmet, hogy egy-egy igazán nagy művész fogékonnyá, érzékennyé teheti az embereket olyan jelenségek iránt, amelyek addig – hogy, hogy nem – kívül rekedtek azon a világon, amelyre érzékelésük kiterjedt. Az iszonymnak azt a formáját, változatát, amit Kárász Nelli érzett férje, Takaró Sanyi iránt, jószerével csak Németh László remek lélektani regénye elolvasása után tudtuk úgy felfogni és átérezni, ahogy azt az író leírta, értelmezte, noha ez korábban is létezett – éppúgy, mint Turner előtt a londoni köd.

Anna Karenina, aki az őszinte érzelmek jogát védve, szembe mert szegülni kora társadalmának szemé-

lyiségromboló konvencióival, elkerülhetetlen bukásában magasztosult fel azért, hogy egy igaz, mélyen emberi ügyért küzdött. Tagadhatjuk-e, hogy gazdagabbak lettünk általa (általuk)?

Úgy hiszem azonban, hogy minden további magyarázatnál meggyőzőbbek Ady szavai: „Önök, kik most tárlatokra járnak, húsz évvel ezelőtt nem láttak rőtörös eget. Violás rétet, kék ugart s efféléket. Ma látnak. Jönni szokott időnként egy piktor, ki újat lát. Megfesti. Megtanítja önöket új színekre. És evvel megtanította önöket látni. Baudelaire hangulatait Baudelaire előtt biztosan, határozottan nem érezték az emberek. De jött ő. Megérezte ő. Verseiben beszámolt róluk, s megtanított minket új hangulatokra. / Minden művész ezt csinálja, s annyira művész, amennyire ez sikerül neki” (*A fekete macska*).

Eszerint a művész olyan világba kalauzol, amelynek hiába keressük a pontos megfelelőjét az életben, nem fogjuk megtalálni. A téli pusztá képe Petőfi költeményében meggyőzőbb, elhíhetőbb, mint amilyen az a maga valóságosságában.

Honnan a művészetnek ez a rendkívüli ereje? Koncentráltóságából és abból a gyakorlatból, hogy az alkotó nemcsak hogy nem tartja tiszteletben a valóságos dolgok, jelenségek tényleges arányait, hanem önkényesen át is rendezi az alkotóelemeket. A művészi közlés szempontjából lényegeseket felnagyítja, a jelentőség nélkülieket visszaszorítja vagy mellőzi, és újakat talál ki. Ilyen módon merőben új strukturális képződmények születnek.

A zseniálisan gonosz III. Richárd, a démonikus Jágó, a tragikus Antigoné, a groteszk Kékszakállú olyan hősök, akik pozitív vagy negatív esztétikai minőségüknél fogva felsőbbrendűek – abban az értelemben, hogy olyan mértékben sűrítve, telítve hordozzák magukban az élet esztétikai minőségeit, amely felülmúlja az élet esztétikai értékeit.

Mindazonáltal a művészet hatása nem mérhető a valóságos dolgok vagy a ténylegesen megtörtént események erejével. Az a természeti tünemény, amely engem mondhatni gyermekfejjel magával ragadott, sokkal mélyebb élményt nyújtott, mint nem egy művészi alkotás. Mélyebbet? Helyesebb talán azt mondani: más milyent. Nézzük csak!

Valaki – hozzánk közelálló – tragikus halála rendkívül erős lelki megrázkódtatást okoz, ellenben Antigoné tragikus pusztulása katartikus élményt nyújt, felemel, megtisztít. Amott a fiziológiai alapokon nyugvó pszichológiai dominál, emitt az etikai. Egy külö-

nösen vonzó hölgybe még azok is beleszeret(het)nek, akiknek semmi esélyük sincs arra, hogy szerelmüket az „árfolyamával” nagyon is tisztában lévő szépség viszonzni fogja. Viszont egy eszményien szép női szobortól, például a milói Vénusztól senki sem gyúlt szerelemre. A művészi szépet csodáljuk, lelkesülünk érte, de csodálatunk nem alakul át érzéki vonzalommal.

Színházban, előadás közben a bajba jutott hősnek sokszor segítségre lenne szüksége, és mi készséggel segítenénk is, mert együtt érzünk vele, mégsem lépünk fel a színpadra, hogy kisegítsük bajában. Báb-színházban, gyermekek között azonban az ilyesmi gyakran előfordul, mert ők még nem tudják azt, amivel mi tisztában vagyunk, hogy tudniillik a művészet nem valóságos, hanem illuzórikus világ, a tulajdonképpen „égi mása”.

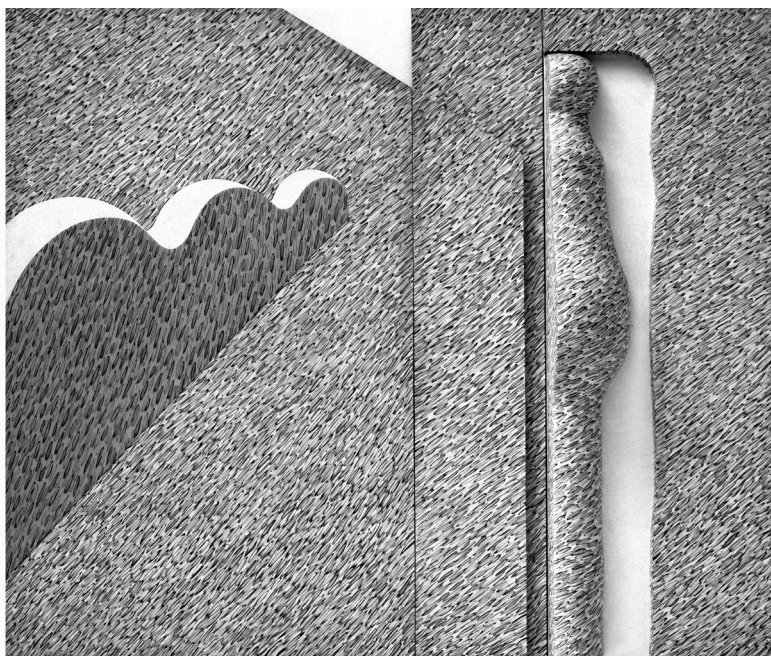
Mivel a művészet hatása gyengébb és főleg más, mint a természeté, alulmarad-e a művészet a természettel való megméréstetésben? Itt a mennyiségi szempont nem érvényesíthető, mivel a természet nyújtotta élmény *lényegét tekintve* különbözik a művészi élménytől; más minőség az egyik, és megint más a másik. Ott a biológikum szava szól, itt az etikum kerekedik felül minden más. Kell-e mondani, hogy ez utóbbi a sajátosan emberi?

Akár szükségszerűek, akár véletlenek, a természet dolgai, jelenségei nem hordoznak magukban semmilyen célt. A létezők mozgása és az egyetemes össze-

függés okán egyszerűen vannak. Ellenben minden hiteles műalkotásban benne rejlik létrejöttének a célja is. A művészetnek a maga egészében és minden műalkotásnak külön-külön van teleológiája, amely a humanizálás önzetlen szolgálatában összegezhető. Ezért a művészet világában nem is az az igazán fontos, mit ábrázol a mű, hanem az, hogy hogyan. Mert végül is a szociális-emberi tartalmak hordozója maga a forma, a tartalom benne és általa válik külsővé-érzékeltetővé, hogy végül a befogadás folyamatában értelmet kapjon a műalkotás. A formában eltárgyiasult jelek jelentéseinek megfejtésével egyre mélyebbre hatolunk a mű kimeríthetetlenül gazdag világában.

Minden igazi művészi alkotás olyan jelzőoszlop, amelyhez nemcsak érdemes, hanem szükséges is igazodni. De hiába a legszebb műalkotás, ha hiányzik belőlünk az igény rá.

A művészet megkedvelésének legbiztosabb és leg-rövidebb útja a hiteles műalkotásokkal való minél gyakoribb társalgás. Társalogni viszont csak azzal tudunk, akinek ismerjük a nyelvét. A művészet formanyelvét nem könnyű ugyan elsajátítani, de megéri a fáradságot. Mert az eleven élet lenyűgöző szépsége semmivel sem pótolható, de amilyen varázslatos, olyan mulandó is: keletkezik, van és nyomtalanul eltűnik az idő végtelen folyamatában. A művészet viszont épp az efemerre veti ki hálóját, hogy – miként Józsué a napot – megállítsa az időt, múlhatatlanná tegye a mulandót.

Kompozíció murális feladathoz VI. (1969, alugrafika, 40 × 50 cm)

JÁNOSI ZOLTÁN

„Homlokod fénye”

József Attiláról – a költészet ünnepén
(részlet)

Az üzenet

Tágasság, teljesség, szintézis, életelemzés és létprogram-kifejezés József Attila tekintetének utódaiba átörökített s máig bennük cikázó villámlásaivá váltak. Ezek fényével a társadalom és a lélek legrejtettebb zugaiba is bevilágított. A bérkaszárnnyak odvait, a cementgyárak közelében kővé dermedt szíveket, a szövölányok álmait a marionettként a vad ösztönöktől, az „ordas eszméktől” rángatott történelem sodraihoz hasonlatosan tette láthatóvá. Költészete képernyőjén a teljes magyar sors, a falu, a város, a szegény és a gazdag létének lényegi vonásai lobbantak át élesen metszett képkockákká, s lettek együttesen a magyar költők Oscar-díjának, a József Attila-díjnak a legszebb értékeit alapozó, végtelenített filmtekerseivé. Amelyek Laokoón-kígyói az *Eszmélet* szerzőjének első lírikusi lépéseitől új felismerésekre készítetve szorongatnak bennünket történelmünkben. Pedig kezdetben milyen egyszerű vágyakat fogott versbe a foltozott ruhájú fiú! Csak jó ruhában akart járni-kelni, vadalmafává kívánt lenni, hogy azután a megalkuvás-világgal tökéletesen szemközt ordítson rá korára:

*Ehess, ihass, ölelhess, alhass!
A mindenséggel mérd magad!
Sziszegve se szolgálak aljas,
nyomorító hatalmakat.*

E kiáltás hatalmas íve bűvöli el, hívja ki, vonzza folytonosan a halála óta is az újra meg újra születő magyar költészetet, a mindent előlről kezdőket, a nyomába – vagy akár a nyomával szemben – indulókat.

József Attila megoszthatatlan, eláthatatlan és kikerülhetetlen. Noha többször is elásták, kiásták és újraföldelték, ő nem nyugszik mégsem a földben. A haza tökéletességének, a szeretetnek és a törődésnek a korabeli hiányait az ifjúság örök hiányainak örvényeiből üzeni újra és újra, s a tisztaságával, a fájdalmaival és léte hiányával is újabb erővel balzsamoz

bennünket. Hogy versben és a vers valóságán kívül is közelebb hozzuk a létével is követelt jövőt, szembegyalogolva a *Nagyon fáj*-jal, a szárszói sinned, az elgurult, véres kalap emlékével. Mondjuk hát vele, helyette magunk miatt is, ismét, amit mondtak utána több ezerszer, mert mondanunk kell, mert az életünk ars poeticájaként is ezt mondani kötelesség:

*Nincs alku – én hadd legyek boldog!
Másként akárki meggyaláz
s megjelölnek pirosló foltok,
elissza nedveim a láz.*

*Én nem fogom be pörös számat.
A tudásnak teszek panaszt.*

A pörös száj a Költészet napján az ország költőivel, költőin át József Attila ajkával, nyelvével is beszél. Azt üzeni, hogy soha nem lehet vége a költészet világelemző és világokat alkotó küldetésének, mert a vers végtelen, a költészet nem más, mint az Isten felénk pillantó tekintetének folytatása – talán az maga –, amely áthatol az időn és a halálon. Körben, kézen fogva állnak, szólalnak meg most is a versek, József Attila születésnapján, az először a Mamában meglátott, majd a Mamává varázsolni akart Haza körül. Karéjban a Soproni-, a Lajta-hegységektől a Tátra, Fáttra, a Verhovinák vidékein keresztül a Hargitáig, a Duna–Tisza ölelkezéséig, s tovább, az Európán kívüli világrészekig, ahol magyar szó létezik. S itt igézik, fogják a lelkünket a Bükk-hegység domborzatának lillafüredi szikláin alatt is, ahol nemcsak az egykor megszeretett asszony, hanem József Attila homlokának fényét is villantja minden levél. S szerelemtől izgatott szíve dobogásának ütemével csobog tovább az újraéledő természet ütőereként a Szinva-patak, amely messziről hozza, és messzire viszi az emberi szót, s a magyar költészet hangjaival telíti ma a világot. S talán verset is ír ez a patak József Attilához, valahol a hegyek között, ott, ahol a legmagányosabb és a legboldogabb.

Amely a víztükörről párává lobbanva, egyre közelebb kerül a naphoz, a Himalájánál is magasabbra, és magyar nyelven szólítja meg az Istent: a mindenség költészetét.

Lillafüred, 2017. április 11.

KOVÁCS ISTVÁN

Romvárosok csönd-elégiája

*Romvárosok
csönd-elégiája,
a romok labirintusában vonulók
lépésnyi gondolatjele...
Ritmus-gondok,
ahogy az előtte és a mögötte
szét-szétválnak,
hogy megbotolva összeérjenek.
A derékba tört fordulókban
gépies búcsú a pillanattól,
mely nyílegyenesen villanna tovább...
s lesz lidércfény-bányaszlámpa,
lila dudor
az idő homlokán.*

*Látó romokra dermedt alkonyat:
nyers jövőkép és farkasvak erő,
a bronz végtelen
egy ponton kikalapált maszkja,
ijesztő és ijesztegető...
Csak bukott angyalként
ölthetnéd magadra.*

*Vonulnak ők,
s velük mi is kiúttalanul,
le senki sem maradhat –
mondod:
itt mindenki egyként
zihálón-hörgőn a másikunk.*

*Ki az eltévedtek sorsát
beteljesülni várja,
s tanácstalan arcába
emlékeinek örvénytajtékja csap,
nézzen
a füstoszlopokkal aládúcolt égre...
Eldobott csikk a felhő-sárban.
Fölnyúl érte
egy kéz,
s ingaként adja előre, hátra:
szótlan,
utolsó szippantásra.*

*Aztán a csönd...
A csönd elégiája.*

LŐRINCZ GYÖRGY
Bécs fölött a Hargitát

A lázálom, amely napok óta kísértette, ahogy beléptek Erdély földjére, újból magával ragadta. Ahogy a távolban megpillantotta az Erdélyi szigetegység hófödte ormait, a gyomrába belemarkolt a fájdalom. Hát itt vagyok – gondolja. – Itthon. Erdélyben.

És megborzong már magától a szótól is. Az első szemvillanás riadt benne, amely először pásztázhatta be hajdan ezt a földet, majd az első kimondott szó, amikor nevet adott valaki, valaha ennek a földnek. A beláthatónak és beláthatatlannak. A kősziklával, katlanokkal, ormokkal, szakadékokkal tarkított zöldellő vagy hósipkás hegyeknek. A horpadásos domboknak. Völgyeknek, csermelyeknek, patakoknak, folyóknak. Ahogy nevet adott az égnek, csillagoknak. A láthatatlan és látható Isteneknek. A holdnak és napnak. Mítoszokkal, legendákkal és balladákkal népesítette be, amely a táj, az ég, a föld megélt lényegét adja, adta. A táj titkos lelkét, velejét. Babonáit, félelmeit. Az első kasza- és kapavágástól az első halottak eltemetéséig. Amíg meglelte e föld minden szeglete, sarka, zuga a saját arcát és nevét. Behatárolta a dülők, patakok ölét, a völgyek között. Pontosította mezsgyéit, határait, és lezárta azokat. Erdélyt mond, és lüktető vértódulást okoz a sejtjei szövetében a szó, a szív. A vérerekben keringő ezernyi mítosz, rege, monda és ballada az agytekervények vérkamráiban alakra lel, életre riad. Képzeteiben temetetlen holtak, többszázados begyepesedett temetők, dülöngélő fakeresztek, az ősök láthatatlan arca, csontja mozdul, indul századokon át jajongva felé. Napjainkig. Zörögnek a hajdan kardok, íjak, nyilak sebezte csontok, a buzogányok, fokosok ütéseitől horpadt vagy betört tar koponyák. Vágtató lovak nyerítenek, puffannak, káromkodás harsan, halál üvölt, majd elhalkulva sóhajt. Erdélyt mond, és látja a hótól fénylő vagy zöldben sziporkázó hegyeket, a kopár dombhátaikat, amelyek belegörnyednek önmaguk csendjébe, a völgyek zöldellő ölét, csermelyek, patakok csobogását, sziklákat és hegyormokat, a csillagokat, amelyek ott könyökölnek a hajdani várak láthatatlan tornyain. Romjain. Amelyeket egykor ők építettek. Erdélyt mond, és

látja a nomád pásztortüzeket, hallja a tárogató hangját, ahogy belesír a csillagokkal tűzdelt éjszakába. A pusztulást sejtető, a hegygerincről hegygerincre üzenő lobogó fáklyatüzeket. És Kolozsvárt mond, és látja egy nép lelkének megvalósult arcát, mert Kolozsvár nemcsak a Székesegyház, a Mátyás-szobor, a Házsongárd, a Farkas utca, hanem e nép lelkének lenyomata, a föld látható és láthatatlan arca, amelyben kötőanyag a halottak elporladt vagy porladó csontja. Arca. Mert a két szó: Erdély és Kolozsvár a tudatában létének, emlékeinek essenciáját adja és hordozza. Mindazt, amibe belesűrűsödik egy nép emlékezete, küszködése, tudása. Századok fájdalma, gondja, öröme, bánata.

*

Újabbban, többnyire Boldizsár Árpáddal szokott beszélni Erdélyről. Králik Janka csak az egykori szülőföldjét látja, vele nem lehet másról beszélgetni, neki csak az fáj. Azt nézi egész nap. Csalóközt. A templom tornyát, amely mögött ragyogott emlékeiben a nap! Bencze átnéz a fejük fölött, nem érdekli az egykor volt. Ő csak a jelennek él. Viszont, hogyha Boldizsár Árpáddal beszélget, vele kiszélesedik a belátható horizont. Ő látja Erdélyt, Bácskát, a Felvidéket és Magyarországot is! Emlékeiben, mint a csontolt kéz hiánya, ott él Bukovina. Mert, mint kiderült, Boldizsár Árpád is székely. Nem is csak egyszerű székely, bukovinai székely. S az még a székelyek közül is a jobbik. Aki azzal bizonyította hűségét, ragaszkodását népéhez, hogy kitelepedett a várható és valós asszimiláció elől. Szekerkaravánok indultak hajdan a hegygerincek ismert és ismeretlen útjain át Erdély felé, a Szucsáva folyó falvai: Hadikfalva, Istensegits, Fogadjisten, majd Józseffalva és Andrásfalva. Radóc. Sorsüldözött nyomorúságukban nem is akárhová, újabb és újabb megpróbáltatás elé. Délvidékre. Bácskába. A legészakkeletibb magyarokból a legdélebbi magyarokká váltak... Boldizsár Árpád nemcsak pap, aki hitet őriz és ad, de napközben híreket hallgat és eleméz, ha csak teheti, levéltárakban is búvárkodik. Magyarázatot keres kevés sikerrel arra, ami Csapót is foglalkoztatja. Reménytelenül. Mert mint mondja, nincs indok százados fájdalmukra. Magyarázat nélküli üres, beláthatatlan fekete folt a múlt. Barlangszáj. Vigasztalásként viszont, néha, amikor látja a csüggedést a másik szemében, szavaival felcsillantja a reményt. Olyanokat mond, amelytől talpra áll a billegő önbecsülése. – Az erdélyiek meglátszik a fejedelemség öntudata. Ott van önismeret,

Részlet a szerző készülő regényéből

tudat, nem úgy, mint a többi országrészekén. Ott ragyog Bethlen, Apafi és Bocskai csillaga!

Már az Álmodozó Magyarok Egyletébe se jár. Az Álmodozó Magyarok Egylete – ismerte el Bencze szavainak igazát – egyszerűen a napközisek homo-közójává vált. „Szektások gyülekezetévé” – ahogy Bencze féltőn, óvón állította. Évek óta álmodják a semmit, a Nagy Álmot, miközben megrekedtek a „kellene” vágyánál. A jó „volna” álmánál. A „ha” reménységénél. A szép szavak, amelyek az első hónapokban elhomályosították a látását, lassan elvesztették a fényüket. Tisztulni kezdtek. Bár a lelke mélyén, még Bencze ellenére is elismerte: szükség van az álmok álmodóira. Az álmok hordozóira. Az álmok álmodói és hordozói terjesztik a hitet. Éltetik a már-már lefejezett reményt. De az egymás iránti féltékenységük, gyűlölködésük megdöbbentette. A hitvesztettek gyűlölték a reménykedőket. Az álmodozó reménykedők is különböző apró csoportokba szerveződtek. Voltak, akik csak magyarok akartak lenni, maradni, voltak, akik csak magyar szót akartak hallani, de olyanok is, akik sose mondtak le a Nagy Álomról. A nagy álom az igazi Nagy Álom volt. Őket senki, semmi nem mozdította ki begyepesedett meggyőződésükből. De rájuk mondta Bencze, hogy vigyázni kell velük, mert nem lehet tudni, kik ők.

– Miért? – döbben is meg rögtön.

– Csak. Gondolkozz!

– Az nem lehet igaz! – mondja, amikor fölfogja Bencze szavainak értelmét.

– Miért nem? – szól vissza Bencze a jól értesültek fölényével. – Miért nem?

Most ő mondja jobb híján: – Csak!

– Már mondtam, ne álmodozz! Kiküldték őket, s anyyi! Innen is, onnan is. Feladatot teljesítenek. Miközben kiölik belőled a hitet.

És ráadásul ők voltak a legdölyfösebbek is. Akik valós vagy valósnak gondolt, hirdetett fájdalomuk tudatában, fensőbbségük hitében lenézték a többieket. A többiek magyarsága súlytalan volt, az övék tündöklő szivárvány. És úgy is viselkedtek. Átnéztek a másik feje fölött. Viszont, ahogy egymástól két méterre eltávolodtak, már mindenki gyűlölködött a másik háta mögött. Irigykedett és gyalázkodott. Miután kiismerte őket – mert a magányos napjaiban jó volt a baráti kéznyújtás –, a nősülése után már egyre kevesebbet járt közójük.

*

Kátyú kátyút ér a Várad felé vezető úton. Kásás, megsárgult hó borítja a mezőt. Embert keveset lát. Csak néhány sietős szatyros nő, részeg, rosszul öltözött férfi lézeng fázósan Várad utcáin is. A nőkről messziről látszik, hogy nem a Diorból öltöznek. Nem visel egy sem közülük divatos bundát, ruhát. A kirakatok ablakai sárosak, mocskosak, sötétek. Nem cikázik bennük semmilyen színes reklám. Csillanó, villogó, díszes fény. Az útról felfröcskölt sárfoltok, festékrajzok, plakátok és hirdetések váltják egymást, ahogy a hulló vakolatú házak falán is. Az utca fölött hatalmas, kifeszített hirdetőkönn mosolygósan és bizakodón ott díszleg Iliescu és Petre Roman arcképe. Szvetterben. – A forradalmárok szvetterben vannak – mondta egy bécsi ismerőse. Szvetterben vannak mindketten. A többi hirdetőn sincs egy nyakendős, öltönyös alak se. Csak magas nyakú szvetteres arcok bámulnak a képzelte jövő felé. Ez ismétlődik végig, az egész városon át. Házról házra. Kirakattól kirakattig. Ez ismétlődik később egész Erdélyen át. S néhol feltűnik egy-egy üzlet vagy ház falán Tőkés László letépett, kinagyított képe is. Tombol mindennütt az igénytelenség és az igénytelenségbe fűrésztött felületesség. A szegénység. Horpadtak, feltüremkedtek, töredezték és kátyúsak nemcsak az utcák, még a latyakos vagy hóborította járdák is. A hajdani, különböző méretű és magasságú villanyoszlopokon más-más színű, vastagságú és méretű vezetékek feszülnek, lógnak, csüngnek, hol csomósan, koszorúba fonva, hol külön-külön magányosan. Elterő magasságban, de már az oszlop magasságának felétől megjelenik az első kifeszített, majd az oszlopon körbetekert vezeték, ott gyűrűzik, tekergőzik, hogy valamennyire bár feszüljön az oszlopok között. Majd indul is tovább, hosszán, oszloptól oszlopig a járdaszéleken, vagy fel a lámpát is tartó kar fele. Drót drótot ér, huzal huzalt. Az oszlopok között, ahol a huzalok ellazulnak, aláhullnak, fázósan verebek ringatóznak. Majd el- és leágaznak egy-egy oszlop csúcán; van, amelyik átszeli az utcát, és az utca túloldalán egy újabb oszlopon hurkot vetve indul tovább. És újra és újra leágaznak a környező házak, tömbházak felé. A tetőkön különböző formájú és alakú antennákba kapaszkodnak. Ezek közül a többiek fölé magasodik néhány, és elnyúlva, szétágazva terpeszkedik a másik. Drót drótot ér ott is, huzal huzalt. Balkáni varjak ülnek rajtuk. Unatkoznak. Csőrükkel a szárnyaik alatt kutakodva vakaróznak. Az antennák többnyire nyugat felé fordulva sötétlenek, amelyik nem, az jelzi a házban a

lakók igényét. Vágyát. Vagy óhaját. Már-már elkábul a kábelerdő látványától, de ekkor, mintha mindaz, amit lát és tapasztal, nem lenne elég, az egyik oszlopról, a drótok gyűrűjéből, egy almafa ágai között megbújva, jelzőtábla kandikál ki, kacsint rá. STOP – hirdeti az ágak közti felirat. Nem bírja tovább. Bécs rendje villan benne, rápillant a sofőrre. Az úgy tesz, mintha ő ott sem lenne. Flegma. De fékez. Megáll. Közöny, unalom és érdektelenség játszik az arcán. Még a járdáról győzelmi jelet felmutató járókelőkre sem figyel. Nem viszonozza a barátkozó szándékukat. IDEGEN. Érdektelen, napszámos, fuvarozó. Aki nem érzékeli a táj fájdalját. Az ujjaival játszik a kormányon, láthatatlan billentyűkön veri a traktust. Aztán indul. A motor hörögve mozdítja a hatalmas terhet. A járdáról újra és újra lendül egy győzelmet jelző kéz. Nincs viszonzó mozdulat. Nem is akarja észrevenni? Az úton futó sínekre figyel talán, amely most ott szalad előre egy járdaszívet mellett a Körös-hídja felé? Netán önmagára?

A látvány viszont, amely elkerüli Várad egykori szecessziós fényét, varázsát, nem változik. Végig a Körös partján, de végig majd egész Erdélyen, Kolozsváron, Tordán, Marosvásárhelyen, a nagy és kisebb városokon, a falvakon ugyanazokat az omló vakolatú házakat látja, ugyanazokat a plakátokat, amelyek a beérkezéskor fogadták. Összeszorul a gyomra az újra és újra ismétlődő, lehangoló tapasztalástól. Csak a felemelt és győzelem jelét villantó kezek, s majd a városokat elhagyva, maga a természet őrzi és jelzi a reményt. A természet, amelyet nem csúfolt meg még az emberi kéz. A maga Istentől teremtett szépségét őrző táj. A hófödte, kéklő hegyek, kásás hótól sárguló dombok.

Elmereng. És arra gondol, milyen lenne, lehetne mindez! Akkor! AKKOR?

*

Amíg csak ketten voltak, ő és Eszter, a tanulás és az emelőtargoncával végzett munka mellett az otthoni hírek képezték az élete értelmét. A hírek ismerete nélkülözhetetlen volt számára. Egyszerűen nem élhetett nélkülük. Esténként, miután a munkából és a tanulásból hazatért, rögtön bekapcsolta a Kossuth Rádiót, meghallgatta az aznapi híreket, vasárnap templomba járt, hogy az ismerősöktől is értesüljön minden történésről. A távoli és ekkor még elérhetetlennek hitt otthon nem hagyta szabadulni. Görcsbe rántotta minden hír, amely onnan érkezett. Olyan volt, mintha ideiglenesen élne azon a földön, ahol él.

Először csak a vasárnapi pletykákból, majd a Szabad Európa Rádióból, K.K. leveleiből értesült a Magyarország egyre fokozódó és általános jogfosztásáról.

– Hallottad? Hallottad? – rándulnak görcsbe az izmok, hajolnak össze izgatott indulattal a kétkedő arcok Bécsben egy-egy szentmise után: – A román hadseregbe besorozott fiatalok nem beszélhetnek egymás közt anyanyelvükön. Az összevont iskolák magyar tanulói sem. A fiatalok, akiket ráadásul csak román vidékre visznek katonának, nem írhatnak levelet magyarul még a szüleiknek sem.

– Hallottad, hallottad – csengnek a telefonok Bécsből Stockholmig, Yumbitól New Yorkon át Sidneyig, Ausztráliáig: – Az egyetemet végzett magyar tanárokat és orvosokat román vidékre helyezik ki. A magyar városokat zárt városokká nyilvánítják!

– Hallottad, hallottad? – szorulnak ököbe a kezek: – A magyarok már a magyar városokban sem telepedhetnek le.

Fény és árnyék, magasság és mélység váltakozik egymással, sziporkázik a remény és kétségbeesés.

Megjelenik Lăncrănjan könyve egy másik valóság próbájával. Illyés Gyula válasza. Majd *Erdély története*, amely teret adott a párbeszéd lehetőségének, még a történelmi igazság ellenében is.

A történelem sodrása magával ragadta most már őt magát is. Mint az eszelős, követi az otthoni híreket. És a hírek, amelyek addig csak rejtett hajszalereken, titkos csatornákon szivárogtak embertől emberig, hömpölygő, áradó folyamként özönlenni kezdtek. Mert odahaza, az ország romlásával arányosan az események is egyre újabb és újabb fordulathoz érkeztek. A magyar városokban nemcsak leszedették az addig létező magyar feliratokat, elkezdték bontani a városok főtereit is! Hogy megtörjék a városok magyar jellegét. Meghirdetik a falvak szisztematizálási tervét, amelynek során elképzelésük szerint kétezer falvat szüntetnének meg. És a rejtőzködő szándék mögött már ott sejlik egy újabb magyarellenesség.

De ezzel egy időben már kiegyenesedett egy-egy, a sok hajladozásban, porckopásban meggörcsült gerinc is. Az addig csak porba néző szemek az ég felé rebbentek, már csillagokat kerestek. Megvert, megkínzott, megalázott emberek, öngyilkosok és öngyilkosjelöltek kövezték apró kavicsokkal a jövő útjait. Elterjedt, hogy Visky Árpád, aki már évek óta szembefeszült a hatalom arroganciájával, asszimilációs törekvéseivel, és ezért börtönben is ült, az újabb tortúrák okán fölakasztotta magát. Szikszai Jenő brassói

magyartanárral is. Aztán híre jött annak is, hogy nem Visky Árpád akasztotta föl magát, hanem valószínűleg fölakasztották. Miként Szikszai Jenőt is. A bécsi magyarok közt kézzől kézre járt, rongyossá olvasva terjedt az Erdélyi Magyar Hírügynökség egyik levele.

HUNGARIAN PRESS OF TRANSYLVANIA
ERDÉLYI MAGYAR HÍRÜGYNÖKSÉG
Terjeszti a HUNGARIAN HUMAN RIGHTS FOUNDATION/
COMMITTEE FOR HUMAN RIGHTS
IN RUMANIA

Post Office Box „J,” Gracie Station
New York, New York 10028
(212) 289-5488

11/1986 Nagyvárad (Oradea), 1986. február 15.

Visky Árpád utolsó napjai egy nyilvánosságra került dokumentum tükrében.

Január elején, tisztázatlan körülmények között elhunyt Visky Árpád színművész. Egyik barátja hírügynökségünk rendelkezésére bocsátotta annak az 1986. január 4-i telefonbeszélgetésnek a pontos szövegét, amelyet a művésszel folytatott.

Mint jelentettük (lásd: HPT 2/1986, január 13), Visky Árpádot január 5-én (egyres vélemények szerint 12-én), a Sepsiszentgyörgyöt (Sfintul Gheorghie) övező erdőségben felakasztva találták. Több körülmény arra utal, hogy Visky nem önszántából vetett véget életének. Egybehangzó vélemények szerint a színművészt a román állambiztonság emberei ölték meg, és erdélyi magyar körök már csak ezért is határozottan helyeselték és helyeslik a nemzetközi PEN New York-i kongresszusán elfogadott azon felhívást, hogy Visky Árpád halálát nemzetközi bizottság vizsgálja ki.

Reméljük, hogy az itt közreadott dokumentum újabb adalékokkal szolgálhat e tragédia valódi okainak és előidézőinek leleplezéséhez, és egyben segítségére lehet mind azoknak, akik a tragédia nemzetközi kivizsgálását szorgalmazzák.

„– Drága barátom, nagyon boldog vagyok, hogy hallak.

Visky: Tudom, akkor sem, s most sem maradtál hűtlen hozzám. Nagyon drukkolok érted. Várlok hozzád, bármikor jöhetsz!

(Erre beindultak a felvevő készülékek: a hangerő felére csökkent; süvítő hang.)

Visky: Na hallod, ezek a tehetetlenek, mindig a nyomomban vannak, még cigarettát sem tudok vásárolni nélkülük. Amikor berúgok, hazafelé menet

kikezdenek velem. Akiknek köszönök, már azokat is figyelik. Tróger gazemberek, nagyon utálnak, pedig hidd el, ártatlan vagyok.

– Legfontosabb az egyensúly és a távlati terved!

(Mondtam nyugtatón s egyben célozva arra, hogy talán rövidesen engedélyezik neki, hogy Magyarországra emigrálhasson.)

– S ezért érdemes mosolyogni „bukón is huncut szemekkel.”

Visky: Tudod, újabban gúnyolódnak velem. Holmi megfizetett pribékek, pedig tudod, hogy ártatlan vagyok. Mindent át szeretnék adni, amit tudok a szakmámban. A színház mindenem, s elvették tőlem. Ezen a téren nagyon erős vagyok, szeretném tanítani azt, amit, tudok.

(Most zenét sugárzott a telefonkészülék.)

Visky: Na ugye, már az aláfestés is megvan.

– Nem szabad komolyan venni! Ez telefonhiba!

Visky: Ezek már azt is mondták, *meg vannak számlálva a napjaim*. Hát ide jutottunk? Ezek a trógerok vigyáznak az emberekre? Még olvasni sem tudnak, de megfizetik őket. Provokálnak minket. Mindent úgy tüntetnek fel, mintha mi csinálnánk, közben ők a provokátorok, aki pedig ezt lereagálja, azt rögtön „felszámolják”...

(Újabb visító hang a telefonban.)

– Szervusz, drága barátom, fel a fejjel, megkereslek! Remélem, még sok mindenre megtanítasz...

Visky: Érted holnap is odamennék. Te most honnan beszélsz? Ne igyál, és üdvözlöm az ismerősöket! Boldog újesztendőt!

– Postáról hívtalak, az egyik postáról, „ideiglenes hangulatban”...

(Ekkor teljesen elnémult a telefon. Egyébként mindig álnéven beszéltem vele, de Á tudta, hogy én vagyok.)

Visky Árpád Erdély egyik legtehetségesebb magyar színésze volt.

*

Együtt él az eseményekkel. Tud mindenről, amit a Génusz és csatlósai a magyarság ellen elterveztek és elkövettek. Tehetetlen dühében és elkeseredettségében külön füzetben tartotta nyilván a jogsértéseket. Felvezetett mindent, amiről hallott. Még annak ellenére is, hogy Bencze, aki túlzásnak tartotta mindezt, nem egyszer heccelte: – ENSZ főtitkár kellene legyél! És ekkor, egy nap, mint a futótűz terjedt el a bécsi magyarok körében, hogy a magyar állam már nem adja vissza a határon átszökő menekülteket. A hír vé-

gigszáguldott Bécs utcáin, főterein, a külvárosok sikátorain, templomain, beszivárgott a föld alá, gyökereket eresztett, reményt és örömet virágozott. Elterjedt Budapesten, hogy a magyar értelmiség fáklyás felvonulást szervez a román nagykövetség elé. Ekkor még csak képzeletben, de ott áll ő is. Viszont 1988. június 27-én már ott állt ő is Bencze mellett a Hősök terén, hallgatta Bubik István Csurka-szövegét. És úgy érezte, hogy egy világ tárult ki előtte. És ott van mellette a kis „jugoszláv”: Eszter is. Aki csak ámul és bámul az egykor volt haza fővárosának szépségén.

Igen, ott áll a Hősök terén, és érzi: a nemzet szövege végre összefonódott, millió és millió sejt és gondolat rezdül egyszerre, és ő már nem védtelen, szélfúttá bogáncs, amelyet ide-oda sodor a szél, akivel bármi megtörténhet, hanem egy nemzet felemelt fejű tagja. Érzi: összenő, ami összetartozik. Ott áll Magyarország fővárosában, a Hősök terén több tízezer ember egyikeként, hull a könnye, és magával ragadja az övéért, az otthoniakért érzett fékezhetetlen remény. Életében először arra gondol: jó magyarnak lenni. És először gondol arra is: nemcsak szenvedője a történelemnek – alakítója is. Még az otthonról érkező hírek ellenében is. De miután visszatértek Bécsbe, az újabb és újabb reménykeltő tettek helyett csak az aggodalom nőtt. A menekülők áradata ellepte Európa útjait. Váratlanul megszapordtak a Bécsbe érkező erdélyi magyarok is. Itt is, ott is román rendszámú autók tűntek fel Bécs utcáin, aztán egy szentmise után már szembesült az első érkezővel is. A nagyhangú, barna férfi, később megtudja: Tószegi Balázs kacagva meséli azt a történetet, amely valószínűleg nem történt meg soha, de jó volt így elmondani. „Itt voltunk Sopronban a nagynéninél, aki marasztalt, hogy ne menjek haza. Nincs gyermeke, mondta, megleszünk együtt. De hát hogy maradjak, Anna néni, hogyha magát még mindig oláh asszonynak hívják? Negyvenöt óta itt él, és mégis, és mindig! És én nem akarok börtönbe menni. Mert nekem a kezem könnyen jár, s ha nekem mondják ezt, úgy vágom szájon az illetőt, hogy ellepi a vér. Aztán már el is indultam hazafelé. Már Sopron végiben voltam, amikor meggondoltam magam, s odaszóltam az asszonynak: Te mit szólsz, Klári, ne nézzük meg azt a fránya Bécset? Lám, mások mit szeretnek annyira rajta? Az asszony, aki tudta, hogyha kell, a két kezemmel kimozdítom még a földet is, rám nevetett: Már akartam mondani én is, csak hát... Csak hát, csak hát, mi az, hogy csak hát? Hát, az a sok nő ott Bécsben, a kuplerájban...

A fene az eszedet, mondtam, mindenik nem kell még nekem se. És már tekertem is a kormányt Bécs felé. De persze, még hátra volt, hogy és miként jövök át a határon. És azon veszem észre magam, gondolkozni sincs időm, s már ott vagyok a határnál. Jaj, mi lesz velünk?, kezdte az asszony is. Mi lesz, mi lesz. Semmi. Ne félj, ha velem vagy! – mondom. Megállok, várok. Egyszer csak érkezik egy fiatal magyar gyerek katonaruhában. No, ezt figyeld, mondtam az asszonynak. Ezt! És rászóltam: Egy fél percre fordítsd el a fejed, kicsi komám, mondtam a határőr gyermeknek, mintha mondanám is, meg nem is, csak addig, amíg átmegyünk a határon. Persze, először nem értette, mit akarok. Át akarok menni, édes öcsém, mondtam kikönyökölve a Dacia ablakán, erdélyi magyar vagyok, s nincs papírom. Már éppen folytatni akartam, hogy ugye tudod, mi az, hogy Erdély, mert a tudásukkal baj van, de akkor olyan történt, ami még engem is meglepett. A kiskatona váratlanul rám csodálkozott, elpirult, aztán feltolta a sapkáját a homlokáról a feje búbjára, és hátat fordított. Még tett is vagy három lépést az iroda felé, aztán megállt. Hát-rapillantott, hogy még ott vagyok-e? És én, aki mármár elbambultam, én, aki csak próbából indultam el a határ felé, azt mondtam magamnak: egyet próbálok, ha visszafordítanak, visszafordulok, ha továbbengednek, továbbmegyek, indítottam is. És itt vagyok, né!”

*

Marosvásárhelyről hajnalban indultak útnak. Az árnyak még alámerülve szundikáltak a felsejlő fényben, a városból alig látott valamit. A sötétség még szinte mozdulatlan volt. De amit előző nap megtapasztalt, az önmagában is elkésérítette. Végig a megtett úton, a városokban és falvakban egyaránt, megroggyant hulló vakolatú házakat látott, lézengő részegeket vagy gumicsizmás gyermekeket, akik az autótérn láttán boldogan integettek. S bár igyekezett a saját szemével látni a világot, mindegyre azon kapta magát, hogy a sofőr szemével lát mindent. És a sofőr szemével annyira változatlan, egyöntetű volt a nyomorúság, hogy megdöbbsen ő maga is. Hát ilyen lett az ő népe is? Egyszerre tűnt valótlan rossz álomnak, amit átélt, s könyörtelen valóságnak. Nem is mert ránézni a sofőrre, nehogy félreértse, s a tekintetével szóra bírja azt. Sosem szerette, ha idegenek szidják az ő országát, és ezt nem szerette volna most se. Főleg egy olyan, aki Európa boldogabb feléről érkezett, s kevesebb munkával, fölényes göggel fitymálja le mások

szegénységét. Azonban úgy tűnt, Günter Hans nem vesz tudomást semmiről. A kormány magasságából nézte a világot, s talán az utat, még az egyre szaporodó sűrű gödrökről sem vett tudomást. Ahogy maga a trén sem a kisebb gödrökről.

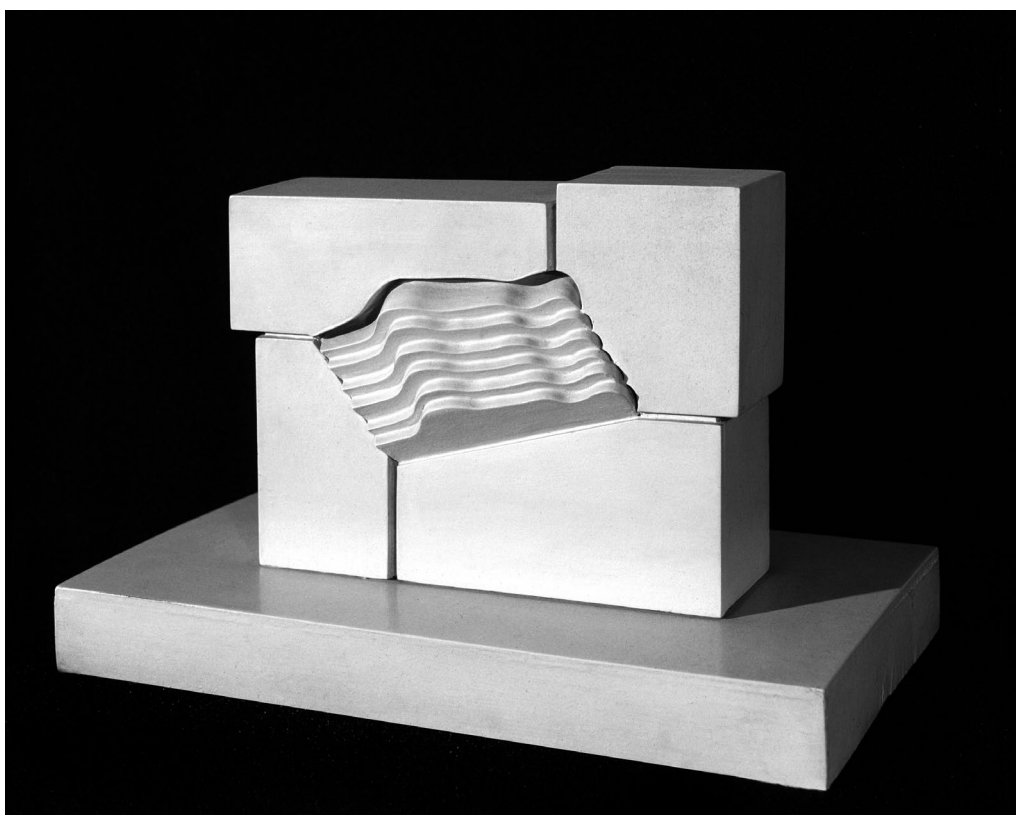
Valahol Korond fölött, a Kalonda-tetön járhattak, amikor a környező valóság eltűnt a szeme elől, s a múltból váratlanul régen elfelejtett emlékek törtek rá. Téli szánkózások képei villantak fel, ahogy még apró gyermekként, a falu végén, a Kerülőben szánkóznak. És látta a szikrázó havat, a ricsajozó gyermekhadat, ahogy a szánkóikon hason fekve száguldoztak a falu végén lévő lejtőn, a völgy felé. Látta a szemközti dombháton a hósapkás fenyőket – csillagok ragyogtak rajtuk –, de felcsillantak a nyáresti labdázások és verekedések képei is a futballpályán. Ott voltak mind az egykori társak: Csaba, Pista, Dávid, akikkel nem egyszer összekaptak, gyúrték, tépték egymást, hempergözve a füves földön, vagy keresték a leszakadt gombokat, mert a gomb különleges érték volt. Akkor.

És váratlanul föl villant az is: – Csak az esti harangszóig engedjen el, Édesanyám! Csak az első csillag feljöttéig!

Hallotta a saját hangját, ahogy az esti munka végeztével, vagy amikor már kevesebb volt az elvég-

zendő feladat, könyörög az anyjának, hogy engedje el játszani. Mert az esti bújócskázásokat vagy a sötétedésig tartó labdázást, amíg még látszott a labda, felismerhetők voltak a rohanó árnyak, őt megillető jognak tekintette. A nappali munkát és tanulást kötelességnek, a játékot jognak. Aztán legtöbbször már az anyja hallgatását beleegyezésnek is vette, a kérésére választ se várva rohant a kapu fele. Nehogy az anyja meggondolja magát, s visszahívja, mert nemcsak jóleső verekedések, buja illatok is várták, ha a vele egy idős vagy kissé nagyobb lányokkal hempergöztek a homályosuló ég alatt. Elmerült a rátörő emlékek folyamában, villódtak a képek, látta magát, ahogy verekszenek, s látta azt is, ahogy fölhasadt szemöldökkel, elhasadt szájrémekkel vagy fájó bütykökkel rettegve baktat hazafele. Ízelgette a szavakat: – Csak az esti harangszóig engedjen el, Édesanyám! Csak az első csillag feljöttéig! – És akkor elhatározta: Így fogom megszólítani, ha majd, hazaérek. Ezekkel a szavakkal köszönök rá.

Aztán már csak a Hargitát látta. Látta magát, ahogy Székelyudvarhely felől felérkezik a Cekend-tetőre, látta, ahogy kitágul az ég, ott kéklík, fénylik fölötté a Hargita. Aztán már azt is látta, ahogy hazaér, benyit a kapun.

Minden értelmetlenül meghalt ember emlékére (1972, festett fa, 13 × 16 × 6 cm, Fővárosi Képtár-Kiscelli Múzeum)

A kubai emigráció üzenete

Kubában születtek, majd a jobb élet, a teljesebb, szabadabb levegőjű alkotói lét reményében intettek búcsút a szülőföldnek. Írásaikat olvasva egyértelmű: sorsközösségük műveik egységes hangjában is megnyilvánul. E művészek senkihez sem hasonlítható fanyar-keserű világa leleplezi az amerikai álmot: honvagy és hontalanság tégláiból épül az otthon, ahol soha be nem gyógyuló seb az emlékezés.

ELVIRA DE LAS CASAS

Alzheimer

Az öreg leült az írógép elé, és lassan kopogni kezdett. Ujjai apránként bemelegedtek, ütései felgyorsultak, hamarosan ütemes kattogás töltötte be a szobát, megtörve a hajnal csendjét.

A fiú valamivel később kelt fel. Mint minden nap, ma is így találta őt: lógó karral, szemét egy pontra szegezve, amit csak ő láthatott az ebédlő csupasz falán.

Kitöltött magának egy csésze kávé, nézte az apját. Nem kellett közelebb lépnie hozzá, hogy tudja, mit ír: a történetet, amelybe a felesége temetése utáni napon kezdett bele, immár két éve.

Eleinte azt gondolta, apjának jót fog tenni, ha leírja, ami kikívánkozik belőle. Így jobban el tudja majd viselni az asszony hiányát, aki fél évszázadon át társa volt. Amikor azonban rászánta magát, hogy elolvassa az írógép mellett felgyülemlett papírokat, aggódni kezdett.

Az elbeszélés szülei megismerkedésének napjával kezdődött, a Cienfuegos parkban, egy párás, pillangóillatos májusi vasárnap. Első látásra egymásba szerettek, s két év jegyesség után össze is házasodtak, legyőzve a lányos apa ellenkezését, aki nehezményezte, hogy a fiú csak egy kis patika alkalmazottja. – A család ugyanis abban reménykedett: ígéretesebb kérőhöz adhatják lányukat.

A templomi szertartás napján az öreg – akkor még alig serkenő szakállú ifjúként – büszkén várta a nőt, aki társa lett, amíg csak ötven évvel később a halál el nem ragadta.

Egyszerű, szépen gördülő mondatokban mesélte el, milyen boldogok voltak házasesetük első éveiben, ameddig rá nem kényszerültek, hogy mindent fáképnél hagyva az Egyesült Államokban kezdjenek új életet. Ő, a gyermekük akkor már megszületett.

A fiú átnézte a papírokat, s megbizonyosodott róla, hogy valamennyin ugyanaz ismétlődik – majdnem

azonos szavakkal. Egészen addig, amíg a fiatal pár 1960-ban Miami-ba érkezik.

Amikor új, idegen életük elbeszélésébe fogott volna, az öreg megállt, és lógó karral, tekintetét egyetlen pontra szegezve meredt az űrbe. Mintha hirtelen elveszítette volna minden érdeklődését az iránt, amit eddig csinált.

– Kezdődő Alzheimer! – mondta az orvos, akivel megvizsgáltatta apját. Figyelmeztették, legyen türelmes, a legnehezebb csak ezután következik. Még sok idő múlhat el így – mondták –, amíg kifejlődik a betegség. A végén már téged sem fog felismerni, nem emlékszik majd semmire, az arcodra sem; a nevedet sem tudja kimondani, olyan lesz, mint aki elmerült a semmiben.

Attól fogva az öreg egyetlen napra sem hagyott fel az írással. Újra és újra lekopogta ugyanazt a történetet, majd elejtette az esemény fonalát, hogy aztán huszonnégy órával később rövid időre ismét felvegye.

Egy reggel, amikor a fiú kilépett a fürdőszobából, meglepve tapasztalta: nem hallja az írógép zaját. Az ebédlőasztalhoz érve megértette a csend okát – az öreg feje békésen pihent a gép hengerén. Még be volt fűzve a papír, amin dolgozott. Csak akkor jutott ideje elolvasni apja utolsó sorait, miután elintézte a hamvasztást.

„Karomban a gyermekkel szálltam fel a gépre. Előttem, ő, szüntelenül zokogott. Mire elfoglaltuk a számunkra kijelölt helyet, a kicsi már aludt. Felé hajoltam, hogy felszárítsam arcáról a könnyeket, s ő azt súgta fülemben: üres kézzel megyünk el. Mindent újra kell kezdenünk.

Próbáltam vigasztalni: nincs veszve minden – mondtam. Visszük magunkkal az emlékeinket. Az emlékeket.”

Elvira de las Casas 1955-ben született Cienfuegosban (Kuba), 1991 óta az Egyesült Államokban él. Első regényét 2013-ban bemutatták a Miami Nemzetközi Könyvünnepeken.

JESÚS ALBERTO DÍAZ HERNÁNDEZ

IV. ének

*Képmutatás
hömpölyög az utcán.*

*A Parnasszus
zárja kapuit,*

*bomlik benne a Lét,
csak a csupasz Én
marad.*

Kutatom

*(mint ki borzadva
fedezi fel
első ősz hajszálát)*

*az egykori arcokat
– néznek fecsegő,
üres szemű maszkok.*

XIII. ének

*De minek is ily komolyan venni bármit – a megaláztatás
kiszolgáltatottjai vagyunk. Minden kor megszüli a maga
rémtetteit. Vécébe fulladt csecsemőt, gyermekei rabszol-
gájává lett anyát. Minden korban akad, ki irigyli mások
hatalmát. Indiában ma hétfejű malac jön világra, míg mi-
felénk egy másik épp fejét veszti. Mire jó költőnek lenni
– lábtörőnek használnak csupán. Még a könyvek is, ame-
lyeket veszek, vagy néhanap elemelek, adóbevallásomban
a veszteség rovatát gyarapítják. S ugyan kit érdekel mindez?
Oly kevésbé fontos, mint hogy elcsenik John Lennon cvik-
kerét egy havannai parkban.*

Jesús Alberto Díaz Hernández 1971-ben született Pinar del Ríó-
ban (Kuba). 2012 és 2016 között négy verseskötete jelent meg.
Miami-ban él.

HERIBERTO HERNÁNDEZ MEDINA

XL.

*...hátrad mögött homályos fénnel, vakon,
süketen a sértésekre, s távol, mint ki
nincs jelen, elrejtve egy tiszta öbölben,
száműzve, majd*

*más kupából más bort hörpölve, pénzeszsákod
félve, gúny és sértések céltáblájaként,
alázatosan, a sár dicséretére készen,
bármit írhatasz egy ív papírra, megadva magad,*

*míg azt állítod: boldog vagy, s mikor
tükörképed fürkészve találsz magadon
valami elfogadhatót, s lévén – mint mondani szoktad –*

*életed oly szerencsés, hogy csillagod az égig ér,
s a jövőt harangzúgás jelzi neked
– hogy lehet, ha mégsem jön szemedre álom, mikor itt az éj?*

L.

*Most, hogy közelebb kerültünk egymáshoz,
kevesebb föld
választ el,
mégis más tengereket nézünk.*

*Áramlanak a hideg atlanti vizek,
s mintha északról
fújna a szél,
megfagynak mellünkben a szavak,
vörös fény ragyog az ősmocsár felett,
s az örökké
csillagtalan éjszaka.*

*Te, szemben a Karib-tengerrel,
sültek illatát érzed,
fűszerekkel leöntött sercegő húsokét.*

*A sarkon egy utcácska vezet a titkokhoz,
hol nyomorúságait gyűjti egybe a város,
más szagok közti szakadékokat,
s te a régi, szomorú Havannára gondolsz.*

*Egy korsó langyos víz és jazz a délutánban
számtalan sebet begyógyított már.*

LVII.

*Mesterségem túlél engem.
Egyre inkább magaménak érzem
e finom vasakat,
e nemes kötelet
s e fiolákat, melyekben
savakat és mérgeket tartok.*

*Nem kell senkit betanítanom,
hogy helyemre álljon.
Mesterségem
érdem szerint öröklődik.
De el kell fogadnunk
a kezdetet és a véget,
s azt, hogy a halált erősebben
kívánjuk, mint bármit e földön.*

Heriberto Hernández Medina Kubában született 1964-ben. 1991 és 2012 között hét verseskötete jelent meg Kubában és az Egyesült Államokban. 2012-ben önkézével vetett véget életének.

RODOLFO MARTINEZ SOTOMAYOR A Silueta Könyvkiadóról

A Silueta 2004-ben, Miami-ban, az Egyesült Államokban jött létre. Feleségemmel, Eva M. Vergara író-nővel emlékkönyvet készítettünk a fiatal kubai költőről, Juan Francisco Pulidóról, aki száműzetésben halt meg, huszonkét évesen. Amikor munkánk elkészült, kiderült, nehéz lesz rá kiadót találnunk: Pulido csonkán maradt életműve csak nekünk, a barátainak szívügyünk. Így született a Silueta ötlete.

Tisztelgés Juan Francisco Pulido, egy öngyilkos fiatal előtt című első kiadványunk váratlanul nagy sikert aratott. Nyilvánvalóvá tette a súlyos lelki károkat, amelyeket Pulido Kubában elszenvedett, és amelyek komolyan hozzájárultak ahhoz, hogy életét eldobta magától. A könyv rövid idő alatt elfogyott; az író neve ma már a spanyol irodalom amerikai enciklopédiájában szerepel. Neki, Pulidónak köszönhető, hogy kiadónk, a Silueta megszületett.

Néha megkérdezik, író létünkre miért kalandoztunk el a könyvkiadásban. Azt szoktam válaszolni, hogy ha másokon segíthetünk, azzal magunknak is jót teszünk.

Mint kiadót, műfajoktól függetlenül, kizárólag csak a színvonal érdekel. Regényt, verset, novellát, esszét adunk ki, s színdarabokat; fiatal kezdők és közismert nagy nevek tollából egyaránt. A siker – nem titok – gyakran a körülményektől függ, s politikai el-

kötelezettség vagy a felszínes divatok követésének híján, jól tudjuk, nehezen érhető el.

Az évek során az emigrációban születő kubai irodalom olyan szerzőinek műveit jelentettük meg, mint Carlos Victoria, José Abreu Felipe, Luis de la Paz, Reinaldo García Ramos vagy Liliam Moro. S fiatalokét, akiket a kubai cenzúra hallgatásra ítélt, mint Carlos Velazco vagy Elisabeth Mirabal.

De nem akarunk bezárkózni: szeretjük a sokszínűséget. Hiszünk abban, amit Alejo Carpentier a kultúrák megtermékenyítő kölcsönhatásának nevezett. Ebben a szellemben indítottuk útnak 2012-ben irodalmi és művészeti digitális folyóiratunkat, a Conexost, amelynek tucatnyi európai és afrikai író társaságában természetesen nem egy magyar szerzője van.

Ferdinandy György, María Teresa Reyes és Sebastian Santos Petroff fordításának köszönhetően Jenei Gyulának és Csenger Leventének jelentettük meg könyvét. Csenger nemrég nagy sikerrel mutatkozott be Miami olvasói előtt. Jenei Gyula könyve még bemutatásra vár, de időközben – 2017-ben – napvilágot látott *Az elveszett gyermek*, Ferdinandy György rövidpróza-kötete is.

Nagyon fontosnak tartjuk, hogy szerzőinkkel személyessé váljon a kapcsolatunk. A technológia gyors fejlődését paradox módon megsínylik az emberi kapcsolatok. Ami engem illet, az élő, szoros, baráti kötelékek híve vagyok. A minőségi irodalom terjesztésén kívül a Silueta könyvkiadó ehhez is hozzásegít minket.

**Fordította Ferdinandy György
és Rózsássy Barbara**

L. SIMON LÁSZLÓ

Úton

*Néma sofőr visz jeges utakon,
szalagkorlát abroncskoszorútól
zsong és zsong
a fejem, s közben apró gyermekek hangja hív:*

*Apa, gyere haza, gyere haza végre,
s játssz velünk, majd öleld meg anyát!
Inkább itthon húzd magadhoz a fényt,
szorítsd fogaid közé
a szelet, a nyári illatokat,
és törj utat a szavak fogságából
a színek ösvényén át
a régiek álma felé!*

Szarvasok

*És akkor felkelt a nap.
A hajnali árnyék mint az őszi kökény
vércseppet áldozó ujjá
hegyes tüskéként szúrt a hangunkba:*

*agancsok koccanása,
csont csontnak feszülése,
halni készülő testek remegése,
férfiak utolsó rezdülése...*

*Hiába a farkas és a medve,
hiába a sólyom tűzben fogant lelke,
mindnél erősebb és szebb lesz
a szarvassá vált ember.*

HAZAI CECILIA
Bakui anziksz

Az ember tragédiája azerbajdzsáni nyelven

Magyarországon sajnos keveset tudunk Azerbajdzsánról, pedig a múltunk és az ország XXI. századi lehetőségei okán sokkal többet érdemel. Ennek perze sok oka van: a magyar őstörténeti kutatások kaukázusi vonatkozásainak megakadása, a magyar turkológia hagyományos Isztambul-központúsága, az egykori szovjet kapcsolatok kizárólag Moszkvára való összpontosítása, vagy a magyar külpolitika közel másfél évtizedes téblábolása bakui misszióknak megnyitásával, hogy csak a legkézenfekvőbbeket említsük. De a mi azerbajdzsánbeli ismertségünk sem jobb. Az azerbajdzsáni tudós társadalom (főleg a turkológus nyelvészek és történészek) a századforduló óta kapcsolatban áll ugyan Budapesttel, s az 1970-80-as évek bakui vezetése is igyekezett a magyar fővárossal közvetlen kapcsolatokat teremteni, de az átlag azerbajdzsáni azonban legfeljebb Puskás Ferenc okán tud a magyarokról. Ezen kívánt változtatni Magyarország Külgazdasági és Külügyminisztériuma azzal, hogy 2017. március 16–17-én *Magyar Napok*at szervezett Bakuban. Nem is akármilyeneket. Olyanokat, amelyekből a magyar kultúra mélysége és jelene is megismerhető volt, mert az irodalom, a történelem, a zenetörténet, a néphagyomány, a népzene, festészet, valamint a kortárs kárpitművészet is úgy jelent meg Bakuban magyar tálalásban, hogy az vagy ősi és közelmúltbeli történelmi kapcsolataink közös szálaira kívánt rámutatni, vagy kultúránknak a magyar világon túl is értelmezhető értékeire kívánta a figyelmet ráirányítani.

Valószínűleg sokan csodálkoznak azon, hogy Madách Imre filozofikus drámája, *Az ember tragédiája* nemcsak Budapesten korszerű, hanem Bakuban is. Tudjuk, hogy a remek drámát közel negyven nyelvre lefordították. Több nyelven (például: angol, német, orosz) több fordítás is készült. Törökül 1998-ban jelent meg a magyarról törökre kiválóan fordító Gün Benderli és édesapám, Hazai György turkológus akadémikus fordításában: *İnsanın trajedisi*. Édesapám, életem utolsó bakui útján 2014-ben, ahova én is elkísértem, az Azerbajdzsáni Irodalomtudományi Intézet létrehozásának 80. évfordulója alkalmából tartott emlékülésen vetette fel, hogy Madách drámáját azerbajdzsáni nyelvre is jó lenne lefordítani. Bár ő 2016-ban

elhunyt, javaslata az Azerbajdzsáni Nemzeti Tudományos Akadémia könyvtárvezetőjének, Leyla Imanovának köszönhetően nem lett pusztába kiáltott szó. 2016 novemberében Rasim Muzaffarli bakui költő, filozófus és zeneszerző Kenessey Máriával, aki egyetemi diplomáját az 1960-as évek végén Bakuban szerzte azerbajdzsáni nyelv és irodalom szakon, megkezdtek a dráma azerbajdzsáni nyelvre való átültetését. Mivel az azerbajdzsáni költő magyarul nem tudott, a fordítás alapját a korábbi török, orosz és angol fordítások is szolgálták, amelyet a műből készült hangos könyv, az 1969-es mozifilm és Jankovics Marcell animációs filmje is segítettek. Amikor a munka elkezdődött, egyértelmű volt, hogy a török, orosz és angol fordításokkal el is lehet tévedni. Rasim Muzaffarli szövegét Kenessey Mária alaposan szemügyre vette, s mindennap megküzdöttek a megfelelő szavakért és kifejezésekért. A munka elkészült, előszót hozzá Isa Habibbeyli irodalomtörténész, az ottani akadémia alelnöke írt, s a kötet, az *İnsanın faciəsi*, a *Magyar Napok* megnyitó napjára meg is jelent. A mű mélységei képeken is érzékelhetőek voltak: a *Magyar Napok* során Baku egyik filmszínházában bemutatták Jankovics Marcell filmrendezőnek *Az ember tragédiájából* készített alkotását is. A feliratok a film szövege alá a kötetből kerültek. Akik végignézték Jankovics Marcell remek filmjét, megértették, hogy Madách Imre nem csupán egyetemes igazságokat mondott ki, hanem ezek az igazságok elporlaszthatatlanok is. *Az ember tragédiájával* megismerkedő azerbajdzsáni értelmiségiek döbbenetek néztek egymásra és ránk: Madách Imre mennyire korszerű és örökérvényű. Az egykor Moszkvában filozófiát tanult Muzaffarli a dráma kulcsfigurájának Lucifert tekinti (a fordításban Iblisz, aki a *Koránban* is az örök lázadó, s az ember örök ellensége), aki megítélése szerint éppúgy irányítója a világnak, mint az Úr.

Édesapámról, Hazai György akadémikusról, aki könyvtára egy részét az Azerbajdzsáni Nemzeti Tudományos Akadémiának ajándékozta, akadémiai keretekben történt méltó megemlékezés. Hóvári János szólhatott az egykori Eötvös-kollégista Bekir Sitki Çobanzade (1893–1937) nyelvész-költő professzorról, aki a sztálini tisztogatásnak esett áldozatul. Çobanzade krími tatár volt, aki 1916–1920 között a budapesti Pázmány Péter Tudományegyetemen tanult turkológiát, nyelvészetet és magyar nyelvet, s budapesti éve alatt az Eötvös Collegium tagja volt. 1924-től Bakuban élt, hogy megteremtse az új azerbajdzsán

ábécét, s azt beleillessze a török írásrendszerébe, hogy az akkor megújuló török világok egymásra figyelőbbek és összetartóbbak legyenek. Sztálin pribékjei pán-török felforgatóvá és a Szovjetunió ellenségévé nyilvánították, majd kivégezték. Çobanzade sajátos híd a magyar és az azerbajdzsáni tudományos élet között. Mint krími tatár költő is jelentős volt. Hóvári János előadásában két verséből is idézett. Az egyik a *Budapesti este (Budapest akşamı)*, amely szép vallomás a magyar fővárosához való kötődéséről. Egy másik verse címében a tokaji borról ír (*Tokay şarabı*), valójában a magyarság keleti lelkéről és egy olyan világról, amely Dévénytól (minden bizonnyal jól ismerte Ady Endre *Góg és Magóg fia vagyok én...* című versét) az ujfurföldi Kasgarig tart.

Sipos János zenetörténész remek előadást tartott a magyar népzene török kapcsolatairól. Számos felvételt mutatott be azerbajdzsáni népzenei gyűjtéséből, amely a világhálóra feltéve mindenkinek elérhetővé vált. Sipos tanár úr igazságát, a zenei hangzások rokonságát a nagyközönségnek a lenyűgöző Aliyev Kulturális Központban az Állami Népi Együttes, Pál István Szalonna és bandája, valamint a Mesi trió mutatta be nagy sikerrel.

A magyar–azerbajdzsán kapcsolatok XIX. század végi korszakára a Bakuban 1883–84-ben és 1899-ben járt Eisenhut Ferenc (1857–1903) festményeinek bemutatásával emlékeztünk. A magyar festő Azerbajdzsánnak az egyik első nyugati festője volt. Sajnos kevés képe maradt ránk eredetiben, de a Szegeden, Pécsen, Újvidéken és Budapesten fellelhető művei is mutatják nagy tehetségét. A műveit bemutató kiállítás címe: *A magyar orientalizmus festője*. Sok képéért megérdemli ezt a címet, de különösen az 1886-ban festett *Gül baba halála* című nagy táblaképet. Azerbajdzsánban még akadémiai körökben sem tudtak a magyar festő bakui korszakáról, így bemu-

Az ember tragédiája azerbajdzsáni kötetének bemutatója Bakuban. Az első sorban jobbról: Hazai Cecilia, Lévai Anikó és Hóvári János.

tatásával az ottani múlt feltérképezéséhez is fogódzót adtunk.

Azerbajdzsán szőnyegművészeti nagysága közismert. Bakuban csodálatos múzeuma van a szőnyegek világának. Ennek egyik kiállítótermében mutattuk be a magyar kortárs kárpitművészetet. Leginkább azért, hogy egy olyan országban, ahol nagy hagyománya van a textíliákkal való művésznek, megjelenítsünk valami olyat, ami viszont Bakuban nincs. A *Magyarok szőtték* című kiállításunkon 18 magyar kárpitművész alkotását mutattuk be. Legnagyobb sikere Nagy Judit *Predestinatio* című gobelin költeményének volt, mert egyszerre emlékeztetett a francia kultúra keleti gyökerű finomságára, de a bakuiaknak is nagyon tetsző orientális (sajátos) piros színvilágára is. A két éve elhunyt Kubinyi Anna *Kötelékek* című alkotása pedig a bakui világban új textilművészeti útnak tűnt: formabontónak és magával ragadónak.

Magyarország földrajzilag távoli világban mutatkozott meg: Bakuban, a *szelek városában*. Egy olyan ország fővárosában, amelynek modernizációja az olaj- és gázgazdagság okán imponáló. A *Magyar Napokkal* bővültek az ismeretek velünk kapcsolatban, Azerbajdzsánban. Madách Imre szellemi hagyatéka a Kaszpi-tengerhez is eljutott. Most már csak az hiányzik, hogy azerbajdzsán barátaink *Az ember tragédiáját* színpadra is vigyék.

BEKIR SITKI ÇOBANZADE

Budapesti este

*Budapesti este... Nyomasztó, felhős.
Hunyorgó lámpás int – kialvó szikra.
Vonuló fellegek tolulnak sírva,
bánatom takarja az éj, ha eljő.*

*Távolból hallanak bús magyar dalok,
szomorú lelkeknek hangja száll hozzám;
ős-magyar éneket szívembe fognám
– budai hegyek közt már otthon vagyok.*

*Harang szól csendesen, miséznek papok.
Öreganyó térdel – ezer év bánat,
ezer év imája belőle árad.
Illatos fáival Hidrellez ragyog.*

*Öregapó dalát még egyre hallom.
Hogyha sirató is, csak hordom belül,
az én szívem így forr, benne nemesül,
simogat fohásza, könnyörgő hangon.*

*Budapesti este – három éve már,
miként barátomat, szeretlek téged,
meghajlok előtted, mélázva nézlek.
Budapesti este – három éve már.*

*Sötétlik a szívem, hogy leszáll az éj.
Feketén piroslik, mint az est, ha kel,
remény s aggodalom tölti lelkem el.
Csak most lehet enyém a csillag-szegély.*

(Fagyott lennék télen...)

*Fagyott lennék télen,
tavasszal áradnék,
nyaranta az égen
felhőkkel szállhatnék.
Ablakomba csakis
őszidőben állnék,
kályhám mögött hamis
ősz táncot járnék.
Ám ha nem jó tavasz,
dalra sem kelhetek,
s vérem – bolondos az –
kíván, nyári meleg.
Tél itt nem feketéll:
nincs, mi hívna harcba.
De az ősz velem él,
lelkem fogva tartja.*

Tokaji bor

Magyarországi vér- és nyelvrokonaimhoz,
költő testvéreimhez

*Ím a jó szerencse kezét nyújtott újra,
változnak a napok, vált életem útja.*

*Dalom vidáman száll fel a magas égig,
szép magyar leányok most boromat mérik.*

*Tokajnak óbora – megvan hatvan éves –
kavarog előttem, a habzása édes.*

*Itt érlelte egykor tüzével egy huszár,
felforralta böszén, amiként az dukál.*

*Öreg huszár elment a szabadságharcba,
sebet ejtett rajta ellenségnek kardja.*

*„Meghalok maholnap – ez végakaratom:
szálljon majd egy árva tatárra a borom.”*

***

*Így hozott a végzet, az volt jó vitorlám,
magyarok szívére szeretetem szórnám.*

*Én vagyok, ki e bort ízlelheti újra,
egy magyar szépleány töltögeti, nyújtja.*

*Vitéz huszár, borod mellém szegül társul,
fogadd most a versem érte viszonzásul.*

*Ahogy ereimben szétárad óborod,
hősi érényednek versemben hódolok.*

*Régi tatár-bánat még ha fáj is kissé,
reményünk óbora sosem válhat vízzé.*

*Kedvesemnek könnye felszárad a kőről,
de a versnek malma évszázadot őről.*

*Áldás legyen borod minden nemzedéken,
Dévénytől Kasgárig ezt igyák a végen.*

*S habár némely vitéz a kortytól megremeg,
törnek az emlékek, miként a serlegek,*

*nem bűn e duhajság – írva van, nem vitás,
minden zászlók szélét ékítő áldomás:*

*„Sokat látott óbor, ürüljön az ibrik,
és parancsát bárhol tiszteld, ahogy illik.”*

*Óborodat, Tokaj, tatár versbe szedem,
Dévénytől Kasgárig vidd az üzenetem,
Dévénytől Kasgárig vidd az üzenetem...*

**Fordította Kovács Előd
és Rózsássy Barbara**

MAROSI GYULA
Robog a bakterház

Megnéztem a televízióban az új év vigadalmát emelő szándékkal vetített *Indul a bakterház* című filmet. Most láttam úgy tucatnyi alkalommal, és még mindig jókat vidultam rajta, sőt: új apróságokat fedeztem fel benne, amelyek a tizenegyszeri nézések alkalmával elkerülték a figyelmemet. A film 1979-ben készült, és ha egy film harmincnyolc év után is játszható, élvezhető, újabb és újabb nemzedékeket képes elbűvölni: méltán nevezhetjük a magyar filmkészítés klasszikusának. Ahogy az alkotóját is.

Tíz éve halt meg a magyar filmkészítés klasszikus alkotója, Mihályfy Sándor.

Ha csak erről az egyetlen, amolyan „vak tyúk is talál szemet” alapon létrejött filmről lenne szó, akkor is kijárna neki ez a rang, de a vagy harminc produkciójából féltucatnyi hasonló, maradandó kvalitásokat hordoz. Hogy a *Bakterház* a legnépszerűbb, fergeteges humorának köszönhető. Olyan rosszcson, gyilkos, szörnyeteg szereplői iránti szerelmes humornak, amelyhez kevés a rendezői készség, amelyhez születni kell.

Első közös munkánk előtt már ismertük egymást, készítettünk a tévének egy *Nyitott könyv* adást. Első játékfilmünk '83-ban a *Napos oldal*. Karácsony Benő Sanyi kedves ifjúkori olvasmánya volt, talán azóta álmódzott róla, hogy egyszer filmre viszi. Nem csoda, több hasonlóságot fedezhetünk fel bennük: a sziporkázó humort, valamiféle gyengéd érzelmességet, képességet az élet kemény megpróbáltatásainak játékosággal való oldására, a gyengék, elesettek, szerencsétlenek iránti megértő rokonszenvet, legfőképp, talán csak az afféle békebeli úriemberekben található méltóságot. Elképzélhető, hogy Karácsony Benő nemcsak gyönyörködtette, de még jellemét is formálta az ifjú Mihályfy Sándornak. Hogy mennyire kötődött hozzá: mint forgatókönyvíró, sokszor elolvastam a könyvet, beleolvastam előlről-hátulról, és ráakadtam egy félmondatra: „...az ember nem szállhat el, mint a pipafüst.” Tudtuk persze, hogy Karácsony Benőt származása miatt Auschwitzba hurcolták, ott pusztult el 1944 nyarán... Holttestét feltehetőleg elégették a krematóriumban... Jaj, kedves Benő, hogyne szállhatna el úgy az ember, mint a pipafüst! Amikor fel-

hívtam Sanyi figyelmét erre a félmondatra, csaknem sírásba forduló hangon azt mondta: „Jaj, Istenem... jaj! Annyira borzalmas... borzalmas...!”

Hamar rátaláltunk a munkastílusunkra. Hangosan gondolkodtunk: „Mi lenne, ha...” „Igen, de akkor az a másik dolog így...” „De miért? Sokkal jobb lenne, ha mégis úgy...” Előfordult, hogy miután fél napot végigfecségtünk, este tizenegy után felhívott telefonon: „Te... mi lenne, ha az a dolog mégiscsak úgy...”, és folytattuk éjfélig. Beleérző, megérző típus volt, nagyon is hallgatott belső sugallataira – jól tette –, határozott elképzelései mellett inkább csak csiszolgattuk, nyalogattuk a témát, próbálgattunk szavakban nehezen megfogalmazható árnyalatokat nevesíteni. A lehetséges variációkkal való eljátszogatások, azt hiszem, arra kellettek, hogy az elkövetkező forgatásokon – mint minden forgatáson – a helyszín, a körülmények, a színészi elképzelések alakíthassák az előzetes elképzeléseket, hogy felkészülhessen ezekre is. Persze, ritkásan, de előfordult, hogy nem értettünk egyet. Mert, ha ritkásan is, de előfordulhat, hogy egy ivarilag érett, tehetségesnek mondott ember süketen érzéketlen, megátalkodottan agyhúgykőves legyen – ilyenkor nagyon fel tudtuk kurblizni magunkat. Megegett, hogy olyan megjegyzések csúsztak ki a számon, amiket más esetekben, a beszélgetőpartner ismert vagy sejtett traumái miatt ajánlatos volt elmázolni, és persze ő is a fejemhez vágott olyasmit, amiért, mástól hallva, felkaptam volna a vizet. De semmi baj: akik tudják a másikról, hogy még álmában se bújik elő rosszakaratot sugalló gonosz lidérc, eljátszogathatnak ilyesmivel. Úgy emlékszem, a *Margarétás dal* idejében történt: a Tözsdepalotából a Kunigunda útjára kellett valamiért mennünk – már akkor is voltak ott a tévének irodái, próbaterme, mifeneje –, Sanyi vezette a kocsit – akkor még vezetett –, és araszolgatva Óbuda felé, heves hangú közlendőink akadtak. Egyszer csak ránk vigyorgott egy tábla: „Leányfalu”. „Na, Gyulám, alighanem vissza kell fordulnunk...”

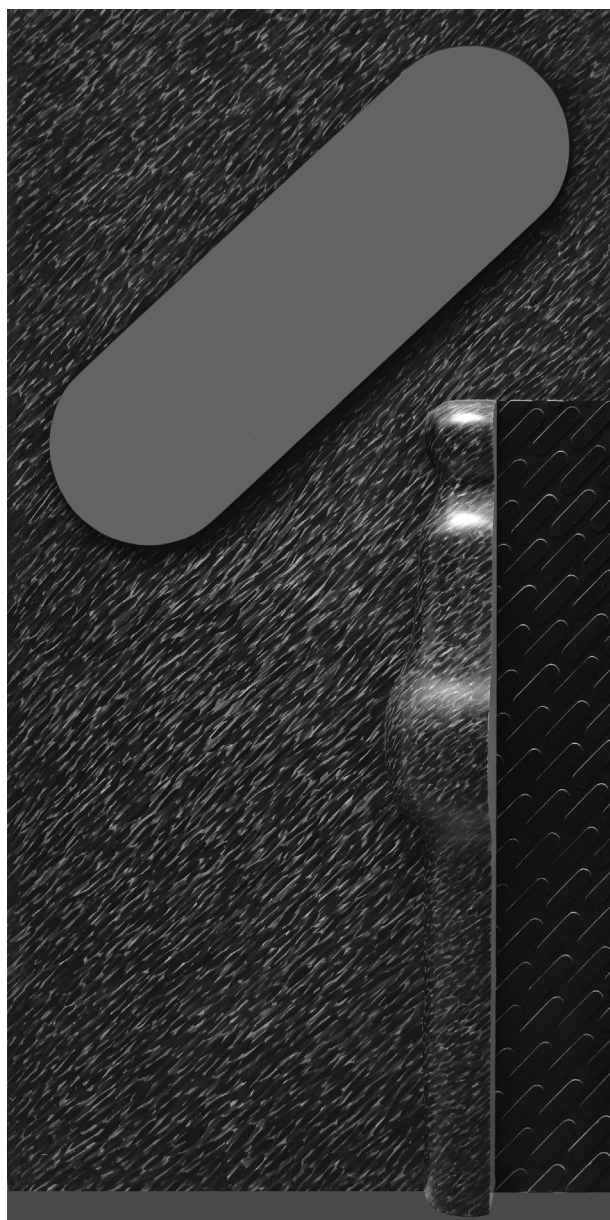
Nem feltétlenül tartozik ide, de el kell mondjam – már csak hencegésből is: a film szép sikert aratott. A Helikon Kiadó nagy ügyesen, gyorsan megjelentette a *Napos oldalt* – a háború óta először –, akkor még beleírták a kolofonba a példányszámokat: 40 000 példányban! És valószínűleg el is fogyott, mert nem sokra rá a folytatásnak is tekinthető *A megnyugvás ösvényeint* is szintén 40 000 példányban: a jóformán elfeledett Karácsony Benő ismét megjelent a magyar

irodalmi köztudatban – legalábbis egy időre. Úgy gondoltuk, mi is megcsinálhatjuk a folytatást. Nagyjából meg is írtam a forgatókönyvet – de azzal szereltek le bennünket, várjunk néhány évet, amíg Székelyi József – „Jocó művész úr”, ahogy Sanyi nevezte: igazán kedvelte őt, talán ő játszott legtöbbször a filmjeiben, valamiféle életlezserségben még hasonlítottak is egymásra – hozzá nem öregszik a szerephez. Úgy öt-hat év múlva próbálkoztunk újra – nem mintha Jocó művész úr olyan sokat öregedett volna –, de addigra már más szelek fújtak... Tulajdonképpen szó nélkül elsiklottak ajánlatunk felett.

A *Napos oldal* után... most alaposan vissza kell fognom magam, mert nem a filmekről – a mind-egyikhez való, nagy, mesékbe illő történetekről – szólok, hanem az alkotójukról. Talán csak annyit, mert jellemző volt rá: amikor megkaptuk a pecsétet, hogy csinálhatjuk a *Margarétás dalt*, azt mondta:

„Na, Gyulám... most felköthetjük a gatyánkat... mert ha találkozunk Józsi bátyánkkal abban a túlvilági kocsmában, alaposan lekaphat bennünket a tíz körmünkről...” És ezt nem tréfának szánva mondta, de komoly aggodalommal. Alighanem valóban hitt annak a túlvilági kocsmának a létezésében. Manapság, ha Józsi bátyánk meg is morogt ezt és azt, azért nagy dumapartik közben békességben elfröccsözgetnek.

Az elvtársi irányítású kultúrpolitikának nem volt kedvence, de legalább hagyták dolgozni. Kossuth-díjat nem kaphatott – később aztán még úgy se –, miközben olyanok kaptak, akiknek nemhogy a műveikre, de jószerevével ma már a neveikre sem emlékszünk. Nemigen járt el filmes összeroffenésekre, egyik szakmai szervezetnek sem volt vezetőségi, akár csak választmányi tagja, nem üldögélt nagy hatalmú kuratóriumokban. Ha akkor létezett volna Művészeti Akadémia, annak se lehetett volna még levelezőtárgya sem. Egy cseppet sem hasonlított az e korszakban oly gyakori, kicsit mindig gúnyos mosolyú, de nagyon okos tekintetű értelmiségire, aki pontosan tudja, hogyan kell intézni, hogy a kecske is jól lakjon, és a káposzta is megmaradjon. Rendezőtársaival megmaradt afféle mosolygós távolságtartásban, barátja nem akadt köztük. Viszont a színészekkel, színészeivel különös kapcsolatban állt: szinte rajongott értük. Nem egyszer előfordult, hogy muszternézés közben felkiáltott: „Állj! Vissza!” Szegény Vank Gyöngyi ijedten tekerte vissza a szalagot, milyen hibát nem vett észre? De nem volt ott hiba, csak egy színészi gesztus, egy laza kézmozdulat, egy szemhunyorítás,

Jel II. (1973, fa, akril, 225 × 120 cm)

amit újra akart látni, és nekünk, érzéketleneknek megmutatni: „Na, nézzétek! Ilyen egy igazi színész!” Sose kért fel egy akkoriban éppen divatos nagymenőt a főszerep eljátszására – aki majd el is viszi hátán a produkciót –, kinézte magának a szerephez leginkább illő egyéniséget, s ha kellett, kicsit udvarolt neki, ha kellett, várt rá. Így lettek Koltai Róbert, Horváth Teri, Haumann Péter, Molnár Piroska, Pécsi Ildikó, Székelyi József, Balázs Péter, Benedek Miklós, Kubik Anna, Mensáros László, Dörner György, Nagy-Kálózy Eszter, Újlaki Dénes alakításai – folytathatnám a sort – színészi és rendezői telitalálatok. És hogy hogyan talált rá az ifjú Olvasztó Imrére, a kamasz Ilyés Leventére, akik Bendegúz és Ábel reinkarnációi voltak, örök rejtély marad.

Személyét felidézve, el kell mesélnem egy – bár nem kimondottan jellemző rá, de csak vele megeshető – történetet. Rendezett egy filmet, Lakatos Menyhért – Sanyi megfogalmazása szerint: „a magyar cigányság örökös vajdája” – írása alapján. *Átok és szerelem* a címe, melyben a sűrű és cifra átkozódások mellett valóban ott a szerelem: egy Baba nevű snájdig cigánylegény elcsavarja a szép, szőke erdészné fejét – Hollai István és a szép, szőke Bánsági Ildikó előadásában. A film műfaja, mondhatnám: operett, az akkoriban még mindenki által jól ismert cigányzenei dalbetétekkel. Megénekelte benne Bangó Margitot, aki ’85-ben még közel se volt Kossuth-díjjal ékesített híresség, de Sanyi ismerte, és tudta róla, hogy kicsoda. Az én ízlésem szerint a bő levű mese itt-ott a giccsbe is belecsúszott, de hát... Előzetesen nem sokat tudtam róla, ez időben Maár Gyulával dolgoztam egy *Széphistória* című szép filmen, és amikor Sanyi egy házi vetítésen megmutatta az *Átok és szerelmet*, meglepődtem, és azt találtam mondani: „Jó, jó... de mire kellett ez neked?” „Hát... tudod... hogy szegény cigányok is örüljenek valaminek... tudod... titokban mindegyik arról álmodik, hogy egyszer majd elcsavarja egy szép, szőke erdészné fejét.” A nyilvános bemutató után egyik este proponálta: ne menjünk még haza, korán van még, lődörögjünk kicsit a városban. Jó, lődörögjünk. Egyszer csak megállt egy étterem előtt, és mintha hirtelen ötlet lenne: „Menjünk be, igyunk egy sört.” Jó, igyunk. Meg nem mondom ma már, melyik étterem volt az, de a lényeg: akkor még cigányzenét játszottak benn. Ahogy beléptünk az ajtón, és a primás észrevett bennünket, leintette a folyó zenét, tust húzatott, és belekezdett a film főzenéjébe, a *Baba dalába*, Fátyol Tivadar szerzeményébe. A pincérek is tüsténkedni kezdtek, egy, a zenekarhoz közeli asztalon gyorsan abroszt cseréltek. A vendégereg is észlelte, hogy valami történt, elcsendesedtek, úgy vonultunk be az édesbús zeneszóra, mint valami hercegek. Soha életemben nem voltam akkora ember, mint aznap. A produkció végén Sanyi felállt, és megölelték egymást a primással. A vendégek közül néhányan, nyilván ráismerve a helyzetre, tapsolni kezdtek, az ölelésnél már mindenki tapsolt. Snitt. Egy nagy jelenet, egy lejátszott nagy élet filmjéből.

A mindenféle másságok nagy hívei, sőt, szeretjük ajánlgatói ezt a fajta másságot képtelenek voltak tolerálni.

Hihetetlen életereje és munkabírása volt. Nyakig ült egy forgatásban, amikor már szekálni kezdett, hogy mi legyen a következő.

Dolgoztunk, és egyszer csak megtörtént, amit úgy neveznek: rendszerváltás. Ami mind a tízmillió magyar életét így-úgy felforgatta. A televízióban dolgozókat nagyon.

A létrejött valamennyi politikai párt, hatalomban-ellenzékben, ellenzékben-hatalomban tanácstalanul, de főként ostobán viselkedett az egy szál Magyar Televízióval és a magyar televíziózás jövőjével kapcsolatban. Úgy vélem, mindegyikük azt hitte: akié a televízió, azé a következő választáson a győzelem. Az irányító testületekbe benyomott bizalmas káderek éppoly tanácstalanok és hozzá nem értő ostobák voltak, mint pártjaik, de akadtak köztük szép vezetői fizetést bezsebelő, vállrándító cinikusok, még köpnyegforgató aljasok is. De amin nem segíthetett semmi, a majd csak kialakuló jövőbe vetett hit, türelem és tolerancia: évről évre egyre kevesebb pénzt adtak – tudtak adni? – műsorkészítésre. Ez fokozottabban érvényesült az Irodalmi és Drámai Főosztályra – persze: mondjuk egy Költészet Napjára készített versösszeállítással biztosan nem lehetett választást nyerni.

És kitört a házon belül is – ahogy az illik – a gyűlöletekkel teli osztályharc. Kormányváltások, elnökcserék alkalmával megjelentek a faliújságokon a „hallálisták”, amelyekben a névtelen szerzők tudatták, hogy kiket kell azonnali hatállyal kirúgni az intézményből.

És megjelentek, saját maguk kinevezése alapján, nálunk sokkal szabadabb demokraták, akik feladatuknak, sőt, joguknak vélték, hogy a demokráciával járó szabad véleménynyilvánítás közepette meghatározzák, milyen véleményeket szabad kinyilvánítani. Még azt is: kiknek mit, és kiknek hogyan. Ha bárki ellentmondott nekik – vagy ha csak észre se vette őket –, megbüntették: horogkeresztet rajzoltak kiplakatírozott arcképére, vad történeteket hordtak a fejére, billogot nyomtak rá. Mihályfy Sándorra azt: „Csurka barátja.” Ha akkoriban valakire rámondták, hogy „csurkista”, huszonöt év távlatából is könnyű dekódolni, mit jelentett valójában. Talán elvárták volna tőle, hogy valamilyen látványos, nagy csinnadrattával felfújta körülmények között – ahogyan vagy harmincan kiléptek az akkor éppen vegetáló, bizonytalan jövőjű Írószövetségből – határolódjon el Csurkától, de Sanyi erre nem volt hajlandó. Mert ez a barátság – inkább csak haverság – nem a politika talaján, a MIÉP-es időkben kötött, hanem a hatvanas-hetvenes években, a lóversenypályán. Fialalok voltak,

szerették a lovakat, szerettek játszani – még Rákosi Gergelyről tudom, hogy a banda tagja volt –, ugratták egymást: kiváló szórakozás volt ez a „konszolidált” Kádár-rendszer fogcsikorgatásokkal teli, de mégiscsak egyhangú unalmában. És kedvelte Csurka írásait, jelentős írónak tartotta – bár nem rendezett tőle semmit, más világ volt az övé, de ezért az író is tagadja meg? Ugyan miért határolódott volna el egy szabadságát visszanyerő, végre demokratikus berendezkedésű országban, ahol immár mindenki elmondhatja a véleményét? Görény dolog lett volna fel-felbukkanó politikai különbségek miatt megszakítani évtizedes barátságokat – bár sokan megtették. Nem tudom minősíteni Csurka politikai tevékenységét, ahhoz jobban kellett volna figyelnem a Csinn-bumm Cirkusz minden előadását, de felőlem lehet akármi-lyen lesújtó: Mihályfy Sándorra mindez közel sem volt jellemző. Hogy szeretett írói, nagyon is kiválasztott színészei, technikai munkatársai között ki kinek a fia és borja, nemhogy nem érdekelte, nem is tudott róla – mindenképp a legjobbakat akarta. Miközben az őt minősítő hölgyek és urak szinte másról sem tudtak beszélni.

Időnként visszaszólt, türelmét veszítve nem mindig szerencsésen.

Lassacskán alakultak a dolgok, a televízió élére úgynevezett „menedzser típusú” vezetőket neveztek ki – nemigen lehetett tudni, honnan szedték őket, hol tanulták ki a menedzseriséget –, a lényeg: megszüntették a műsorok belső gyártását, hirtelen alakult külső produkciós irodákat bíztak meg vele. Az addigi műsorkészítők megkapták a felmondólevelüket – én is –, és ha folytatni óhajtották addigi szakmájukat, egyéni vállalkozói bejelentkezéssel ezeknél az irodáknál kilincselhettek. Azt hiszem, mindez már a piacgazdaságra hivatkozva, az induló magán-televíziók szája íze szerint történt. A „menedzser típusúakhoz” bejutni – mint valaha akár az elnökökhöz is – lehetetlen volt. A Televízió ezeket az irodákat finanszírozta, akik vagy megkapták időben az esedékes pénzüket, vagy nem. Több produkciót gondoztak, az egyéni vállalkozók számára követhetetlenül, ide-oda tologatták őket, és a nem egyszer előforduló ideiglenes időre való leállások esetén az egyéni vállalkozók – lásd: a stáb tagjai – idegesen szanaszét kezdtek rohagálni, hogy akkor hol lehet a megélhetésre valami pénzt keresni – vesződés volt újra összeszedni őket. Ezen irodák számára egy film elkészítése már nem kulturális, inkább üzleti vállalkozás

lett. Legendák keringtek arról, hogy a kapott összegek húsz százalékát a „menedzser típusúak” magánzsebeibe kell visszajuttatniuk, ha élni akarnak – nem tudom, egy „piacgazdaságban” meglehet –, az azonban biztos, hogy a költségvetésben a filmek készítésére elkülönített pénzüsszeg szép részét eltüntették. Ez biztos, mert még valami bírósági per is lett belőle. Hogyan végződött, nem tudom: szokás szerint valahogy elkenődött.

Ez időben többször elkísértem Sanyit egy belvárosi ház harmadik emeletén, egy lakásban berendezett produkciós irodába. Ő kérte, hogy menjek vele, talán csak nem szeretett egyedül lenni annyi idegen között. Mert én egy verébsóhajtasnyit sem tudtam lendíteni a helyzeten.

Nagyon sok kínládással, olykor ravaszkodással és még szerencsével is sikerült befejeznie az *Ábel-trilógiát* – amit én maradandó művei közt tartok számon. (Már nem emlékszem rá, de valamilyen román tiltakozást is le kellett szerelnie.) És milyen jó, hogy megvan! Alkalomadtán elő lehet venni, le lehet játszani... Unokáink, ha végképp nem gárgyulnak bele az úrbéli úrnél is üresebb, kétségbeejtő látványosságaival hivalkodó celeb kultúrába, és nembeli lényként emberközeli, emberléptékű élményre vágynak, akár meg is tehetik. Mert a mai – egyre inkább gyaníthatóan export reményű magyar filmgyártás – az elkövetkezendő száz évben nem fogja megtenni.

Aztán próbálkozott még egy darabig... Írt egy vékonyka könyvet, amelynek *Akkora velőcsont, mint a Szent Gellért-hegy* a címe, alcíme szerint: *Indul a bakterház '98*. Ebben ismét megjelenik Regös Bendegúz, menne a Magyar Királyi Televízióba, megkeresni a nagyhatalmú Rendező urat, de a füldugósok úgy kivágják, mint a taknyot – ahogy kivágták a nagyhatalmú Rendező urat is. Megjelennek a regény többi szereplői is: a bakter, a Miniszterelnök Úr, a piócás ember, a rókatekintetű Köztársasági Elnök Úr, a protézis mosolyú samesz szépfű, a Főpolgármester Úr. Némi zavarral, de egyetértéssel elhelyezik a 4-es metró alapkövében az acélhengert, majd csatlakozik hozzájuk a lókupec, lótolvaj Privatizációs Miniszter Úr, egymással is állandóan marakodva, néha pofokodva is, azon munkálkodnak, hogy kizabálják a Szent Gellért-hegy nagyságú csontból a velőt. Természetesen megjelenik a Szocialista Párt parlamenti képviselője, Csámpás Rozi, a valaha a pártközpontból nyakunkra ültetett, volt munkásörnö Banya – baráti művészurak, habzó szájú „közszerelő”, Natasa

Gajdarovától a két éve kirúgott Wieber Mariann díszlettervezőig szinte mindenki. Még én is előfordulok benne, mint a gyermekeikhez ragaszkodó, törvényileg is kivert, kismizett, elvált apákról szóló *Mókuserék* című, leforgatni nem engedélyezett film forgatókönyvírója, mert „a minden döntési szinten főlénk kinevezett szabad madarak azt mondták róla, hogy tessék kissé figyelni: nőellenes.” Lásd: „népellenes”, „szovjetellenes”, „zsidóellenes”, és akkor a Jóistenhez sincs apelláta.

Aki ismeri az akkori idők politikai helyzetét, Sanyi életművét, némiképp járatos a valahai Királyi Magyar Televízió berkeiben, időnként jókat mulathat rajta, de végül is kétségbeejtő könyv ez. Egy hatvanas éveiben járó, érett rendezőnek mondható, elpusztíthatatlannak látszó ambíciókkal rendelkező, félreállított, leselejtezett ember mulatságosra hangolt dühöngései ezek. A tehetetlenség humorral álcázott zokogása.

Be kellett látnunk, nemcsak politikai, de drasztikus kulturális változás is történt ebben az országban. Amelyben a magunkfajtának már nemigen van hely.

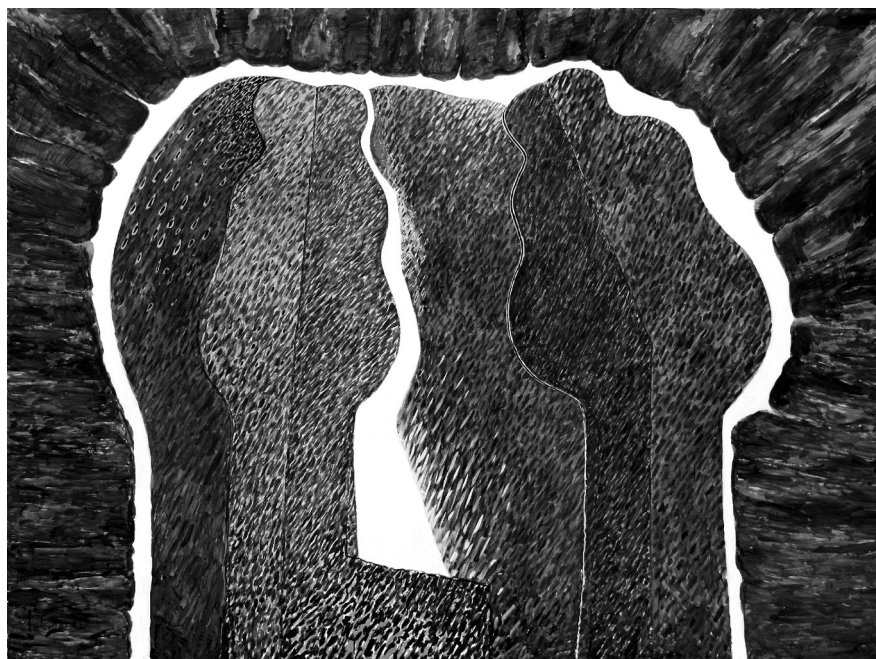
Az író szerencsésebb, mint a filmes. Neki nem szükségesek milliók, hogy dolgozhasson, neki elég egy hot-dog árért megvásárolható iskolai füzet és egy ceruza. Elviekben persze, mert a valóság bonyolultabb, de a lelki béke megszerzése érdekében a gyakorlatban is használható. Ismét prózát kezdtem írni, de nehezen lendültem bele. Úgy látszott, huszonegy-

néhány év alatt rászoktam a képekben való gondolkodásra, és ugyan láttam magam előtt a megírandó egész történetet, de ritkán jöttek olyan mondatok, amelyek képesek tíz centire a föld felett lebegni, és még így is koppanni. Amelyek miatt érdemes megírni bármilyen történetet. Vagy másfél kínos évembe telt, amíg a képi gondolkodás hullámai az agy jobb féltekéjéből átevickéltek a bal féltekei beszédközpontba. Néhányszor feladtam, mert már minek ez nekem, számos dicssel övezett, ám leharcolt öregembernek? De akkor unatkozni kezdtem.

Amikor megjelent valamelyik írásom, postáztam neki egy példányt. Felhívott, örült neki, megdicsért, de ezek a beszélgetések már nem forrósodtak fel, udvariasan langymelegek maradtak. Javasoltam neki, találkozzunk, de mindig valami határidőket talált ki, majd azután.

Azután: az '56-os forradalom 50. évfordulóján kardlapozó lovasroham, könnygáz, gumibot, szemeket kiloccsantó gumilövedékek. S mindehhez az elmebeteg kevélység: „akinek mindez nem tetszik, elmehet innen!” Mihályfy Sándornak mindez nagyon nem tetszett, néhány hónap múlva kapta hát magát, és elment.

Hogy ez az írás ne ilyen sötét reménytelenséggel fejeződjön be: rendezett egy filmet Mindszenty József életéről, a hercegprímás emlékiratai alapján. Akinek választott jelszava ez volt: DEVICTUS VINCIT.

Barlangban (2009, akril, vászon, 180 × 250 cm, a művész tulajdona)

HÓVÁRI JÁNOS
**„nemcsak egy porszem,
 hanem igenis van örökléte”**

Deim Pál emlékezete

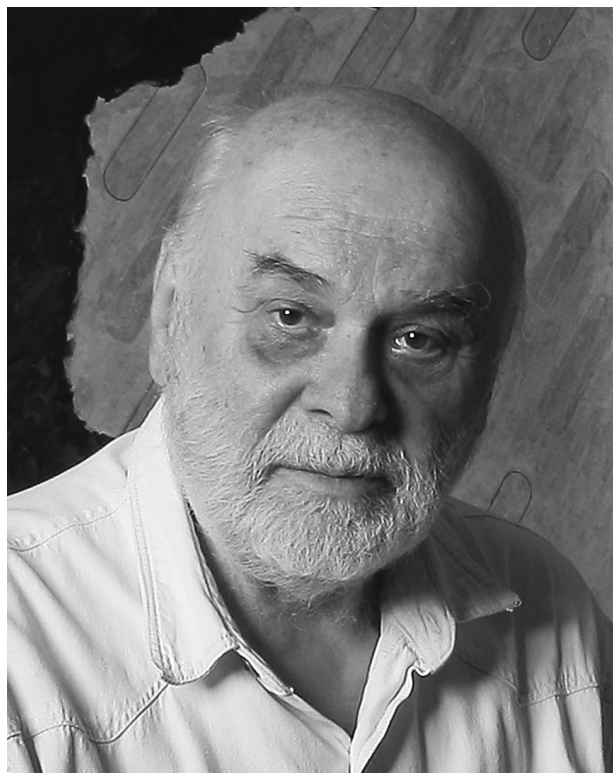
Egy éve, hogy Deim Pál, a kortárs magyar festészet egyik meghatározó alakja elhunyt. 2014 óta a Nemzet Művésze, 1985-ben kapta meg a Munkácsy Mihály-díjat, 1990-ben lett Kiváló Művész, 1993-ban tüntették ki Kossuth-díjjal. Hatalmas életművét még nem dolgozták fel, bár életútjáról már születtek remek munkák. Művészeti írásai 2016-ban jelentek meg *A nagy művészet csendben növekszik* című kötetben. A Szentendrei Új Művésztelepen lévő műteremlakásában mindenütt festmények sorakoztak. Amikor meglátogattam, cikázott a szemem a művészi túlzúsátságban, mert bárhova néztem, remekműveket pillantottam meg. Egy egyedi út állomásainak emlékképeit: a tehetségét, a gondolati gazdagságát és a fizikai erőn túlmutató megszállottságát. Utoljára a szentendrei Művészeti Malom egyik rendezvényén beszélgettünk pár hónappal a halála előtt. Emlékszem okos mosolyára. Beszélte a betegségről és az élet végességéről. Már gyenge volt, segítettem a lépcsőn, széket hoztam neki. Örült a „Malomnak”, hiszen kezdeményezője volt annak, hogy a szentendrei művészvilág Pantheonja létrejöhessen. Oroszlánként küzdött érte, s nem fogta be „pörös száját”, ha látta, hogy az alapítói gondolat félresiklik, vagy a városi érdek felülírja a művészetit. Persze, aggódott is, hogy a Malom tényleg képes lesz-e a szentendrei képzőművészeti hagyománynak jó gazdája lenni: a művészeti sokszínűség, a műalkotások nagy száma és a nemzedékváltásokkal járó megújulás nem fordulhat-e önmaga ellen; az emlékvilág építkezéséből nem lesz-e a végén rombolás?

Deim Pál (1932–2016) mindig szentendrei festőnek vallotta magát. Hol büszke volt szülővárosára, hol csak annyit mondott, hogy élete Szentendréhez köti, a „provinciájához”, ahogyan ezt büszkén nevezni szokta. Városa 1987-ben Pro Urbe-díjat adományozott neki. Nagyon megérdemelte, hiszen városvédő is volt. Küzdött a felesleges átépítések és a fájdalmasan romboló bazáriság ellen. Nem nagyon mozdult ki a dunai városból. Művészete azonban – jóllehet, a szentendrei gyökerekből nőtt ki – mégis egyetemes. Értelmezhető bárhol a világban. S ez rávilágít arra is,

hogy a „szentendrei provinciális” frissességet és mélységet adó forrása a magyar nemzeti és a közép-európai művészetnek.

A szentendrei gimnáziumában rajztanára a Régi Művésztelep egyik alapítója, Bánáti Sverák József (1897–1951) volt. Már fiatalkorában Barcsay Jenő művészetének hatása alá került: konstruktivista festő lett. Kristálytisza geometrikus, ahogyan a magyar művészettörténet számon tartja. Nem csupán jelekkel operáló absztrakciók mestere: Deim Pál képeinek narratívájuk van. Minden munkája az élet komoly kérdéseiről szól. Inkább keményen, igazat mondóan és kritikusan, mint líraian. Ő maga erről így vallott: *„Engem az érdekel, ami az egésszel összefügg. Azzal a végtelennel, amit csak sejtünk, de nem tudjuk, hogy mi az. Végeredményben az ember minden tevékenységét – legalábbis a vallás, a hit dolgában –, mindig ehhez próbálta kapcsolni. Valahogy belehelyezni a nagy áramkörbe, igazolandó, hogy nemcsak egy porszem, hanem igenis van örökléte, van értelme itt a Földön annak a 60 vagy 70 évnek. Minden eddigi kultúra arra épült fel, hogy ezt megörökítse, hogy ennek emléket állítson. S hogy az embert átsegítse egy-egy műalkotással vagy lenyűgöző objektummal a földi élet nehézségein, hogy érezze mindig ezt a transzcendens kapcsolatot azzal a valamivel, amit elneveztek Istennek, végtelennel.”* Írásom címéül is a tőle való idézetet választottam: *„nemcsak egy porszem, hanem igenis van örökléte”*.

A magyar művészettörténet jól tudja, hogy Deim Pálnak művészete okán megadatott az öröklét. Életműve nemcsak egy a jeles képzőművészeké közül (az előbbihez ez is elég lenne), hanem szentendrei szintézis is. Barcsay Jenő (1900–1988) nemcsak új pátriára lelt az elvesztett erdélyi helyett, Szentendrén, hanem a városban egy stílusnak és iskolának lett az egész országban (sőt, azon túl is) hatalmas kisugárzó erővel bíró, máig ható alapítómestere. Ő adta azt az indítást Deim Pálnak, hogy a művészet mélysége felé forduljon. Nem csupán mester és tanítvány viszony volt közöttük, hanem – a korkülönbség ellenére is – barátság és őszinteség, amelyről számos ránk maradt értékes forrás is vall. Deim Pál másik mesterének Vajda Lajost (1908–1941) tartja. Nem őt magát, hiszen személyesen nem ismerte. Kilencéves kisfiú volt, amikor Vajda meghalt. De ismerte Korniss Dezsőt (1908–1988), Vajda pályatársát, és azt a hagyományrendszert, amelyet a fiatalon elhunyt – és a tragédiát magában hordozó – művész maga után hagyott. Nem

Deim Pál (1932–2016)

követte Vajda szürrealizmusát, de vonalvezetését és leegyszerűsítésre való törekvését igen. Harmadik mesterének Gadányi Jenőt (1896–1960) tekintette. A Párizst is megjárta Gadányi egyszerre volt a szürrealizmus és a lírai absztrakció remek mestere. Deim Pálra megítélésem szerint élete utolsó korszakának tájfestészete és szimbolikája hatott, különösen a jeles festő kakasos női képeinek titka érdekelt. *„Miért pont kakas? – tette fel a kérdést 1986-ban, amikor Gadányi kiállítását nyitotta meg Szentendrén. – De mi lehetne helyette? Ilyeneket már láttunk: nő galambbal, esetleg a galamb csőrében levél, vagy nő papagájjal, vagy nő hermelinnel stb. Lehetne bármelyik is ennek a nőnek a kezében? Nem, csak ez a kakas.”*

Deim Pál szentendreiése okán ismerője és barátja volt a szülővárosába került festőknek. Nem volt sohasem csupán egyetlen irányzat iránt elkötelezett. Erről egy 2006-ban Kondor Béla (1931–1972) kapcsán adott interjúban így vallott: *„Engem nem érdekelnek az irányzatok, és az sem, hogy ez vagy az a művész avantgárd-e, vagy sem, korszerű-e, vagy sem. A nagy egyéniségek, a kitűnő művészek érdekelnek, akik a kvalitásuknál fogva korszerűek, maguk nyitnak korszakot.”* Így nem csoda, hogy Deim Pál minden ízében felvállalta a szentendrei festészeti hagyomány minden részletét. Kiállításokat szervezett és nyitott meg, s tiltakozott, ha egy-egy életút csonkolását látta.

Ilosvai Vargával (1895–1978), Pirk Jánossal (1903–1989), Remsey Jenővel (1885–1980) vagy Szánthó Imrével (1925–1998) való találkozásai, hogy csak pár nevet említsünk a nálánál idősebb nemzedékből, nemcsak emberi és művészi élményt jelentettek, hanem Szentendre-féltést is, a „*provinciális közösség*” értékeivel való bánás rátestált vagy önként vállalt kurátorságot.

Nem csoda, hogy Deim Pál amolyan összekötő is lett a nemzedékek között. Kezdetektől támogatta az 1970-es években megjelent formabontó új-avantgárd szentendrei művészközösséget. A *Vajda Lajos Stúdió*, valamint a Fő téri *Szentendrei Grafikai Műhely* létrehozásával és ottani bábáskodásával mestere lett egy új nemzedéknek: Aknay Jánosnak (1949), efZámbó Istvánnak (1950), feLugossy Lászlónak (1947), Bereznai Péternek (1955) és sokan másoknak. Ez nemcsak a hagyomány átadása volt, hanem az új formanyelvek kialakításának segítése is, miközben Deim Pál maga is járta az ő saját útját.

Deim Pál, miként a nagy művészek, nemcsak gyarló földi halandó volt, hanem valódi tehetség, aki a szellem szolgálatában állva olyan művészeti világot hozott létre, amelyben az üzenetek egymásra épültek, s amelyet az archimédeszi mérték fog össze, hogy az biztosan álljon. De mi lesz, ha a mérce elvész? Lesz-e akkor is szellemi öröklét? Vagy az egymásra nem figyelés létrehozza ismét az ős(új)káoszt? Deim Pál szellemi öröksége a mérce melletti kiállítás volt, alapelve szerint a kompozícióban mindig mély mondanónak kell lennie.

Deim Pál, a gondolkodó művész jól tudta, hogy komolyság és értékteremtés nincs belső csend nélkül. Kellenek néha (többször) olyan percek vagy órák, amikor magunkra maradunk életküzdelmünkkel, hogy belenézhesünk az egyetemesség tükrébe, s az időtlenség varázsa alatt megszülessen a gondolat, a forma vagy a szín. Ha ez megvan, az ihlet már maga biztosítja a kiteljesedést: a vers maga írja magát, a festmény maga festi magát, és a szobor magától nyeri el a végső formát. Hogy ez kinek hogyan sikerül, az a tehetség vagy az erre való kiválasztottság függvénye. Deim Pált a Jóisten kiválasztotta, és olyan időtlen egyetemes bölcsességgel ruházta fel, hogy festészete és szobrászkodása lenyomata az élet nagy kérdéseinek: élet és halál, férfi–női egység vagy szétválás, hit és gondolkozás, érzélem vagy ésszerűség. Ezekhez megtalálta mindig a megfelelő formát, a megfelelő anyagot és a megfelelő szintet.

TARBAY EDE

Esteli ének

*Ezüstös félhold
fél-péncz az égen,
az élet szép volt,
bár nem egészen.*

*Kerülni kellett
nyárban a fákat,
alattuk ellett
ezernyi állat.*

*Nehéz volt ősszel
fűre heverni,
felszállni köddel,
ne lásson senki.*

*Könnyű volt télen
tűz mellé bújni,
kivárni tétlen,
örömünk ujjnyi.*

*Tavasszal pusztán
vágni a földbe,
vaskapa-szerszám
csorbult a kőbe.*

*Csikóhang kúszik
éjjel a csendre,
majd gyalogútig,
megmerevedve.*

*Fémpéncz az égen,
kerekre telt Hold,
lassan elégszem,
az élet szép volt.*

(2012)

LÁZÁR BALÁZS

H. úrban is

*A valóság mögött a világ rejtőzik,
alakban alak, formátlan forma,
így áll most H. úrban is H. úr,*

*vagy inkább kocsonyaként remeg,
mely bizonytalanul tölti ki
a rendelkezésre álló teret,*

*s így lesz idegen saját szája,
fénytelen szeme, görbe orra,
s egyetlen ostoba szóra*

*átüt képén remegő arcizma,
és árny-személyisége aljára
odapiszkit az örök gyerek.*

*Eszébe jut erről egy-két lejárt
szavatosságú, ócska aforizma,
hogy a tegnap már soha, vagy*

*épp most gurult el tőle a ma,
mint időrágta én-koponya.
Úgy tűnik elő az igazság maga,*

*mint bozontos hajából a serke,
aztán ha megszívta magát a léttel,
nagy hazugsággá nő az apró szemcse.*

*De mert nincs más választása,
foltozza tovább a lukas semmit,
e mindenség-csecsebecsét,*

*csinálja tovább, amit nem lehet,
hogy egyszer majd mohón szopja meg
a gőzölgő galaxis úrhideg tejét.*

PÁLFALUSI ZSOLT

A világ legszebb kutyatemetője

Soha nem hittem volna, hogy szeretni fogok egy nőt, akinek a csuklójára körbe vastag gót betűkkel az van tetoválva: „*Ich liebe dich*”. Mintegy karkötő gyanánt. Soha nem hittem volna, hogy szeretni fogok egy nőt, akinek tövig nyírt haja a legundorítóbb vörös hennával van befestve. Soha nem hittem volna, hogy szeretni fogok egy nőt, akinek a kedvenc filozófusa David Hume, csak azért, mert élt egy keveset Londonban, és tetszett neki a város (szerencsétlen még azt sem tudta, hogy Hume skót volt, és nem angol). Soha nem hittem volna, hogy valakinek mindezek után megbocsátom, hogy huszonöt éves létére semmit nem tud saját magáról, és aki ráadásul semmit nem akar tőlem, vagy csak olyasmit, amit meg én nem akarok. Például soha nem akartam vele hekket enni a Római parton, nem akartam vele tüzet rakni, és bámulni a lángokat egy kora augusztusi vasárnap délután, amikor a napszúrástól támolyogva tolják kerékpárjaikat a biciklisták a Szentendrei út mentén. Nem akartam vele átmenni semmilyen vasúti hídon mezítláb, és semmiképpen nem akartam vele felszállni egy tetszőleges buszra, és keringeni a városban végállomástól végállomásig egy egész estén át. Mégis, mindezt megtettem, és utólag mindig nagyon bántam.

Nos, ez a nő volt Szokolov. Én neveztem el így. Pontosan emlékszem, mikor történt. Éppen egy bő fél éve költöztem ki a kollégiumból, ahonnan Laura későbbi anyukája már korábban ellógott az új szerelmével, akivel később összekötötte az életét. Amikor eljött az idő, annak rendje módja szerint én is szépen búcsút intettem a bezárt színpadunk megégett rongyos függönyének, a bölcsész büfé fekete falainak és az addigra jócskán szétszéledt szintársulatunknak, hogy a kilencedik kerületbe költözsem egy remek, olcsó albérletbe.

Egy nap ebbe a kis lakásba jött el hozzám Szokolov, és mindjárt széttépte az egyik könyvem. Egészen pontosan Kerényi Károly *Görög mitológia* című kötetét, amelyet az a megtiszteltetés ért, hogy a Kant, Nietzsche, Schopenhauer, Jaeger, Husserl, Heidegger, Merleau-Ponty, a Platón összes, valamint még más

egyéb fontos köteteimhez hasonlóan belőle is lógtak a sárga cetljeim, pont olyanok, mint pár hónappal később Münchenben a nő könyvei közül, aki majd elűt a Kunsthalle előtt a kerékpárjával. Szokolov persze nem Kerényire haragudott, sőt, nem is haragudott senkire, egyszerűen csak tudni akarta, milyen hatással van rám, ha egy könyvem performanszba illő szertartásossággal széttépek.

Éppen a *Görög mitológia* esett a keze ügyébe, ami csak azért furcsa, mert egy olyan nagyszerű tudóst, mint Kerényi Károlyt magamban mindig is vétlen áldozatnak láttam, és nem tudom, miért. A szememben valahogy ilyen volt a típusa. Így aztán ennek éppen vele kellett megtörténnie.

Mármost, ami magát a performanszt illeti, különösebben nem hatott meg Szokolov attrakciója, viszont az édesanyját, aki különben egy gyönyörű, szőke, keletnémet nő volt, egy alapos fenomenológiai redukció után epochéba helyeztem azzal a posztulátummal, hogy egy mocskos kurva kell, hogy legyen, ha egy ilyen lényt a világra tudott hozni. Ezt követően egy határozott mozdulattal egyszerűen kidobtam az ajtón. A lány értetlenül állt a verandán pár percig, aztán vigyorogva elővette a Nikon fényképezőgépét, amelytől már jó pár éve olyan függővé vált, mint más az alkoholtól, és mindenféle szögből képeket csinált az ajtómról, mintha dokumentálná a bűnt, amelyet azzal követtem el, hogy bezártam utána, ami valójában előtte lett bezárva.

Nem akarta elfogadni, hogy nagyon is megsértődtem, hogy valóban elvesztettem a türelmem, és nem csak úgy csináltam, mintha éppen nagyon elveszíténém. Nem akarta elfogadni, hogy megsértem a játékszabályokat, amelyeket különben sosem állítottunk föl, de amelyekben mindenképpen az szerepelt, hogy a másikat meg lehet ölni, meg lehet erőszakolni, meg lehet csonkítani, de tilos bármikor is kidobni és bezárni utána, vagyis előtte az ajtót.

A *Görög mitológiát* megsíratva legalább egy hétig azon bosszankodtam, miért nem adtam neki ugyancsak performanszba illő szertartásossággal legalább egy hatalmas pofont, csak mellékesen, útravalóul. Aztán rájöttem, mennyire jó érzés miatta állatnak lenni, valahányszor kihoz a sodromból. Jó ideig azzal kínoztam, hogy nem vettem föl a telefont, ha ő hívott, sőt, az ösztöneimre hallgatva, időnként még arra is rájöttem, mikor próbál más számról hívni. Végül, amikor Helga kötetőjéből felhívtak azzal, hogy a *Görög mitológia* még megmenthető, nagy

Részlet a szerző regényéből

kegyesen szóba álltam vele, de ekkor sem volt hajlandó sírva arra kérni, bocsássak meg neki. Ehelyett elmagyarázta, mennyire szar könyveim vannak úgy általában (rá jellemző módon nem a tartalmukra gondolt, hanem az állagukra), és legalább egyszer öltöznék már föl normálisan, merthogy nemcsak szakadtak és bűdösek a ruháim, de én magam is kezdek hasonlítani egy ógörög informatikusra, aki még a commodore számítógépek korszakában vett magának utoljára egy tisztességes rongyot. Míg beszélt, beugrott egy név. Szokolov! Hát így történt.

Pont olyan élettelen, szürke szeme volt, mint Solohov novellája főhősének. Az *Emberi sors* Szokolovja viselt ilyen szemeket, mint ő. Egész pontosan „viselte”, mint azt a hatalmas hajtűt, amellyel mindig átszúrt valamit, mielőtt a ruhájára akasztotta. Volt úgy, hogy a kukából valami szemetet, volt, hogy a lejárt havi buszbérletét valamelyik diáktársa fényképevel, szaloncukor papírját művirággal, egy télikabát gombját masnira kötött színházjeggyel.

Már az első találkozásunkkor világos volt, hogy férfi lélek lakik benne. Minden kedvessége és lágy-sága egy férfi határozottságából táplálkozott, amihez a nőisége egy véletlen baleset módján társult. Ez a baleset pedig többször is megismétlődött. Amikor még csak én voltam huszonöt éves, és Nyékládháza környékén tapostam a gázpedált, magolva a történelem évszámokat, bőszen tanulmányozva Oroszlán-szívú Richárd meg Leonyid Brezsnyev viselt dolgait, Szokolov váratlanul úgy döntött, hogy erre a világra jön. Az anyukája számára legalábbis egy roppantul kellemetlen véletlen volt, hogy teherbe esett egy sima bőrű magyar katonatisztól, akinek már volt családja, de aki a legellenállhatatlanabb pasi volt abban a síófoki campingben, ahová ő is a két gyerekével és a férjével érkezett a hamisítatlanul eredeti keletnémet Wartburgjukon.

Aztán amikor eldőlt, hogy Szokolovot nem fogják egy vécépumpára emlékeztető szerszámmal kirántani az anyja meleg méhéből valami klinikán még azelőtt, hogy sejtjei komolyabban osztódni kezdenének, és például meg lehetne számolni a kezén az ujjait, boldog csecsemőként megszületett Berlinben, hogy aztán a mamája is rájöjjön: valójában Szokolov papáját szereti ezen a világon legjobban, így, feledve egykori családját, Budapestre költözött az édes kicsi lányával. Innen már döccenők nélkül folytak az események.

Szokolovnak ugyanis kinőttek a vakítóan fehér tejfogai, körülbelül az idő tájt, hogy én elköltöztem

apámtól, és fennhangon olvasgatni kezdtem a saját verseimet a KELETT irodalmi csoportban Miskolcon, miközben hazafelé fütyörészgettem az Accept meg a Scorpions aktuális slágereit. Aztán pontosan akkor, amikor fölvettek az egyetemre, Szokolov arcán megjelentek azok a pimasz szeplők, amelyek örökre társai maradtak, és amelyek gonosz módon éppen a fogai fehérségét voltak hivatva jelentéktelenné tenni. Végül valamikor, amikor én már a doktori disszertáciomat kezdtem írni az Országos Széchényi Könyvtár általános olvasójában, ő horpadt mellkasára mellet növesztett, amelynek szintén semmi jelentése nem volt. Pont, mint a szemét vagy a ruháján a hajtűt, a mellét is csak viselte. Úgy meredtek fölfelé, mint két kampó, hogy megtartsák rajta a lógó ruhát, amely egyszerűen nem volt hajlandó eltakarni és melegíteni a testét. Szokolov valahogy mindig meztelen volt, és mindig fázott.

Amikor megtudta, milyen néven neveztem el, möhön elolvasta a novellát, és azt mondta, most már saját magát is Szokolovnak tartja. Sőt, azt is megértette belőle, miért vonzódok hozzá: azért, mert egy tévedés az egész élete. Amikor megtudta, hogy reménytelenül szerelmes vagyok egy nőbe, akit Olíviának hívnak, megkönnyebbült attól az érzéstől, hogy nem neki kell a gondomat viselnie halálom napjáig, hogy aztán egyedül tengesse tovább életét a sírom mellett beszélgetve az árván maradt angyalaimmal, emelgetve a vízzel teli locsolókannát, hogy megöntözze a virágokat rajta, és végül mindent pontosan emlékezetben tartson azt illetően, amit filozófia gyanánt örökölt rája hagytam.

Na, és ott van a mi emlékezetes találkozásunk! Ennek a találkozásnak külön fejezetei vannak, másodpercenként eltérő hangulattal. Egy barátnője volt mindennek az oka. Rendszeres fogyasztója volt a filozófiaóráimnak, és egy kora májusi nap a Múzeum cukrászdában telebeszélte Szokolov fejét arról, hogy megtalálta azt a pasit, egy doktoranduszt, akit az Isten is Szokolovnak teremtett. Ő pedig hirtelen úgy döntött, végére jár a dolognak. Azon nyomban elkérte a barátnőjétől az indexét, hogy helyette ő hozza be hozzám az egyetemre, hogy beírdam a jegyét, és közben jól megnézzen magának. Akkor épp egy cipőfűzővel átkötött dióhéj volt a hajtűjével átbökve, a nyakában a mulaszthatatlan Nikon kamera.

Megdöbentett a jelensége. Az döbentett meg, hogy amikor belépett, már tudtam, hogy hazudni fog, hogy ez a lény nem képes semmit leplezni, nem tud

legalább magához egy kicsit őszintétlen lenni. Amikor elém rakta a barátnője indexét, hosszasan magyarázva, miért nem tudott jönni, és miért jött éppen ő helyette, feltűnt, hogy remeg a keze. Miután szóvá tettem, hogy ennyire nem kellene, hogy remegjen a keze, elvégre azt a nyomorúságos közepést nem az ő indexébe fogom bevarrni, hanem a barátnője indexébe, megnémult. Aztán, hogy valamiképpen megtörjem a csendet, a kézremegésről a lábremegésre tereltem a szót, és megemlítettem, hogy egyszer bizony nagyon remegett a lábam, még hozzá nem is olyan régen. Szokolov megértette, hogy beszélgetni akarok vele, így aztán, anélkül hogy hellyel kínáltam volna, lassan leült egy székre, és türelmesen hagyta, hogy szépen elmeséljem neki életem egyik legunalmasabb történetét, azt, hogyan ittam meg pár héttel ezelőtt az unikumomat a műanyag pohárból még Helgával a félemeleti büfében a disszertációm öt példánya fölött, miközben tizenhét angyallal szemeztem, és Karádi Katit dúdoltam.

Élettelen szemétől közben halálra fagytam, de némán és kedélyesen megbeszéltem magammal, hogy most ezt ki kell bírnom még pár percig, hátha aztán valamitől megváltozik az életem. Szokolov felfogta, hogy semmi értelme nincs annak, amiről beszélek, és ha most ő nem menti meg a helyzetet, akkor örökre elváltasz bennünket az, aminek elvileg össze kellett volna kötnie minket: a barátnője indexe.

Míg beszéltem, Szokolov úgy rázogatta fejével lefelé azt az indexet, mintha arra várna, hogy kiesik belőle a nemrégien beírt hármasként pontos dátummal és az aláírással. Aztán megváltozott minden. Váratlanul megjegyezte: a Művész moziban éppen adnak egy filmet, amelyben szintén sok mindenkinek remeg a keze meg a lába, volna-e kedvem megnézni. Most meg úgy tartotta kezében az indexet, mint egy csokor virágot, néha az orrához emelte, és megszagolta.

Azt gondoltam, ha most elengedem azzal, hogy majd találkozunk este a mozi előtt, lehet, hogy a végén meggondolom magam, és el sem megyek. Így aztán úgy döntöttem, jobb, ha most azonnal indulunk, legyen ennek az egésznek mielőbb vége. Megvártam a mosdó előtt, aztán elindultunk gyalog. Már az első percben sikerült az eget és a földet összekötő barátnői index gyámkodásától megszabadulnunk, amikor kiderült, hogy ismerte Paszkált. Itt aztán a beszélgetésünk a fényhez közeli sebességre kapcsol, mert hogy Szokolov nemcsak látomásból ismerte Paszkált, de pár hétig a csaja is volt, mivel Paszkál sokszor

annak a giminek a hátsó kerítésénél ólalkodott, ahova ő is járt. Paszkál a stílusával őt is hamar levette a lábáról, a környezetében pedig már egyébként is amolyan celebként emlegették a nevét.

Szokolov hirtelen egy olyan aspektusát nyitotta meg előttem a régmúltnak, hogy beleszédültem a látványába. Azt mesélte, Paszkál mindenkit elvárásolt, aki nem ismerte őt közelebbről. Egy végtelenül toleráns, jó fej fiúról beszélt, aki mindenét megosztotta még olyan idegenekkel is, akikkel legfeljebb, ha egy este sörözött a Rác Kertben. Aztán közelebbről nézve minden megváltozott. Paszkálnál volt egy tilalmas határ, amelyet senki nem léphetett át. Ez a határ pedig pontosan ott kezdődött, amikor valamit ígért, és ezt számon is kérték rajta. Szokolov egy olyan képet rajzolt Paszkálról, amelyből jól ráismertem a velem együtt felnőtt intézeti gyerekek karakterére még az egykori lovász iskolámból. Nekik az etika befejeződik az önvédelemnél. Soha nem voltak képesek a kritikában valami őszintét és építőt látni, csak azt, hogy valamit el akarnak tőlük venni. Az állami gondozottak, a hajléktalanok, az alkoholisták éppen azért moralizálnak olyan sokat, mert gyengék. Mert a szavak is sáncként és védőállásként működnek, nem pedig kommunikációként. Számukra a moralizálás egyfajta performansz. A becsület kérdése azért van folyton napirenden, hogy valójában soha ne legyen aktuális, soha ne legyen senki számára se kérdés.

Míg ez átfutott a fejemben, azt mondtam Szokolovnak: furcsa, hogy Nietzsche, akit pedig Paszkál éppen az én előadásaimon hallgatott, pontosan arról beszél, miért épp a morál a gyenge ember szinonimája, miért épp a morál az, amelynek mennyisége fordított arányban áll a minőséggel. Eszembe jutott az is, hogy Paszkál mennyit lelkendezett azon, amikor Helga konyhájában elmeséltem Nietzsche nyomán a publikumnak, miben áll az erős emberek ereje: abban, ahogy ígérek, és közben nem hagyatkoznak mások ígéreteire. A nagy ember az, aki reményt ad, a kis ember pedig az, aki hozzáláncol téged a fogadalmidhoz és az ígéreteidhez, aki folyton számít a segítségére, amelyet, ha nem kap meg, akkor természetes módon zsarol. A nagy ember valahogy mindig fel akar téged magához emelni, a kis emberek pedig semmit sem akarnak, csak kifacsarni belőled a kötelességedet, aztán magadra hagyni. Valahogy így.

Szokolov mindenáron érteni akarta, miről beszélek, de nem hagytam, hogy faggasson. Hirtelen tél költözött a szívembe. Mi van akkor, ha Paszkált éppen én

vezettem tévútra, akkor régen, amikor még én sem nagyon tudtam, kinek mit adok elő, és kinek mit ígerek meg?

Szokolovnak elmagyaráztam: hosszas filozófiai mesedélután és komolykodó öntömjezés helyett inkább becsüljük meg azt a csodát, hogy nem a tanítványom, és a barátnőjével ellentétben nem kell tiszteltudónak lennie velem szemben, így aztán mi lenne, ha ő is mesélne magáról még valamit. Például mindjárt el is mondhatná, mi az oka annak, hogy a hajának esélytelenül kell végig tengetnie vele az életét, irigykedve nézve azok fejére, akiknek eléri legalább az egy centi hosszúságot. Valamiért világos volt számomra, hogy Szokolov haja nem a divat szeszéjének vagy valamilyen alternatív eszmének engedelmessége lett ennyire rövid.

És hát értsük meg, huszonöt évvel később éppen ez a hajhistória volt az az emlék, amely miatt kikötöttem Laura anyukájánál is, hogy Csonkafarok történetét elmeséljem a kislányának a „bőr ülögarnitúrán”. Pontosan Szokolov miatt tettem, aki ebben a pillanatban belekezdett egy olyan mondókába, amelynek szirupossága még Hollywood sok romantikus hányadékot látott dramaturgjainak is megfeküdte volna a gyomrát. Egy mondatban össze lehetett foglalni: Szokolov képtelen volt lemondani arról az ostoba tévhitéről, hogy egyszer szerelmes volt valakibe, aki annyira megalázta, hogy azóta, mintegy zárjelbe tett öngyilkossága gyanánt, kénytelen rövidre vágatni a haját. Miután végighallgattam, közöltem vele, hogy személyemben most aztán egyszer és mindenkorra emberére akadt, merthogy én magam a világ elsőszámú filozófiai specialistája vagyok a különféle fiziológiai állapotoknak, úgymint kézremegés, lábremegés, körömrágás, gyomorgörcs, hajlevágás, valamint az elnapolt öngyilkosságok még egyéb, hosszú sora. Az egyetemen mindenki tudja rólam, ha egy diák nálam vizsgázik, csak egyetlen célom van: hogy keresztülhajszoljam mindezeket az állapotokon, míg végül meg nem öli magát a szerencsétlen. Számos diák tért már örökre nyugovóra a Farkasréti temetőben, és mind közvetlenül azután, hogy nálam megpróbált levizsgázni – zártam mondandómat.

Szokolov kereken húsz másodpercig azt hitte, komolyan beszélek. Rémülten nézte az utat maga előtt, és amikor végre elnevettem magam, megállt tőlem jó másfél méterre, és végigmért. A beszélgetésünk ekkor újabb fordulatot vett. Az égből valaki leoltotta a villanyt, és hirtelen besötétedett, de a csillagoknak

és a holdnak erről nem szóltak, pedig még volt jó másfél óránk a filmig. Szokolov szeplőit a körút lámpái világították meg, és én már most azon erőlködtem, hogy jól megfigyeljem őket, mintha hamarosan örökre eltűnnének.

Szokolov azt kérte, mondjam meg őszintén, mit gondolok róla annak fényében, hogy most már tudom, miért rövid a haja. És magyarázzam el, hogy egyáltalán miért lett ennyire jó kedvem, miután ő elmesélte nekem élete nagy tragédiáját. Egy kicsit kérettem magam. Szórakozottan jegyeztem meg: talán mégsem kellene akarnia, hogy beszéljek, mert nem fog neki jólesni, amit végül mondanék. Szokolov ragaszkodott az igazsághoz, én pedig komótosan vállamra fektettem a mesterlövész puszkám, hogy célba vegyem a pici szíve közepét.

Első körben közöltem vele, hogy bár nagyon szomorú, de sajnos nemhogy nem volt még szerelmes, de féltő, hogy még a közelében sem volt soha annak az érzésnek, amelyet mi emberek itt, a föld nevű bolygón, Texas, Fokváros és Ukrajna között úgy általában „szerelemnek” nevezünk. Aztán pedig itt van még a dolog másik, kissé sikamlósabb része. Az a helyzet – mondtam –, hogy nem is alázta meg senki – *valójában!* Nem kell átvágott torokkal sikoltanunk az égre, valahányszor közli velünk valaki, hogy már nincs többé ránk szüksége. Hogy időnként kidobnak bennünket, hogy egy nap már nem érzik irántunk azt, amit régen, vagy soha nem is érezték, amit szerettek volna, mindez teljesen természetes. A megaláztatást ne keverjük össze azzal, hogy megtisztelnék bennünket az igazsággal!

Mikor mindezt tömören Szokolov értésére adtam, válaszképpen egyszerűen bokán rúgott. Ennek hatására úgy döntöttem, löfegyver helyett kést veszek elő, és azt toloom ártatlan, fázós szívébe. Elmagyaráztam neki: ahhoz, hogy valakit komolyan megalázzanak, ahhoz előbb értelmes embernek kell lennie, mert értelmetlen emberek még a megaláztatást sem tekintik annak. Sőt, képesek úgy beállítani a dolgot, mintha valami kitüntetés érte volna őket. És fordítva. Egy ostoba ember képes haragudni még azokra is, akik semmi rosszat nem tesznek, csak megtisztelik őt az igazsággal. Itt félénken Szokolovra pillantva megjegyeztem, sajnos az a helyzet, hogy ő pontosan ebbe a kategóriába tartozik, merthogy szerintem szinte képtelenség olyan mértékegységet találni, amellyel hozzávetőlegesen mérni lehetne az intelligenciának azt a hiányát, amely sötétségként uralkodik a fejében.

Megkértem, ne szokjon hozzá ahhoz, hogy nő, ezért elnézik neki, hogy buta. Én nem vagyok ilyen nagylelkű. Az én Diotímámat Helgának hívják, aki hosszú évek során fegyelmezetten megtanított arra, hogy a sötét, bárgyú idiotáknak nincs kegyelem.

Szokolov másodszor is bokán rúgott. Végül rátértem arra a kicsit sem mellékes körülményre, hogy tulajdonképpen honnan ismerjük mi egymást.

Először is elmeséltem neki, hogy hatvannyolc ezer évvel ezelőtt a dicső kőkorszakban már találkoztunk. A jeges Kaszpi-tavon fagyoskodtunk együtt egy csónakban. Ő Szajka-hava-ricsi leány volt, én pedig a Ciszna Közársaság teljes jogú polgára, és csak azért hoztam magammal az útra, mert ügyetlen halász voltam, és attól féltem: ha nem fogok halat, éhezni fogok. Márpedig azokban a zord időkben mindenki tudta: az éhség ellen a legjobb, ha az ember fog egy Szajka-hava-ricsit, és jól megsüti. Így aztán a leány drukkolt nekem, hogy mielőbb fogjak halat, mert a hosszú együtt töltött fagyos éjszakák során valahogy magától fölfogta, miért is került ő pontosan az én csónakomba. Hogy múljék az idő, néha próbáltam vele pár értelmes szót váltani, de annyira butának bizonyult, hogy végül arra kértem, inkább énekeljen (itt Szokolov megint bokán rúgott). Sajnos azt sem tudott, így kénytelen voltam én dalra fakadni. Mivel az emberiségnek azokban az időkben minden energiáját lekötötte, hogy démonokkal és szellemekkel kössön üzletet, így csak olyan dalok léteztek, amelyek arról szóltak: kinek, mikor és hogyan sikerült kijátszania az egyik sátáni lényt egy másikkal szemben, hogy elkerülje a biztos halált. Ezt a műfajt hívjuk ma heavy metalnak, és mind a mai napig ezért dúdolgatok én magam is többnyire ilyen dalokat.

Itt félbeszakítottam a történetet, mert az volt az érzésem, három bokán rúgás után, amit röpke tíz perc alatt kaptam, Szokolov nem is érdemli meg, hogy elmeséljem, hogyan végződött a mi első találkozásunk a kőkorszakban. Szokolov azt mondta, ha meg merem őt enni a történetemben, akkor most azonnal megöl. Végül megérkeztünk a mozihoz, ahol egészen addig a pillanatig, amíg le nem ültünk a nézőtéren, szitkok áradatát zúdította rám, amiért nem vagyok hajlandó elmesélni egykori találkozásunk részleteit egészen a végkifejletig. A moziban aztán megkapta a kegyelemdőfést. A film közben hosszú hallgatás után csak annyit súgtam a fülébe sokat sejtető lassúsággal: *Nyugi! Mielőtt megettelek, megdugtalak!* Szabályosan összevert. Belekarmolt a kezembe, tépte a hajamat,

és azt állította, hogy nálam nagyobb köcsöggel még soha életében nem találkozott. Kifejezetten elégedett lettem magammal.

Mozi után hazafelé a körúton addig kínozta, amíg be nem vallottam, mivel foglalkozom. És akkor jött az, hogy én mint filozófus! Szokolovnak tengernyi hülyeség volt az agyában arról, mi a filozófia. Azt hitte, a filozófia valami hasznos és nemes dolog, amely miatt kötelező módon beképzelt is vagyok. Csodálkozott, amikor értésére adtam, mennyire igaza van, valóban az vagyok, ám a filozófia hasznos és nemes voltát sürgősen felejtse el. Nem nagyon értette, miért mondom ezt, de valahogy felháborította, amiért nem engedem, hogy tiszteljen azért, amit csinállok. Pár perc múlva már azon kesergett, hogy nem talál eléggé beképzeltnek, merthogy időközben szerényen megállapítottam, tulajdonképpen nem értek semmihez. Még a saját szakterületemen belül is félt, hogy lehülyültem a transzcendentális fenomenológiának egy olyan tartalmához, amelynek igazságértékét az ufókon kívül semmilyen földlakó humanoiddal sem lehetne igazán megvitatni, hacsak egy spiritiszta szeánszon meg nem idézik személyesen Edmund Husserl szellemét, és az ő árnyékában élő összes további fenomenológiai fagyos szentét. És hát – fűztem hozzá – nem lehet véletlen, hogy egy filozófiai konferencián rendszerint pont ez az utóbbi történik, ezért is nem járok már ilyen helyekre.

Nem hagyta, hogy legalább az utcájukig kísérem. Megdöbentett, mivel vált el tőlem. Azt mondta: *olyan vagy, mint akihez muszáj hazajönnöm*. Egy bő hét, ha eltelt, és már ott tartottunk, hogy széttepte az egyik könyvem, és talán egy újabb hét, hogy tüzet raktunk vasárnap délután, hogy segítsünk az augusztusi kánikulát melegen tartani.

Rövid, kék fodros szoknya volt rajta és magas szárú kínai tornacipő, amelynek mind a két talpa lyukas volt. A hajtűjén most egy radírgumi volt átdöfve a Múzeum Cukrászda egyik számlájával, amelynek a hátuljára az volt írva: *Szokolov*. A barátnője írta ezt oda, amikor hetekkel a randevúnk után találkoztak, és sápadozva hallgatta Szokolov beszámolóját arról, mi minden történt kettőnk között aznap este az ő indexe okán.

Csak míg a Duna parton szedegettük a partra sodródott „uszadék fákat” (nagyon tetszett neki ez a szó: „uszadék fa”), eszembe jutott: mi lenne, ha mégiscsak beleszeretnék. Azt gondoltam, úgysem fog sikerülni, tehát miért ne próbálnám meg. Mármost

rögtön adódik a kérdés: hogyan szeressünk bele valakibe, akibe nem vagyunk szerelmesek? Elmondtam neki a problémámat, mire azt mondta, neki is pontosan ez jár a fejében. Ő sem szerelmes belém, és amíg én nem szeretek belé, addig ő biztosan nem fog belém. Tanácstalan lettem. Hirtelen illúzióknak bizonyult az a hetek óta tartó megnyugtató tudat, hogy ez a nő buta. Nem, Szokolov nem volt buta. Pontosan felfogta, hogy valójában én vagyok az a férfi, akibe, ha egy óvatlan pillanatban beleszeret, később bőven lesz oka tövig vágatni a haját, és végtelenül sajnálni mindezért önmagát. Hihetetlenül finom lelkének gyönyörű bizonyossága volt az a tény, hogy félt. Tőlem!

Szedtük az „uszadék fát”, és közben minősítettük őket. *Nézd, ez milyen jó uszadék. Na de ez! Ez még uszadékbabb!* Egy hete tartott a rekkenő hőség, állt a levegő. Még árnyékban is izzadt az ember, mi pedig kitaláltuk, a Napistennek mutatunk be tűzáldozatot a jó kis melegért, kérve-kérlelve, hadd legyen még melegebb, olyan meleg, amilyen még soha nem volt a földön. Valamiféle randi volt ez köztünk, egy, az addigra már sokadik közül, de egyikünk sem tudta fölfogni az okát. Nem értettük, miért találkozunk. Miért találkoztunk mi egyáltalán? Miért mentünk moziba, miért mesélte el nekem a rövid haja okát, én miért nem hittem el egy szavát sem, miért hülyéztem le már az első órában, aminek okán ő miért rúgott engem háromszor is bokán. Egyszerűen nem volt magyarázatunk semmire, ami velünk történik. Tizenöt év volt köztünk, mégis olyanok voltunk, mint két ördögkölyök ugyanabból az alomból.

Miután kiéltük minden piromániánkat, Szokolov kitalálta, hogy menjünk át mezítláb a szín vasból készült, és így tűzforró vasúti hídon. Közben lefényképezett a tűznél állva, fekve, guggolva. Kérte, hogy tartsak a fogaim között „uszadék fát”, amelynek ég az egyik vége, és söpörjem a hajamat a szemembe, végül hátulról is lekapott pisálás közben. Aztán levettük a cipőnket, és elindultunk. Óvatosan kapkodtuk a lábunk az éles kavicsok között, amíg felértünk a töltésen. Fent kifújtuk magunkat, aztán sokáig nem szóltunk egy szót sem. Valahol a híd közepén megfogtam a kezét, és azt mondtam neki: ígérje meg, hogy soha nem öli meg magát. Azt kérdezte, hogy jutott most pont ez az eszembe. Elmeséltem neki Paszkált és azt, hogy szinte ismeretségünk elejétől fogva tudtam, meg fogja tenni. *Ő olyan öngyilkos típus volt, és te is az vagy.* Szokolov belebámult a korlátról a Dunába. *De én szeretem anyámat!* – vála-

szolta kis idő múlva. Most én bámultam a Dunába. Nem értettem, miért beszélek úgy neki Paszkálról, mint egy idegenről. Valahogy megfeledkeztem arról, hogy Szokolov talán még nálam is jobban ismerte őt.

Megint sokáig nem szóltunk egymáshoz, csak amikor már valami buszvégállomáson ténferegve a hőségtől, fölszálltunk az egyik járatra. Azt mondta: látja, hogy teher a számomra, és azt is látja: én magamnak is elég nagy nyűg lehetek. Most kivételesen nem akart megbántani. Jól látta a dolgokat. Hirtelen nem találtam a hangom. Nem tudtam: ebben a helyzetben hol van az őszinteség, és hol a bunkóság határa, de végül elmondtam neki: nem valószínű, hogy bele fogok szeretni, viszont most elviselhetetlen lenne, ha elveszíteném.

A vállamra hajtotta a fejét, így utaztunk egészen a következő végállomásig. Amikor le akartam szállni, megszorította a kezem, és visszarántott az ülésre, így aztán utaztunk tovább a busszal a korábbi végállomásra, és aztán újra és újra. Közben jót neveltünk a képeken, amelyeket az uszadék fákról meg rólam csinált. Én egyszer bedugtam az ujjam az egyik cipője lyukas talpán, és megcsiklandoztam, ő visitott, és összevert. Valamikor a harmadik fordulónál elkezdte az ablakból fényképezni a megállókat. Egy idő után minden megálló olyan volt, mint egy hatalmas óra mutatója, mely visszaszámlál addig a pillanatig, amikor végleg elválnak egymástól. El is váltunk, de egyelőre nem végleg.

Eltelt öt, talán hét hónap. Az egyetemen lejárt a doktori ösztöndíjam, nem volt munkám, ráadásul a disszertációm védeke is jócskán csúszott, nem volt értelme itthon megvárni. Pár nap múlva indulnom kellett Münchenbe, ahol Marcell révén sikerült segédmunkási állást találnom egy építkezésen. Már csak a macskámat, Irmát szerettem volna valakinél elhelyezni, és egy kutyát megtalálni. Eszembe jutott Szokolov, a szeplői a körúton, és az, hogy egy fényképet sem kaptam tőle, amelyeket rólam a Duna parton csinált.

Felhívtam, ő pedig feljött hozzám, hogy Irmával összebarátkozzon, mielőtt elviszi tőlem arra az időre, amíg távol leszek. Most egy szétlapított és virágformára kivágott fehér tejfölös dobozt viselt a hajtűjén. Jót kacagott, amikor meglátta a restaurált *Görög mitológiát* árválkodni a polcomon. Már nem volt türelmem visszarakni a lapok közé a sárga cetliket. Pontosan tudtam: soha nem fogom újra elolvasni, ahogy az összes többi könyvemet sem. Kikalkuláltuk, med-

dig leszek Münchenben, és ő mikor indul Londonba. Aztán eszébe jutott: lehet, hogy egyelőre mégsem megy.

Meg akartam csókolni, de nem hagyta. Elmondtam, hogy abba a lányba már nem vagyok szerelmes, akibe reménytelenül az voltam. Teljesen lefacérodtam. Közölte, hogy egy rettenetes nagy marha vagyok, amiért lemondtam a szerelemről, még akkor is, ha teljesen reménytelen, arról pedig ne is álmodjak, hogy egyszer megdughatom. Érdekelt: miért nem. Azt mondta, a mi kapcsolatunk sokkal fontosabb valami a világegyetemben, minthogy olyasmibe ártsuk magunkat, ami csak emberek között szokás. Megint szürke és élettelen lett a szeme. Irmával a karján járkált a lakásban, és egy szurreális mesedélután tartott nekem arról, miért nincs jövőnk. Először is azért nincs, mert neki most éppen van pasija, aztán pedig azért, mert álmodott valamit, amelyben én egy kerthelyiségben a kávémat ittam egy beton virágágyás szélén ülve, és amikor ő akart csinálni rólam egy képet, elkezdtem a forró kávé a saját szemembe önteni. A két szemem helyén végül csak két gőzölgő lyuk maradt, miközben kacagva azt kérdeztem: *na, mi van, így is kellek még?*

A hátam borsódzott az álmától. Eszembe jutott Jung elemzése János jelenéseiről. Ott is egy lény jön elő, amelyet szemek borítanak. Az álomban megjelenő szemek mindig valamilyen skizofrénia-közeli állapotra figyelmeztetnek. Érdekelt, hogy Szokolov hogyan magyarázza mindezt. Azt mondta, szerinte a szemem valójában az ő szeme volt, és azért öntöttem beléjük forró kávé, hogy ne lássa, mi minden rosszat és bűnt követek el ellene.

Hirtelen minden korábbi játékszabály semmivé lett. Rájöttem, hogy normális ember módjára beszél velem, mintha civilizált lények lennénk. Valamelyik ösztönöm azt súgta: ezt a nőt örökre elveszítettem, amikor leszálltunk az utolsó forduló után a buszvégállomáson. Már nem jönne el velem újra „uszadék fát” szedni, hogy tüzet rakjunk, már nem akarna velem mezítláb átmenni a vasúti hídon, és már semmiféle buszra sem lenne kedve velem fölszállni. Talán moziba még elmehetnénk, de már nem érdekelné, hogyan találkoztunk évezredekkel korábban, és miként ettem meg őt a végén. És persze már nem is akarna semmiért sem bokán rúgni. Pedig én, mintha valami hipnózisban lennék, néha már úgy beszéltem róla Marcellnak és Olivíának, mintha a jövőbeli barátnőm lenne. Hirtelen kiderült: már tényleg csak a ba-

rátnőm lehetne, semmi több. Szinte könnyörgtem magamban az Istennek: ne most derüljön ki számomra, hogy kicsoda is Szokolov. Valójában a legszentebb szerelmem, akit éppen most veszítek el!

Miközben mindez átvillant a fejemben, még mindig az álmán töprengtem. Azt mondtam, nem is olyan rossz ez az álom, csak éppen nem az a jelentése, amit ő állít. A valódi jelentése az, hogy nincs több fénykép. Hogy a tudattalanja megtiltotta, hogy újra előkapja a fényképezőgépét, és lefotózza azokat a dolgokat, amelyeket valami mód birtokba szeretne venni. *A fényképezőgéped valójában a dolgok fölötti zsarnokságod szimbóluma – magyaráztam –, és én azért öntöttem a szemembe a forró kávé, hogy ne vedd el tőlem, ami nem a tiéd. És tudod, mi nem a tiéd? A világ, amit nem a te szemed, hanem az enyém lát!*

Szokolov letette az öléből Irmát, és ahogyan az előbb a macskát, most a Nikonját fogta szíjánál a karjára. *Semmit nem akarok tőled elvenni!* – mondta. A hangjában ijedség volt és valamiféle színjátékra emlékeztető teatralitás. Most tényleg olyan volt, mint egy nyápic férfi, aki keménykedni akar, hogy leplezze, mennyire gyenge. Csak rázza a papír láncait, és úgy tesz, mintha az izmai vasból volnának. Rájöttem, hogy fél. Belém szeretett, és most rettentő nagy bajban van.

Megkértem: adjon kölcsön, hogy tudjak venni a közértben egy üveg bort. Most rám férne, hogy leigyam magam. Elmeséltem neki, nemrégiben egy csomó zavaros emlék jutott az eszembe. Az, hogy egyszer jártam egy Anita nevű festőművésznél, de végül még csak nem is láttam a Paszkálról készült képét, hogy van egy barátom, aki a pszichiátrián fekszik egy ormótlan tetoválással a mellkasán, és van egy kutya, akit meg kellene látogatnom, mert épp a napokban megígértem egy másik nőnek (ezekről majd később). Szokolov nem ismerte sem Marcellt, sem Olivíát. Nem nagyon érdekelte, kik a barátaim. Hirtelen az új pasijáról kezdett beszélni, akinek mindig izzad a tenyere, és nem jó vele dugni, ennek ellenére nagyon szereti, mert mindig őszinte és nagyon lelkes, ráadásul egy évvel fiatalabb, mint ő.

Fel nem foghattam, Szokolov hogyan lehetne még bárki másé, ha nem az enyém. Biztos voltam benne, hogy színtiszta hazugság minden, amit mond, de hagytam, hadd meséljen. Eszembe jutott a találkozásunk. Míg beszélt, egyszerűen könny gyűlt a szemembe (már megint). Valahogy minden túlcordult, miközben mégis minden elfogyott. Rettenetesen meg-

sajnáltam magam. Az fájt a legjobban, hogy látom Szokolov tündéri szeplőit, látom: mi minden vált keménnyé és feszessé azalatt a pár hónap alatt a lelkében, amíg nem találkoztunk, miközben ugyanolyan védtelenül és árván állt ezelőtt a bazi nagy élet előtt, amely Cisznákiától Bangladesig még soha nem szűnt meg az emberek legrosszabb rémálma lenni.

Szokolovval megbeszéltük, mikor jöjjön a cicáért. Minden instrukciót megadtam ahhoz, hogy tudja: Irma mikortól tekint valakit magával egyenrangú macskának, és nem embernek, merthogy az utóbbi nála a „roppant ciki” kategóriába tartozott. Végül

megemlítettem, hogy nekiláttam egy könyvet írni az életemről, igaz, még csak huszónhét oldalnál tartok, és éppen Paszkál emlékével kínlódom benne. Szokolovnak felcsillant a szeme. Az volt az első kérdése, mi lesz a címe. *Nem tudom – feleltem –, majd eldöntöm, ha megtaláltam Woodoot. Ő majd megmondja, mi legyen.*

Valami egyre jobban fájt a szívemben, egyre csak fogyott az eröm attól az érzéstől, hogy már most egy emlékekkel beszélgetek, már most a múltamon dolgozom, egy olyan múlton, amelynek soha nem lesz – jövője.

Ketten (1964, olaj, farost, 27 × 29 cm)

NAGY LEA

Légörvény

*Tudod, azok a furcsa nagy állomások,
melyeknek van egy olyan hosszú kifutójuk,
várják, hogy légörvénybe kerüljenek.
S bennük egy kicsinyke költő
betűrt ingben müzlit eszik, és kefirt iszik,
meg ötpercenként a kijelzőre pillant,
ahol távoli kozmoszok hangjai,
picinyke szörgolyók pampognak.
Arról fantáziál, hogy felfedez valamit,
egy presszókávét színű macskát,
akit majd örökké nyalogathat.
És esténként hallucinál.
Keringenek a keringőben,
járvák a valcert, de groteszk körforgó ez.
Mindenki a saját örvényében egyedül táncol,
van, aki döcögve, van, aki könnyedén:
ezek a morzsatelepes, vagy épp
zsenge borotvált férfiak
körözve furakodnak, pörögnek
egy-egy tejszínű vagy kávébarna nőszemély körül.*

Átmenet

Én a lejtőn ülök, onnan nézlek benneteket.

*Mindannyian a fagyott vízben dohányoztok,
és melegítitek egymást.*

A cigarettacsikkeket valami jégen gyűjtitek.

*Amolyan isteni gondviselés ez
a fagyott halak iránt,
mert őket aztán tényleg
semmivel sem lehet vádolni.*

*A végtelen őszi szabadság lassan vált
téli szorongásba és fagyásba.*

Tíz hónap. Ennyi időre fogtok eltűnni.

*Beásátok magatokat a dágványba télre,
ahogy a halak.*

*Talán majd jövőre.
Újra látlak titeket.*

KÜRTI LÁSZLÓ

Szívhús-ütem

*Él a szívben egy műszerész,
vágyakat szerel a testhez,
fájdalmat old, téged lenéz,
s fél, hogy ebből is szerep lesz.*

*Él a szívben egy nő, aki
folyton éhezik és vézna,
rongyéletéről hallani,
foltozná, nincs hozzá cérna.*

*Él a szívben egy esti vad,
kiállt a vakítófénybe:
országút, s tessék: áldozat,
ne kérdezd, hogy miért épp te!*

*Él a szívben egy kisleány,
folyton csak játszik a tűzzel,
szívhús-varából nincs kiút,
éget a tüze, de túrd el!*

bevakult tükör

*csak szellemileg ne nőj fel soha!
ne legyél szerelmes, a viláért se költő!
maradj tanár, bádogos, nyomdász vagy
kőműves! napszámos, becsatornázható alak.
nődnek magánbirtoka, jól vasalt, kirakati darab!
napszitta, eggyé emelt préda, föltartott szürke vagy fakó,
egy csak a sokból! kiszámítható, megszegyeníthető
biztos anyag! ne tűnj szakadtnak, gyűröttnek,
de gyűrött legyél és szakadozott szövet! vizesen jól fésült,
tisztá verejték, ragyogón áztató, akár a balgák könnye.
mindenek fölött hallgató, mindenek alatti bevakult tükör.*

Szabadságfüggő vagyok

Beszélgetés Farkas Wellmann Endrével

A Római disznó című kötetéért az Orpheusz Kiadó Farkas Wellmann Endrének ítélte „Az év legsikeresebb szerzője”-díjat. A kötet kapcsán a költészet közéleti szerepéről, a költői hiszekegyről, a köteteken átnyúló Néró-tematikáról és jelenünk Európájának válságáról Varga Melinda költő beszélgetett a szerzővel.

– *Nem is találhatnánk aktuálisabb periódust beszélgetni A római disznó című legutóbbi verseskötetéről, mint a nagyhét, a kötet ugyanis a kereszténységgel, a keresztény Európa jövőjével, társadalmunk aktuális problémáival is foglalkozik, az Itt Róma ég ciklus, a Néró-alteregő tulajdonképpen arra utal: a kereszténységnek, a Pál apostoli szeretetnek ebben a formában vége. Mégis mi az, ami az örök Rómából visszánéz ránk, ami menthető ebből a kulturális örökségből?*

– Elsősorban a keserű tapasztalatok. Az egész Európát egyre jobban megfertőző és megfojtó liberalizmus elhozta a keresztény identitás felbomlását és annak az értékrendnek a megsemmisülését, amelyre az európai civilizáció épült, aminek most a végnapjait éljük. A mai társadalmi-politikai valóság csupán annak a romlásnak a tünetegyüttese. Amikor Pál apostol egyházat alapított, az úgymond szeretetet intézményesítette, és hatalmi eszmék szolgálatába állította, de arra nem gondolt, hogy ez az intézmény nem tud örökké működni, mivel bármilyen hatalmi érdek szöges ellentéte a szeretet eszményének, ami az ember legszentebb, Istentől kapott képessége.

– *Néró alakja a válogatott és új verseket tartalmazó Lucius Domitius lázbeszéde című kötetekben*

tűnik föl először, majd az L. D. hagyatékában, aztán néhány kulcshely újraközlésével, illetve továbbgondolásával A római disznóban egy komplex utalásrendszerrel segít önmagunkkal, társadalmi valóságunkkal szembenézni. Miért éppen Néró, hogyan találtál rá?

– Ez a kérdés nagyon összetett választ kívánna, egyszer már elmondtam egy részét valahol, aztán az interjú alatti kommentekben megkaptam a magamét... De bárki el tud képzelni egy égő várost, és el tud gondolkodni azon, hogy ha egy város lángokban áll, mi minden ég el benne... Pláne, ha Róma az.

– *A római disznó kötetnek ropant beszédes címe van, a versek újraközlése, feldolgozása, a ciklusba rendezés, a záró- és nyitóvers szimbólumai azt sugallják, hogy a Néró-tematika aktualitását akartad láthatóbbá tenni.*

– Lassan tízéves az első Néróvers ötlete. Amikor az égő várost vizionáltam, pontosabban a még egyszer lánggra lobbanó Rómát, már jól érezhetőek voltak számomra azok a változások, amelyek rendre bekövetkeztek, a nemzetközi terrorizmus felerősödésétől a migránsválságon át az egész mai kelet-európai politikai helyzetig. És anélkül, hogy különösebben ítélkezésbe bocsátkoznék, az égő város mögött láttam ennek az örült császárnak az arcát, aki bármi-

lyen elborult elméjű is lehetett, de volt egy értékrendje, s a tetteiben némi következetesség... Mi pedig itt, kelet-európában jól megvagyunk, két disznóvágás közt egy karácsony és egy húsvét a nagy ünnep, ilyenkor ablakot pucolunk, sőt, templomba is elmegyünk... Csak gondolkodnunk ne kelljen.

– *A Szervusz, Európa, az L. D. utolsó verse Antiumból, Róma még egyszer égni fog, Az örök város, Szerelem Dáciában, Egyféle pozíció verseid, hogy csak néhányat említsünk, a liberális Európa végnapjaira utalnak. Nem féltél attól, hogy túlságosan aktuálpolitikai kontextust kap a kötet, vagy épp ez volt a cél?*

– A fentiek értelmében, persze. Igen, ez volt.

– *Hogyan látod: a közéleti költészet beleszóllhat bizonyos társadalmi folyamatokba, lehet-e a versnek közösségformáló ereje, a Néróverseknek lehet-e ilyen szerepük, hogyan juthatnak el szélesebb olvasótáborhoz?*

– A közéleti költészet szerepe eredendően az, hogy hasson a társadalmi folyamatokra. Hiszek is ebben. Ugyanakkor sok tényező befolyásolja, hogy mekkora a határfoka. Természetesen az első lépés az, hogy eljusson az emberekhez. A klasszikus csatornák, a folyóiratok, a könyv ma már kevés: a gyorsabb és hatékonyabb digitális médiumok felé kell nyitni.

– *A kolozsvári kötetbemutatódon említetted, hogy több olyan versed van, amelyet utazás közben írtál. Milyen meghatározó versek, újraközlések kötődnek ezekhez az utakhoz?*

– A legegyszerűbben úgy fogalmaznék, hogy *A római disznó* kötet nem-nérós versei. Ezek a hosszú utakon volt időm a disznó-metáforát végiggondolni, és megírni az ehhez kötődő szövegeket, aztán, mire új kötet állt össze az anyag, addigra a Néró-versek is komoly plasztikai műtéteken estek át.

– *A kötetben többféle városimpresszióval találkozhatunk, Róma mellett Kolozsvár és Budapest a meghatározó. Budapest, az Andrássy út fényeivel a Bp. című versedben elidegenedést sugall, gondolom, a rövidítés sem véletlen. . .*

– Pontosan látod. A többi helyszín azért szerepel, mert a saját élettörténetem is párhuzamban áll sok más dologgal, amiről a könyv szól. Ezek a helyszínek, mint az életem helyszínei vagy stációi, ha úgy tetszik, mind a Rómába vezető személyes utam állomásai. . . Lehetséges egy ilyen értelmezése is a helyszíneknek.

– *Minden utazás belső utazás is – vallod. A római disznó tulajdonképpen belső útként is értelmezhető?*

– Elsősorban akként. Költői vízió, aminek egy része valósággá vált a keletkezése óta, és félő, hogy a többi része is hamarosan azzá válik.

– *Ezt a tematikát, a szimbolikus áthallásokat, olyan kulcsmotívumokat, mint a trójai faló, a hús, a vér, a tűz, a disznó, a test, a kereszt, a víz régóta érleled magadban. Bő tíz év lírai anyagáról van szó. Legutóbbi köteted tekinthető egyfajta összegzésnek, esetleg a Néró-versek lezárásának?*

– Már az első „nérós”-kötetről azt gondoltam, hogy az utolsó is egyben. Aztán valahol Néró mögött megjelent a disznó. Azt hiszem, még innen is tovább lehetne gondolni a témát, de most már tényleg sokat foglalkoztam vele, részben meg is untam. De aztán a sors megint máshogy döntött. . .

– *Nemrég Beregszászon költészet napi rendezvényen vettünk részt, ahol izgalmas dolgok derültek ki A római disznóról. Marcsák Gergely néhány verset megzenésített. Meséj, kérlek, bővebben erről a projektről. Mely versek, és miért pont azok kerültek bele a zenés-verses előadásba, mikor mutatjátok be nagyközönség előtt?*

– Erre mondtam, hogy másként döntött a sors. Ez nemcsak *A római disznó* karrierjének, hanem a saját életemnek is egyik lezsebber és lehangsúlyosabb története. Gyermekkorom óta szeretem, az utóbbi időkben pedig hiányolom a jó irodalmi pódiumműsorokat. Felmerült az alapötlet, hogyan nézne ki a disznó (sertés) a színpadon, és ez idő tájt hozott össze a sors Marcsák Gergővel. Két hét sem telt el, és Gergő jelentkezett az első dallal. Akkor leültünk, és bevontuk a tervezésbe a feleségemet is, aki dramaturg. A szövegek könyv hamar összeállt, a dramaturgiai ív, a szerkezet nemkülönben, aztán újra munkához láttunk. Elsősorban a dalok miatt volt szükség az átírásokra, aztán utólag jöttem rá, hogy nem csak ezért: az átírás eredményeképpen született egy új könyv, amit teljesebbnek, tisztábbnak és egészebbnek gondolok az előbbinél, a zenés és a szöveges részek feszes, viszonylag logikus egészé rendezik újra a szövegeket, mindez pedig a disznó-metáfora érthe-

tősége miatt fontos. Aztán továbbgondoltuk ezt is: legyen egy cédé a megzenésített versekből. Diákkori jó barátomat, Demeter Szilárdot, a Loyal együttes mindenesét és basszerosát kérdeztem meg, és két hét múlva már stúdióban voltunk, majd a kiváló hangmérnökünknek, Józsa Örsnek köszönhetően újabb két hét múlva elkészült a mesterpéldány. Még nagyon sok nevet kellene megemlítenem. . . Nagyon szeretem, ami végül is megszületett ebből az egészből.

– *A Kárpát-medencei Tehetség-gondozó Nonprofit Kft. (KMTG) tervei között szerepel a nyitás a társművészetek (zene, színház, képzőművészet, film) felé, talán ez a produkció lesz az egyik előfutára?*

– Így is értelmezhető. Miért is ne lenne?

– *Ritkán írsz verset, csak úgy indulatból nem ülsz billentyűzet elé, a költészetet viszont létformának tekinted, egyértelműen többnek, mint az írás aktusának. Orbán János Dénes szavai jutottak eszembe erről: ő szokta mondani, hogy a költőnek mindent szabad. Ez a szabadság, úgy érzem, a te költői létformádnak szerves tartozéka. Milyen is ez a költői létforma, meg tudnád határozni?*

– Az én koromban már tényleg lennie kellene a repertoáromban egy olyan költői hiszekegynek, amit most elő lehetne ráncigálni. Ugyan nincs, de megpróbálok, bár ha csak körvonalazva is a lényegget, válaszolni a kérdésedre. Valóban szabadságfüggő vagyok, ez tény. Az is tény, hogy lázadó voltam, vagyok és leszek. A legfontosabb életemben talán az, hogy légy alázatos, és merj gondolkodni: ebben a legnagyobb szabadság is benne van.

Varga Melinda

MÓZES HUBA

Egy nem szokványos irodalmi társaság: az erdélyi Helikon

A mecénási tevékenységéről is ismert marosvécsi író, Kemény János 1926-ban alapította az erdélyi Helikon szabad írói közösséget.

A Helikon – fogalmazta meg egy kései interjúban Kós Károly – „nem volt [...] szokványos irodalmi társaság. [...] Nem voltak alapszabályai, nem volt vezetősége [...], vagyona, állandó helyiségei.” Volta-képpen tagsága sem volt – tehetjük hozzá –, mégis eredményesen működött.

A görög mitológiában a múzsák székhelyüül szolgáló hegység neve a történelem időterében, 1817–1819-ben, Keszthelyen a Festetics György alapította Georgikon ünnepségeit jelölte. A keszthelyi Helikon példája lebegett az erdélyi írók szeme előtt az 1920-as évek derekán, amikor létük és önazonosság-tudatuk védelme érdekében létrehozták a maguk helikoni társaságát.

A korabeli sajtó híradásai a későbbi emlékezések adatait támasztják alá.

A társaság létrehozásának gondolatát 1923-ban, egy geryeszegi ünnepségen Berde Mária író nő vette fel. Az Erdélyi Barázda című lap 1923. szeptember 13-i számában a következőket olvashatjuk az ünnepségről:

„Este 6 órakor a Teleki-kastély nagytermében az irodalmi délután [...] műsora következett, melynek első pontját Molter Károly szellemes és tanulságos [...] előadása képezte.

Utána [...] Kemény János olvasott fel [...] költeményeiből.”

Majd – fűzi hozzá a fordulatossá megfogalmazásokban nem túlságosan gazdag cikk – „Berde Mária [...] két verset olvasott föl”.

A geryeszegi ünnepség szereplői közül többen – köztük Berde Mária és Kemény János – jelen voltak a Jókai-centenárium alkalmával Szászrégenben tartott megemlékezésen is. A Székelyföld című lap 1925. március 17-i száma a következőket írja az eseményről. Szemelvényesen idézem:

„A »Szászrégeni Magyar Polgári Dalkör« [...] a városi szálloda nagytermében marosvásárhelyi írók közreműködésével nagy sikerű Jókai-ünnepélyt rendezett. [...]

[...] Általános feltűnést keltett, hogy a második számú páholyban 9 óra előtt [...] pár perccel feltűnt Goga [...] és Groza [...] volt miniszterek profilja. [...]

Az ünnepélyt a »Szászrégeni Magyar Polgári Dalkör« férfikarának éneke nyitotta meg [...] Az ünnepi beszéd után R. Berde Mária olvasott fel három verset legújabb terméséből. [...]

Szünet közben [...] Goga [...] R. Berde Máriát és D. Máthé Mariskát páholyában kereste fel. [...]

A beszélgetés végén a miniszter [...] elbúcsúzott az íróktól, és a [...] szünet után a műsor második része ugyanolyan siker jegyében folyt le, mint az első rész.

D. Máthé Mariska [...] verseket adott [...] elő. Ezután [...] Kemény János lépett az emelvényre. Versei éppoly szimpátiát váltottak ki, mint rokonszenves megjelenése.”

Arról, hogy Kemény János 1923-ban a geryeszegi Teleki-kastélyban valóban fültanúja volt Berde Mária irodalmi tömörülés alapítását szorgalmazó javaslatának, valamint arról, hogy 1925-ben Szászrégenben talán éppen a költő és politikus Gogának az erdélyi irodalommal kapcsolatos csipkelődő megjegyzései készítették Kemény Jánost Berde javaslatának megfontolására és a feladat vállalására – minderről végül más források tájékoztatnak.

Tény, hogy a megfontolástól a megvalósításig nem sok időre volt szükség.

Kemény János szándékáról elsőként Hunyady Sándornak az Ellenzék című lap 1926. február 14-i számában megjelent riportja tájékoztatja a nyilvánosságot:

„Egy nagy, négyszögű teremben állunk, amelyben még nincs bútor, csak a falak és a faburkolatos mennyezet van rendbe hozva, meg a sárga cserépből rakott, kerek erdélyi kályha ragyog új fényben” – írja Hunyady Sándor.

„– Szép nagy szoba, mi? – mondja Kemény János. – Világos, levegős. Ezt úgy szeretném berendezni, hogy kényelmesen lehessen benne tanácskozásokat, felolvasásokat tartani. Hogy ha lehet, itt legyen az erdélyi Helikon. [...] Itt nálam van hely elég. És én meg a feleségem is szívesen látnánk, ha minden esztendőben egyszer összegyülnének Vécsen a legjobb, legkomolyabb, legértékesebb erdélyi művészek. [...] Ünnepe lenne nekem az az egy-két-három hét, amíg Erdély művészeit vendégül tisztelhetem.”

A következő hetekben, hónapokban több író társ, köztük Kuncz Aladár közreműködésével pontosabb

körvonalat ölt az elképzelés, s 1926. június 17-én Kemény János papírra veti a helikoni közösség alapító okiratának számító meghívólevelet. A névre szólóan szétküldött levél szövegét egészében idézem:

„Kedves Barátom,

minthogy szándékomban van nyaranként egy bensőséges írói csoportosulást szervezni Marosvécsen, nagyon szívesen látnalak július 15-től fogva egy három napig tartó irodalmi megbeszélésre. Ennek a vécsi első találkozásnak az volna a célja, hogy irodalmi terveinket, szándékainkat megbeszéljük, és együttes, alapos tanácskozásban mintegy helyzetképet vegyünk fel az erdélyi irodalom mai állapotáról és jövő lehetőségeiről. Tanácskozásainkon kívül tartanánk egy irodalmi ünnepet is, amelyen nagyon kérnélek, hogy még meg nem jelent verssel vagy novellával részt venni szíveskedjél. Remélem, hogy ennek az első találkozásnak üdvös hatása lesz úgy a közöttünk lévő baráti viszony megerősödésére, mint irodalmi életünk fejlődésére. A magam részéről mindent meg fogok tenni, hogy vendégeim, akikben én mai irodalmi életünk reprezentánsait látom, jól érezzék magukat. Nagyon kérlek, kedves barátom, hogy levelem vétele után azonnal értesíts, módodban lesz-e meghívásomnak eleget tenni.

Mindenesetre nagyon örülnék, ha házamat jelenléteddel megtisztelnéd.

Köszönt és elvár igaz barátsággal:

Kemény János”

A meghívó címzettjei első ízben 1926. július 15. és 17. között, majd 1942-ig további 14 alkalommal gyűlnek össze marosvécsi tanácskozásra. A találkozókön átlag 20 író vett részt: mind a 15 találkozón Kemény János és Bánffy Miklós, 14 találkozón Kádár Imre, Kós Károly, Kovács László és Molter Károly, 13 találkozón Tamási Áron. A találkozókönak több mint a felén jelen volt még Kacsó Sándor, Ligeti Ernő, Makkai Sándor, Dsida Jenő, Lakatos Imre, Szántó György, Szemlér Ferenc és Tabéry Géza. Azoknak a száma, akik legalább egy találkozón részt vettek, kerekén 50. Őket tekinthetjük a Helikon tényleges tagjainak. A résztvevők közül a legidősebb az 1866-ban született Kovács Dezső, a legfiatalabb az 1913-ban született Jékely Zoltán. A tényleges Helikon-tagok közül legkorábban – 1931-ben – Kuncz Aladár hunyt el, legtovább – 1998-ig – Wass Albert élt.

A helikoni közösség az 1924-ben alapított Erdélyi Szépmíves Céh könyvkiadó és az 1928 májusában indított Erdélyi Helikon szépirodalmi folyóirat közreműködésével ért el figyelemre méltó eredményeket. Ezt jelzi például a Céhnél leggyakrabban közölt szerző, Tamási Áron könyveinek a sora, az 1928-as *Szűzmáriás királyfi* című regénytől az 1932–1934-es *Ábel-trilógián* át az 1942-es *Téli verőfény* című elbeszéléskötetig. Egyértelműen eredmény- és színvonaljelző 1931-ből Kuncz Aladár *Fekete kolostor* című regénye, '34-ből Szerb Antal pályadíjnyertes *Magyar irodalomtörténete*, '36-ból Karácsony Benő *Napos oldal* című regénye, '38-ból Dsida Jenő *Angyalok citeráján* című posztumusz vers- és műfordítás-gyűjteménye, 1934–1940-ből Bánffy Miklós *Erdélyi történet* című regénytrilógiája.

A helikoni szerzők, akik a magyar nyelvterület egészének olvasóihoz kívántak szólni, nem elhanyagolható erőfeszítéseket tettek a Délvidékkel és a Felvidékkel ápolat kapcsolataik elmélyítéséért.

Az I. marosvécsi találkozó V. számú határozatának tanúsága szerint a helikoni közösség kezdettől fogva felkarolta a színjátszás ügyét is. Kiemelkedő e tekintetben Kemény Jánosnak a szerepe, aki 1933 és 1941 között elnök-vezérigazgatóként irányította a kolozsvári színjátszást megújító és a színielőadások egy részét Erdély más városaiba is eljuttató Thália Rt. munkáját.

A Helikon tagsága az erdélyi képzőművészek szakmai szervezetének megalakulását is támogatta. A művészettörténet-írás a tömörülés alapító okiratának az Erdélyi Helikon 1929. augusztus–szeptemberi kettős számában megjelent tájékoztatást tekinti. Idézem: „Kultúránk egységének felismeréséből fakad a Helikonnak az az elhatározása, hogy festőművészeink segítségére siet, s kérésükre támogatja őket az írók céhéhez hasonló képi céh előkészítésében.” A megalakuló szakmai szervezet, a Barabás Miklós Céh első elnökéül az Erdélyi Szépmíves Céh könyvkiadó vezetőjét, az író, grafikus és építész Kós Károlyt választotta.

Aligha kétséges, hogy a Helikon két világháború közötti értékkeremtő munkája nélkül az önazonosság-tudat védelme a későbbiekben, 1944/1945, sőt 1989/1990 után is nehezebb lett volna.

Nehezebb volna ma is.

NAGY GÁBOR

Hármas szonett**I. Vadkakaó**

*Hiszem-e addig a szerelem terhét,
ameddig új hajtásokat hoz a vadkakaó?
Keleti szobámban ritka vendég
a napfény, és füstjével fojtogatja a bagó.*

*De öntözni elég hetente egyszer.
Szóval tartása még nekem sem rizikó.
Akár a szerzetesnek a kegyeser,
ha lehet zálog arra: hinni jó.*

*Vagy csak örökletes élni a hitben,
hogyan az élet izgalmas passzió.
Hogy aki csak azért, hogy élni segítsen,*

*eljátssza nekem akár az öröklét
ígéretét, virul, mint a vadkakaó,
s nem szabad felednem vasárnaponként...*

II. Görög nyár, taverna

*Kis görög sziget, nem turista-
paradicsom, halászfalu.
Fehér a házak homloka, a szikla
is fehérre kopott. Nap és hamu,*

*citrom és sózott hal szaga vegyül
a gyöngyöket ziháló tengerébe.
Taverna, terasz. Velünk szemben ül
fahéjszínű sálban, szürke zekében*

*Jonathan Franzen, ujjai között szivarka.
Rólad biztosan azt hiszi, görög nő
vagy; én idegen. És haragszik arra,*

*ahogy felhúzott vállal rám nevelsz, és
csak sóvár külön-létében örök
bennünk e nyár, ez a képzelgés.*

III. A terrakotta asztalon

*A terrakotta asztalon vörösbor
és limonádé, a hátsó sarokból
valaki fölkiált: de a talon vörös volt!,
kakukk bukik elő az óratokból,*

*magával koccintgat Rezeda Kázmér,
szivarfüstje andalog csak gyalog,
a mármorgózs kávéháznép
fölötte lebeg, varjúraj: kavarog.*

*S mint aki túlzásig ivott töményt,
markol szívembe a hiányod
rettenete, a szétfröccsent mozaik:*

*száműzöttségéből vezet út hazáig.
És amikor melletted ébrednek,
a lélek is a füst fölött lebeg.*

Tér varjúval, villamossal

*Nézem, ahogy a villamos üvegén
megvillan keserű mosolyuk,
ezt hagytam rájuk örökül:
nélkülem várja őket otthonuk.*

*Egy varjú ül a szökőkút peremére,
horgas orrú mosónő: a vízbe mártja
szárnyait. Köd települ a tér fölé,
emlékekből szőtt szürke hártya,*

*mindenki a maga fonalát veszíti el,
de nem vigasztal mások amnéziája,
a szív, a szív üteme hőköl vissza,
hogyan volt, nem lesz-e hiába.*

*Amit örökül hagytam visszavonhatatlan,
nem megsárgult szélű fotográfia,
s egyszer majd falhoz szögezi a miérettel
az embert a lánya-fia.*

*S akkor nem hivatkozhatok arra a varjúra,
hogy addig néztem, mint trónol, hűsöl,
megfeledkeztem róla, hogy minden lerázott
vízcseppből arcotok merül föl.*

Árnyék (tempera, papír, 20 × 30 cm)

A szüntelen teremtődő világ izgalma

Beszélgetés Nagy Gáborral

Két éve, új és válogatott verseit tartalmazó kötettel (*Kijátszott holnap*) jelentkezett utoljára a nagyközönség előtt Nagy Gábor József Attila-díjas költő, író, irodalomtörténész, a Hítel folyóirat kritikarovatvezetője, s immár csak volt főiskolai oktató. A kilencvenes évek egyik ifjú titánjaként indult, mára az irodalmi élet középgenerációjának meghatározó alakjává érő szerzővel életútja kapcsán beszélgettünk: a tudományos munkásságában általa mintegy rehabilitált költőkről, írókról, köztük Baka István meghatározó szerepéről, mester-tanítvány viszonyukról. Emellett szó esett a szinte a teljességig szerteágazó irodalmi érdeklődéséről, az antik formák, a latin világ és nyelvek iránti vonzalmáról, a felsőoktatás belülről tapasztalt anomáliáiról, Vas megyei gyökereiről és az onnan, illetve a dél-amerikai irodalomból eredeztethető misztikumra való hajlamáról, megannyi emlék, élmény és benyomás felidézésével.

– *Nem valami frappáns és kreatív ötlet, de ha már életútinterjú, azt gondoltam, haladjunk szépen sorjában végig az általad bejárt úton. Körmendről, a nyugati végekről indultál, s mivel a hetvenes-nyolcvanas évekről beszélünk, így a „tiltott” Nyugat közelségéről is. Mit és hogyan indított el benned a téged körülvevő szűkebb és tágabb közeg?*

– Valóban érdekes az egész akkori és ottani életmód. Mellékesen, de rögtön egy anekdota jut eszembe: amikor '90-ben Debrecenbe kerültem az egyetemre, a helyi és környékbeli diáktársak majdnem elsírták magukat, amikor megtudták, hogy mi, nyugat-magyarországiak már a nyolcvanas évek elejétől rendszeresen kijártunk Ausztriába. Ők ezt onnan, keletről elképzelni sem tudták. Bár ez csak egy adalék, s nem tartozik szorosan az indulásomhoz, főleg nem a linearitáshoz. A származásom inkább, amit későbbi mesterem, Baka István úgy fogalmazott meg saját magáról, szekszárdiságáról, hogy ő afféle társadalmi senki-földjéről jött, mert az a kispolgári lét, ahonnan érkezett, az se nem urbánus, se nem népi, valahogy

a levegőben lóg, igazi tradíciók nélkül. Hasonló volt a körmendi kispolgári lét is.

– *Városnak kicsi, falunak nagy?*

– Lehet, bár tizenkétezres városként mi nem éreztük kicsinek. Pláne, amikor '87-ben először lett bajnok a körmendi kosárcsapat. Akkor olyan nagyok és olyan sokan voltunk, hogy a Szabad Európa Rádió éjjel bemondta: tüntetések törtek ki Körmenden. Nemsokára helyesbítettek, hogy csak a szurkolók árasztották el a 8-as főutat, ott hömpölygött szinte egész Körmend a négysávós úton, az osztrákok meg panaszkodtak, hogy mindenféle terelőutakon juthatnak csak haza. Hát, akkor nagyon nagyon éreztük magunkat. S ha más nem is, de az ilyenek azért adtak identitástudatot.

– *Te kijártál, az osztrákok jöttek-mentek: akkor, a nyolcvanas években, eszmélkedésed éveiben már a lazuló szocializmus, a Gorenje-korszak, a már-már szimbióziszerű közös lét az osztrákokkal volt számodra a meghatározó élmény?*

– Én már a Gorenje-idők előtt voltam kint kétszer két hetet egy burgenlandi osztrák családnál Né-

metújváron, avagy Güssingben, ahol a nagymama még magyar volt, bár a fia már csak annyit tudott magyarul, hogy „kapsz pofon”, és azt, hogy „fröccs”. 1983-84-et írtunk, de kisgyerekként is sokkoló élmény volt látni, hogy az apa hajnali újságkihordó, az anya életében nem dolgozott, van három gyerekük, és közben hétszobás házban élnek, három vécével, két fürdőszobával, olyan telekkel, ahol tizenöt özet, meg egy erdőrésszel, ahol vaddisznókat tartanak. A három gyereknek pedig már jó előre megvásárolták a házhelyet. Vagy azt, hogy mennek autót venni, s akkor Grazban megállnak egy autósalonban, kifizetik a kocsit, és elhosszák.

– *Se Merkúr, se kiutalás...*

– Se három év várakozás. És utána a vadonatúj Opel Omega kombival százhatvannal tép Franzi az autópályán, kérdezem, nem kellene-e bejáratni, ő meg visszakérdez, hogy miről beszélek. Nekem ez mutatta meg először azt az Európát, legalábbis részben, ami később várt ránk.

– *Érezted-e, hogy ezek szerint nálunk nem klappol valami, vagy teljesen máshogyan, tőlünk függet-*

len történetként élted meg, ami a határon túl zajlik? Összeálltak-e valamikorra benned koherens egészszé ezek az élmények?

– Azt tudom, hogy mi a gimnáziumban úgy '87-88 táján már nagyon ellenzéki hangulatban voltunk, de talán a helyi légkör, maga Vas is ilyen. Ha megnézzük a választásokat 1990 óta, Szombathelyt, a vörös várost leszámítva az egész megye tradicionálisan antikommunista. Körmenden elképzelhetetlennek tartom, hogy az utódpart vagy utódpartok – hogyan nevezzem most őket – szerezzenek többséget. Az ottaniak tehát látták a nyugodt, sehová nem siető, a teraszokon söröző és alma-borozó osztrákokat, akikben semmi idegesség, frusztráció nem volt. Meghatározónak inkább azt mondanám, amikor Debrecenbe kerültem, s én ott a nem éppen otthonos, nyolcágas kollégiumi szobába hazatérés helyett az órák után inkább felvásároltam három-négy különböző szellemiségű napilapot, beültem egy kocsmába, ahol már kiraktak tévéket is, s ott szinkronban parlamenti közvetéseket néztem, és újságokat olvastam. Így az már a rendszerváltás után állt össze, de akkor aztán nagyon hamar, hogy mit gondolok a múltunkról. Annál is inkább, mert belülről is ismertem valamelyest mindezt: bár a szüleim pártonkívüliek voltak – sőt, anyám X-es volt –, akadtak párttag ismerőseink, akik nem győztek meg róla, hogy bármit is akarnának önös érdekeiken túl.

– Mindenfajta eszmélkedésedet Debrecenhez kötöd, vagy már Körmenden is komolyabban villogtatod az orosz-lánkörmeidet? S itt most már irodalmi pályád kezdetekre gondolsz. Mennyire inspirált

a család, a gyökerek, mit hoztál magaddal ezen a téren?

– Ez a fajta magamra eszmélés egész pontosan Szarvaskendhez, édesapám szülőfalujához köthető, ahová nagyszüleimhez, dédszüleimhez jártam. Ott töltöttem több nyarat is, ott kezdtem kilenc-évesen verseket írni, aminek a nagyszülők örültek, apám nem annyira, mert úgy gondolta: illene valami férfiasabbat csinálnom. Tízéves koromban aztán meghalt az anyai nagyapám, kedvenc nagyszülőm, és neki szenteltem egy teljes füzetnyi verset afféle koravén gyázmunkaként. Attól kezdve folyamatosan írtam. Emellett persze olvastam is, prózában a szokásos gyermekirodalmat, Vernét, Fekete Istvánt, indiánkönyveket, de már XX. századi verseket, kortárs költőket is, teljesen véletlenszerűen és kiszámíthatatlanul, amit éppen kapni lehetett a nyolcvanas években a körmendi könyvesboltban, ahol állandó vendég voltam. Aztán édesanyám tanácsára belecsaptam a klasszikus prózába is, így tizenkét éves korom körül elkezdtem Shakespeare-rel, Balzackal, Móriczcal, Mikszáthtal ismerkedni, és bár nem biztos, hogy a Vadásató strandján sokat értettem a királydrámákból, ez engem nem zavart. Azt hiszem, a mai oktatáspolitikusok is elgondolkodhatnának rajta, miért is kellene, hogy egy gyerek az adott könyvből mindent értsen, miért is kellene kötelező olvasmányokat kitalálni, mert nehezen befogadható – a gyerek a maga szintjén nagyon sokat megérez, ráérez, ami éppen elég. Én tehát ekkor és így jegyződtem el az olvasással.

– A humán érdeklődéseddal az utad is nyilvánvalóvá vált?

– Első gimnáziumig kitűnő tanuló voltam, a gimnáziumot is Körmenden végeztem, bár felvettek Pestre, a Radnótiba is, magyar–francia szakra, de miután végül nem indult francia szak, magyar–történelemre kerültem volna, azért viszont nem vállaltam tizenöt évesen a kollégiumot. Így magyar–német szakos lettem, mert Körmenden csak német volt. Én egy tündéri idős tanárnőnél, Karola néninél tanultam előtte magánúton németet, aki már anyámat is tanította, német–francia szakos volt, s őt aztán az ódzkodása ellenére is rávettem, hogy kezdjen el franciára is tanítani. Tizenhat éves koromra már a középfokú tudásszint közelébe jutottam, ám végül a gimnáziumban nem tudtam folytatni, így sajnos ez félbemaradt.

– Mi vonzott a francia nyelvben, honnan jött ez az orientáció?

– Imádtam az újlatin nyelveket. Nyolcéves koromtól különböző nyelveket találtam ki és írtam meg, kicsit az eszperantó mintájára, még ha így utólag ez talán nevetéses – volt ebben némi autisztikus vonás is: megírtam a nyelvtanukat, elkezdtem a szótárt is, még ha az 'almá'-nál tovább többnyire nem is jutottam, és ezek mindig francia, olasz, spanyol alapokat kaptak. Sok nyelvet tanultam csak könyvből, ezáltal legalább a kiejtést ismerem a legfontosabb újlatin és germán nyelveknél. Voltak is konfliktusaim, amikor apám nem bírta már elviselni, hogy állandóan kijavítom a sportriporterek kiejtését a meccsközvetítések alatt. A nyelvek működését szerettem igazán, megtanulni már nem annyira, miután rájöttem, hogy az igazi nyelvtudás olyan tíz év tanulás után kezdődik, már ha nem külföldön, az adott nyelvi környe-

zetben él az ember. Ennyi idő kell, hogy a finomabb nyelvi árnyalatokat meg tudjam különböztetni, és tudjam, hogy az eb ura fakót nem helyettesíti, ha úgy mondom, hogy a kutya gazdája halvány. Erre a szintre eljutni irdatlan munka. Német szakon Nietzsche-t, szépirodalmat, bármit lefordítottunk, de a beszédet, beszédértést az egyetem sem tudja megtanítani.

– *Ez lehet az oka, hogy német szakos végzettséged és több műfajt felölelő irodalmi pályád ellenére műfordítóként csak jelzésszinten találkozni a neveddel?*

– Oláh János felkérésére egy rövid ideig fordítottam németből a Magyar Naplónál, de nem lettem műfordítóvá. Egyrészt megkopott, másrészt nem is az az igazából élő nyelvtudás ez, ami képes visszaadni ezeket a mélységeket, amiről beszéltem. Nem éreztem magaménak a műfajt.

– *Visszakanyarodva, végül is ez a nyelveket gyártó, verseket írogató körmeneti fiú hogyan kapott publicitást?*

– Kiderült az iskolában, hogy mikkel foglalkozom, és Karakainé Margit néni, a magyartanárom elküldte a Kincskereső című akkori gyermekirodalmi folyóiratnak a verseimet egy pályázatra. Választ is kaptam, hogy nagyon köszönik, bár a határidőt lekéstem, a pályázat pedig egy fantasztikus regény folytatásáról szólt, de ennek ellenére kérnek további verseket is tőlem. Ott is jelent meg náluk '84-ben az első két versem, még adóznom is kellett utána, akkor találták ki az adórendszert, húsz forintot le is vontak négyszázból. De ezzel a Kincskereső, a tanárnő utólag megmosolyogtató figyelmetlensége ellenére is, sorsdöntővé lett, s nemcsak az első közlés miatt,

Felolvasóelőlelőttön Tomaso Kemény mellett (Caorle, 2010. május 29.)

hanem mert Simai Mihály főszerkesztő, akivel leveleztem, meghívott Szegedre, a Kincskereső-táborba, s ott ismertem meg Baka Istvánt, aki szintén a szerkesztőségben dolgozott. A tábor különböző csoportokban 10-14 éves gyerekekkel foglalkozott, ki újságírást, ki színjátszást tanulhatott ott, és volt egy költőcsoport is. Én előbb újságíráson voltam, aztán 1986-ot kihagytam – nem akartam a mexikói focivébé és a nagy magyar diadalmenet idejét táborban tölteni, aztán ebből lett a szovjetek elleni 0–6 –, de egy év múlva újra hívtak, s tizenöt évesen már a felnőttek segítőként vehettem részt. Gimnazistaként már úgynevezett ifisták voltunk, én pedig Baka csoportjába kerültem, neki segítettem, sőt, volt, hogy nem érezte jól magát, s kérésére én tartottam meg a foglalkozást. Ezek háromórás alkalmak voltak, metaforaelméletet, verstant tanított Pista, és hihetetlen, hogy a verselési alapformákat, amire gimnáziumban, egyetemen nem képesek a tanárok, ő tíz nap alatt megtanította a gyerekeknek. Írtak hexametert, jambikus verset, ütemhangsúlyos verset, tartalmilag olyat, amelyet, ám az alap-

készséget, a formát elsajátították. Így lett Baka Pista a mesterem, ebből lett életre szóló barátság, hosszú levelezés. Nem cincálta szét a verseket, visszafogottabban terelgetett: például hogy formailag csak a tizenöt éves Weöres Sándor volt jobb, ám túl érzelmesek ezek a versek, erősen érződik rajtuk Juhász Gyula, Tóth Árpád hatása, ezeket félre kell tenni, s kortárs költőket ajánlott, Bella Istvánt, Döbrentei Kornélt. Miatta felvételiztem Szegedre, csak egy pont hiányzott, hogy felvegyenek, így kerültem Debrecenbe. Más élet lett volna az ott nekem Baka közelében, amúgy is a kedvenc városomban, de akkor közelebből kellett volna végignézni a súlyos betegségét és a halálát – bár ki tudja, talán akkor az ő sorsa is máshogyan alakul... Debrecen viszont egy másik nagyszerű embert adott számomra, Görömbei András tanár urat.

– *Görömbei András mitől lett meghatározó alakja az életednek és a pályádnak, róla milyen emlékeket őrzöl?*

– Az első személyes találkozásunk úgy történt, hogy Baka velem küldte el a *Farkasok órája*

című, neki dedikált kötetét, majd akkor lett közelebbi a kapcsolata, amikor negyedéven nem vettem fel semmilyen kollégiumba, én pedig ezt sérelmeztem. A debreceni hallgatói önkormányzat akkor találta ki, hogy kulturális tevékenységért is járnak pontok, én pedig csak egy pontot kaptam, miközben akkor már több folyóiratban is publikáltam. Erre hivatkozva fellebbeztem, mellékeltem hozzá a publikációs listámat is, s ez Görömbei Andrásához futott be, aki akkor az egyik rektor-helyettes volt. Behívott, elismerő véleményt mondott a verseimről is, és megkérdezte, nem akarnék-e irodalomtörténeti kritikákat, tanulmányokat írni. Mondtam, hogy tizenhárom-tizennégy évesen írtam ugyan verselemzés-féléket, de mostanában nem volt ilyen szándékom, ő viszont biztatott, próbáljam meg. Az első két munkám teljesen szabad választás volt, nem szólt bele, s az egyiket épp Tóth Erzsébet *Ismeretlen könnyű szívvel* című kötetéről írtam. Ezzel szinte vakon célba találtam, hiszen fogalmam sem volt, hogy az irodalomba ezzel a kötetel visszatérő, és a Hitel számára fontos szerzőt választottam. Mint kiderült, a tanár úr távlati terve az volt, hogy jelentkezzem PhD-képzésre nappali tagozaton, így lettem végül doktori hallgató Görömbei Andrásnál, a témám pedig Baka István költészete volt, és már a szakdolgozathoz részletesebb Baka-bibliográfiát gyűjtöttem, mint amit szakértők állítottak össze. Így végül a disszertációmát megírtam négy év alatt, s meg is jelent rögtön a Kossuth Egyetemi Kiadónál 2001-ben. Baka '95-ben már meghalt, így ezt sajnos nem érthette meg, csak azt tudta, hogy a szak-

dolgozatom témája az ő költészete lesz, sőt, korábban ő maga is kérte, hogy én legyek a monográfusa.

– *Mire azonban idáig eljutotunk, addigra már többkötetes költőként is ismert voltál az irodalmi szcénában.*

– Ehhez is volt köze Görömbeinek és Bakának is, bár már a debütáló *Farkasverem* is Pista halála után, 1996-ban jelent meg, de annak az első, kezdetleges változatát még ő is olvasta kéziratban. Akkor mondta azt, hogy ez már az a helyzet, amikor az ő segítségével is kiadót kell tudnom találni hozzá. Így aztán azokat a kiadókat, akiket már ismertem a könyveik révén, kikerestem a telefonkönyvből, és egyenként felhívogattam. Akkor még nem tudtam, hogy nekem is ilyen válaszokat kell majd adnom egyszer, mint hogy tele vagyunk kézirattal, nem várható, hogy a közeljövőben ki tudjuk adni, satöbbi. Minden kiadó ezt a sablont használja az utcáról beeső dilettánsok elijesztésére.

– *Mennyire tudtad már akkor, hogy kiknél mennyire érdemes próbálkozni, tisztában voltál-e az irodalmi életen belüli megosztottsággal?*

– Amikor, '92-ben vagy '93-ban, Baka Debrecenben megkapta az Alföld-díjat, engem mint ott tanuló és verselő diákot az Alföld szerkesztőségének a figyelmébe is ajánlott. Miután Pista hazament, az Alföld egyik szerkesztője fogadott, és azt mondta, hogy két jó verset még ő is tud írni, küldjek még hármat, fél év múlva. Küldtem, mire megint újabb verseket és újabb fél évet kért, amiről már gyanítottam, hogy ez lerázás akar lenni. Később még azért kértem tanácsot tőle, hogy kezdő költőként melyik kiadónál érdemes kilincselni, és akkor már nem a saját

kapcsolati rendszerükhöz, nem az Alföldhöz közel álló kiadókat ajánlott. Közben el is tanácsolt a laptól, mondván, nem az ő irányultságuk, amit csinálók. Erre mondta nekem Baka, hogy akkor őt vajon minek közlik, bár ennél kicsit drasztikusabban fogalmazta. Őt olyannyira közölték, hogy minden folyóiratnak az élén szerepelt, első anyag volt az Alföldben, a Hitelben, a 2000-ben, az összes létező lapnál, pedig olykor kifejezetten azzal szórakozott, hogy olyan verseket adott a lapoknak, ami a legkevésbé illett a szellemiségükhöz. Nemhogy nem merték visszautasítani, de annyit kértek tőle, amennyit nem is tudott teljesíteni, mert az utolsó két kötetét leszámítva, amikor már rengeteget írt, ő évi három-négy verses költő volt. A kérdésre visszatérve, volt tehát fogalmam a szellemi hovatarozásokról, végül Pécsi Györgyi mondta, akinek a Baka-bibliográfiából már ismertem a nevét, és aki később is sokat segített a pályámon, hogy küldjem be a Széphalomhoz. Mivel közben elment a Széphalomtól, az ügyem egy évig aludt, ám végül egy utolsó utáni határidős pályázatra sikerült beadni az anyagot. Hát így jelent meg végül az első kötetem. Amikor a második kötetem kijött, szintén a Széphalomnál, akkor már ott dolgoztam, ugyanis PhD-hallgatóként Pestre költötünk a feleségemmel, s én először afféle háztartásbeli voltam. A PhD-ösztöndíj akkor is viszonylag jó pénz volt, és én ezzel elvoltam otthon úgy, hogy írok, közben mosogatok és takarítok, időnként pedig lejárok Debrecenbe az előadásokra. Mezey Kati azt mondta, az nem járja, hogy egy fiatalember ne kösse le az energiáit, neki van két ál-

lásajánlata. Nappali tagozat mellett csak félállást vállalhattam, így szerkesztő lettem a Széphalomnál. Nagyon sokat tanultam a kiadónál, Katitól. 2001-től a Naplónál lettem rovatvezető, nagyon szerettem Oláh Jánossal együtt dolgozni, de 2004-ben leköltöztünk Vasszécsenybe, én pedig a szombathelyi főiskola kommunikáció tanszékére kerültem tanárnak.

– *Mennyi szándékosság volt ebben a szülőföldre visszatérésben?*

– Volt benne, természetesen, meg egy romantikus elképzelés is, hogy milyen jó lesz falun, családi házban, kertet művelve élni, no meg én gyerekkorom óta szerettem volna tanár lenni, de végül az egész nem az álmaink szerint alakult. Tíz évembe telt, mire megszabadultam a Savaria Egyetemnek nevezett főiskolától...

– *Miért kellett megszabadulni?*

– Amikor én a kommunikáció tanszékére kerültem, már négy éve megvolt a doktorim irodalomtudományból, miközben tíz év alatt hárman-négyen is tudományos minősítés nélkül tanítottak az irodalom tanszéken, államvizsgáztattak, szigorlatoztattak. Ennek ellenére a tanszék többszöri kérelmemre sem vett át. Hiába a diplomás, jól képzett emberek, az egyetemeken is gyakran urambátyám-rendszer irányít, a haveri viszonyok... Rengeteg felesleges papírmunkával terhelt minket a vezetőség, mert nem volt világos stratégiájuk. Összeszámolni se tudom, hány szakot dolgoztam ki, ami nem indult el, hány tanterv-módosításban vettem részt feleslegesen, milyen irratlan mennyiségű papírt gyártottunk a semmiért...

– *Ezek elveszett illúziók számodra? Volt benned idealizmus, hogy van szegmens, amelynek a*

Kevevel és Hargitával 2012 decemberében (fotó: Nagy Liliom Gyöngyvér)

dolgai másképpen zajlanak kicsiben, mint nagyban maga az ország?

– Én debreceni PhD-hallgatóként, mivel ott ülhettem tanszéki értekezleteken is, beleláttam az ottani magyar tanszék munkájába. Na, hát az Egyetem volt, Görömbei mellett olyan életre szóló tanárokkal, mint Márkus Béla, Imre László. Igen, mélységes nagy csatlódás volt ez. Valósággal megutáltatta velem a megyeszékhelyemet, rossz szájjal gondolok rá, pedig két gyerekem is ott született.

– *Esélyed sem volt egy olyan mester-tanítvány viszonyt kiépíteni, mint amilyen Baka és közötted volt?*

– Talán egy példát mondhatok, hiszen elsősorban nem a diákok miatt frusztrálódtam, hanem a vezetőktől. Kormos Anett kommunikáció szakos hallgatóként volt a tanítványom, ma a stand-up comedy világából ismerős a neve. Már akkor gyilkos humora volt, tartottunk tőle, mert egy röpké beszólással meg tudta semmisíteni

az oktatókat is. Nálam újságcikkeket írt, de úgy, ahogy az újságírók kilencven százaléka legfeljebb csak álmában. Mondtam, hogy ebből akár széppróza is lehetne, majd küldött néhány novellát azzal, hogy már összeállt egy kötetnyi anyag, én adtam néhány tanácsot, majd egy év múlva meg is jelent a kötet a Kairosznál. Ez egy rövid mester-tanítvány kapcsolat volt, Anett azóta sajnos az érvényesülés más, izgalmasabb és jövedelmezőbb módját találta meg, rá azonban így is nagyon büszke voltam és vagyok. Ez az első félévemben történt, nem is volt több hozzá fogható tanítványom. Persze én ott a kommunikáción próbálkoztam továbbra is irodalmi, nyelvészeti dolgokat is tanítani, de végül oda jutottunk, hogy főiskolai szakunk se maradt, kétéves OKJ-s képzéseket tartottunk javarészt olyan diákoknak, akik azt sem tudták, hol vannak. Ez persze nem az ő hibájuk volt, hanem a rendszernek, a piacképtelen papírok tömegét

gyártó képzési formának, amiben végül én már nem voltam hajlandó részt venni.

– *Szombathelyi tapasztalataid révén rá is kanyarodhatunk ezzel a regényeidre, hiszen az Álmatlanok és álmodozók egyik olvasata éppen az, hogy miképpen lehet egy ambiciózus embert ellehetetleníteni. Göre Gábort, ezt a gárdonyis névazonosságú, szülővárosába visszatérő szobrászt milyen koncepcióval alkottad meg, mennyire tekinthető alteregódnak?*

– Bevallom, a névvel melléfogtam, nem találtam jó nevet, többször átkereszteltem, és amikor megszületett a Göre név, nem gondoltam Gárdonyi hősére. Utólag bele lehet látni párhuzamokat, a navitást, az eredendő jóindulatot, mindkettőnek a saját maga igazságát, ami máshogy csapódik le bennük. Volt kritikus, aki ezt meg is tette, de semmi szándékom nem volt összekapcsolni őket.

– *Ezzel együtt is mindenképp jellemző az ő története a rendszer-váltás előtti és utáni Magyarországra.*

– Nehezen beszélek a regényeimről, mert nem sikertörténet egyik sem. Két év alatt írtam két regényt, mindkettőnek el kellett készülnie egy-egy év alatt, az egyiket pályázatra írtam, a másikkal ösztöndíj miatt volt határideje, mindezt állandó főiskolai munka, család, három gyerek, akkoriban még rendszeres kritikairás mellett – nagyon megerőltető volt. Mindkettőből hiányzik egy szabad fél év, amikor az ember csak átgondolja, és ahol kell, átalakítja az egészet. Erre most már nincs lehetőségem, de az érzés olyan erős volt és maradt bennem, hogy azóta sem olvastam el egyik regényt sem a korrektúrázás óta,

már könyvformában. Nem akartam szembesülni még újabb hibákkal, ami a kéziratához, gépirathoz képest ilyenkor még jobban kidomborodik.

– *Én úgy gondolom, az erények is kidomborodhatnak, hiszen egyértelműen elmarasztaló kritikákat nem kaptál rájuk, s noha a Kádárkori papgyilkosságokra visszautaló Ki a konkolyt vetette visszhangja kedvezőtlenebb volt, ugyanúgy empátiás írások is születtek róluk. Miközben maga a két szöveg olvastatja magát, sodrásuk van, és nem melleleg a múltból a mára néző tanulságuk is.*

– Vegyes volt a fogadtatás, de én nagyon sokszor igazat tudtam adni az elmarasztaló kritikáknak, s fülemben cseng egy számomra fontos ember véleménye is, aki azt mondta, hogy ne tegyem tönkre a pályámat ilyen kísérletekkel. Így hát nem igazán gondolkodom ma már regényötletekben, bár ki tudja, mit hoz a jövő.

– *Ezzel együtt is feltűnő a misztikum jelenléte a két regényben, a fel nem oldott rejtélyek, mint a Göre gyermekkorát megidéző titokzatos kézirat, vagy az évtizedekkel később is a papgyilkosság után kutató Berki doktor talányos halála. Érdekes párhuzamként merül fel a Horváth (EÖ) Tamás munkáiban tapasztalt hasonló módszer, akinek szintén Vas megyébe vezetnek vissza a gyökerei. Véletlen egybeesés, vagy valóban van a nyugati végeknek ilyen atmoszférája, hangulata, életérzése?*

– Nálam ez leginkább az olvasmányaimból adódik. Weöres Sándor mondta egyszer, hogy a versei kilencven százaléka olvasmányélményekből születik...

– *Viszont ő se más tájegységről származott!*

– Valóban. Ami talán ide kapcsolható eset, az Iváncon, nagyanyám szülőfalujában történt, az ezredforduló táján. Borzongató misztikum maguktól mozgó tárgyakkal, repülő cipőkkel, felboruló bútorokkal, amivel hosszan foglalkozott a bulvármédia, sugallva is a természetfelettséget, mígnem kiderült, hogy a házbéliek csinálják, csak hogy megszabaduljanak a vak nagypapa gondozásának terheitől, hátha magához veszi a másik gyermeke... Akkoriban én is gondolkoztam ennek kapcsán egy kisregényen, és bár végül elengedtem a témát, a hangulat beszűrődhetett a regényekbe is. Viszont maga a csoda, ez a fajta misztikum engem igazán Márquez, majd más latin-amerikai írók felől érintett meg, akiknek a prózája, mágikus világa máig lenyűgöz.

– *Ez a latinos vonzódásod már felmerült a nyelveknél, de ugyanígy tetten érhető abban is, ahogy az antikvitás és a mediterrán világ megjelenik nálad, akár a klasszikus formákra gondolva, akár az olasz, görög helyszínekre, versben és prózában egyaránt. Különösen szembetűnő ez a bonyolult és nehezen követhető sestina formából építkező második kötetedben, a Lélekvesztőben, amelyről a kritikák is elismerik a mesterségbeli, szakmai tudást, de azért ott bujkál mindenkiben a pragmatizmus kisördöge, hogy: mindez miért is?*

– Minden a verstan iránti szeretetemen alapul. Tízéves koromban végigolvastam minden erről szóló könyvet, igyekeztem minden formát megtanulni, és ezek zöme, méghozzá az alapok, az antik világba és a régi dél-európai helyekre vezetnek vissza. Az iskolába menet – utólag én is mosolygok magamon – időmértékes versfor-

mában beszéltem magamban... Később volt mindebben jócskán Baka-hatás is, mint ahogy a szerepversekben is. Ma már nem írok antik formákban, szerepverset is ritkán, csak a kezdeti köteteimre volt jellemző. A formához való kötődésem viszont megmaradt mindmáig, a forma akkor is elsődleges, ha szabadverset írok. Az azonban biztos, hogy a mesterség alapjait meg kell tanulni. Aztán az már más kérdés, hogy mit használ fel belőle az ember. Én már biztos nem fogok alkaioszi vagy szapphói strófákat írni, még ha tizenhárom-tizennégy évesen sok ilyen kísérletem volt is, de attól még tisztában kell lenni az alapokkal, hiszen minden művészet egyben mesterség is.

– Ugyanakkor az író és az olvasó egymás iránti felelősségéről is írsz Az olvasás tétje című, később kötet címadóvá lett tanulmányodban: de mit kezd mindezzel a ma olvasója, tud-e bármilyen módon azonosulni vele?

– Ez régi gond. Az átlagember Berzsenyinéll hall utoljára az antik mítoszokról az iskolában, aztán kikopik a tudásából.

– Vissza lehet ezt hozni ilyen kísérletekkel?

– Ha a latin nyelv és műveltség valamilyen szerepet kapna az oktatásban, akkor nyilván, de csakis akkor. Ennek nem látom reális esélyét. S persze ez baj, mert minden tudás kikopása veszteség, de ma már elfogadtam, hogy ez a világ rendje, és nem terhelhetem olyasmivel az olvasót, hogy lexikonokhoz kelljen nyúlnia miattam.

– A visszahozás, az egyfajta reabilitáció a tanulóidban is megfigyelhető. Baka István, aki számodra az origó, nem mondható az irodalmi köztudat központi szereplőjének, de te rendíthet-

A Héthatár bemutatóján Papp Endrével, Döbrentei Kornéllal és Falusi Mártonnal (Hitel-est, 2013. január 16., Léka Géza felvétele)

lenül, hivatásszerűen foglalkozol a munkásságával, míg máskor a kismesterség és az elismertség között mozgó Ratkó József kerül érdeklődésed homlokterébe, hogy csak a lezárt életműveket vegyük alapul, de persze élő klasszikusokkal ugyancsak foglalkozol – mennyiben tudsz hozzátenni a kánonhoz a magad eszközeivel, tudsz-e rajta változtatni? Vagy itt már megint a megosztott irodalmi élet oldalainak az idoljairól beszélünk, a „mi” és „ti” kérdéséről?

– Baka helyzete különös. Ahogy már mondtam, mindenütt foglalkoztatták, szerepeltették, élete utolsó éveiben szinte egyöntetűen az egyik legjobb élő költőnek tartották. Az utóéletére viszont valamennyire igaz, amit mondasz, mert a halála óta a fontos műhelyeinek egy bizonyos köre valóban kiszállt a recepciójából. Van ugyanakkor reneszánsza is: teljes az életműkiadása a Tiszatájnál, nemrégiben egy tanulmánykötetben nagyon különböző irodalomtudományos nézetű szerzők foglalkoztak az életművel, özvegye Baka István-szavalóversenyeket rendez, Borsodi L. László disszertációt ír

róla, Szegeden is ismerik és ápolják az emlékét, Szekszárdon iskolát neveztek el róla, tehát van utóélete, ezt nyugodtan mondhatom. Nincs baj tehát szerintem a Baka-életművel, de minden író, költő halála után hullámmzó időszakok követik egymást. Ratkóval is elkezdtek már foglalkozni akkoriban, amikor írtam róla, kiadták az összegyűjtött verseit, prózáit. Jánosi Zoltán, a kitűnő irodalomtörténész, egykori opponense a disszertációmnak, akit azóta barátomként is tisztelhetek, a közelmúltban írt róla monográfiát. Viszont a kortárs szerzők kapcsán volt egy fontos ideám: olyan költőkről is írni olyan lapokban, ahol ők nincsenek ott. De nem lett ezeknek semmi visszhangja, még a szerzőktől se. Így például Borbély Szilárdról is – aki Debrecenben még tanított engem – írtam a Kortársban, s írtam kritikát Kemény István, Tóth Krisztina könyvéről...

– Eredetileg úgy gondoltad, az ilyen konszenzusteremtő szándékok vezethetnek valahová? Meghaladhatónak vélted a szellemi élet kétosztatúságát, vagy tudatosan vállaltad fel a szélmalom-

Nagytilajon, Nagy Gáspár sírjánál Léka Gézával és N. Pál Józseffel (Papp Endre felvétele)

harcot, miközben láttad, hogy a régi népi–urbánus alapokon álló ellentétek már rég kőbe vannak vésve?

– Nyilván volt bennem valami-féle idealizmus, még ha ezeknek a konkrét kritikáknak nem is láttam különösebb eredményét. Azt azonban érzékelem még most is, hogy sokan vannak mindkét oldalon, akik úgy gondolják, meg kell próbálni közeledni. Én is ilyen vagyok, s néha látom, hogy nem viszonzatlan a jóindulat, amikor éppen van. Én minden-olvasó vagyok, és attól, hogy megismerjek és nyomon kövessek életműveket, nem tart vissza az, hogy a szerzője mit gondol a világról. A sárvári diákirók, diákköltők táborának egykori zsűritagjaként tizenhat éves kora óta ismerem a mai húsz-harminc év közötti fiatal írógeneráció szinte minden tagját, s velük is így vagyok, függetlenül attól, hogy később merre orientálódtak. Gyakorló kritikus korom óta tudom, hogy ha az irodalomról véleményt akarok mondani, akkor a teljességre kell törekedni. Esterházy és Sütő, Krasznahorkai és Gion nálam nem zárta és zárja ki egymást. S én ezzel megtettem a magamét,

nem várok ettől semmi különöset, elsősorban magamért teszem: aki csak irodalomszleteket olvas, az magát is felszeleteli.

– Lassan a végére érünk beszélgetésünknek, a jól eltervezett linearitással együtt is eljutottunk oda, hogy mi történt veled 2014 óta, amióta elhagytad a szombathelyi főiskolát, hogyan alakult az utóbbi években az életed és a pályád, s hogyan tervezed folytatni?

– Ismét Pesten élek, de a kétlakóságom megmaradt. A válasom óta a gyerekeimmel itt lehetek együtt kéthetente az albérletben, a párom viszont körmendi, a többi hétvégén hozzá utazom le, ami elég időigényes és fárasztó, de már van benne rutinom a Körmend és Debrecen közötti ingázások időszakából.

– Tehát akkor már-már főállású íróként létezsz...

– A Hitelnél – ahol egy nagy-szerű csapatban dolgozhatok – a kritikarovat vezetése csak részben köti le az energiáimat, így valóban volna időm írni, ha éppen tudnék, de a *Kijátszott holnap* megjelenése óta úgy vagyok, ahogy korábban nem szoktam: van vagy

negyven verstördékem félrerakva, keresem az utat, semmit nem fejezek be, holott régebben mindennek a végére jártam. Talán a válogatott kötet hatása ez az elbizonytalanodás, annak keresése, ami még önmagam vagyok, de már mégsem az, mint eddig, s ezt a félig ismeretlent most még nem nagyon találom. Másfél év alatt nyolc befejezett versem született, ez szinte semmi a 2011 körüli terméshez, a válás, egy új nagy szerelem és az azt követő szakítás időszakához képest, ami a nagyon rövid idő alatt megírt *Héthatár* című kötetet eredményezte.

– Elmondható, hogy konkrét cím és időpont nélkül készülsz a folytatásra, amiről talán az tudható a legbiztosabban, hogy verseskötet lesz, amikor majd lesz?

– Igen, ez a legvalószínűbb. Tanulmányokat felkérésekre még írok néha, kritikákat már sajnos csak nagyon ritkán, így ezekből nem nagyon gyűlik anyag. Ami még leköt, de ez is egy lassú folyamat, egyelőre még beláthatatlan munka, az az Utassy-monográfia, amit most írok.

– Megint a rehabilitálásról beszélünk?

– Utassynak az elmúlt húsz évben valóban nem volt gazdag recepciója, így hát nevezhetjük annak is. Érdekes munka, Utassy József költészete mindig is izgató, néhány személyes találkozás után az utóbbi időkben barátok beszámolóiból állt össze bennem maga az ember is, úgyhogy ez a rendkívül izgalmas személyiség és költői világ az, ami most foglalkoztat. S végül is ez az, a szüntelen teremtődő világ izgalma, amit az irodalom napi szinten kínál annak, akinek szeme és füle van rá. **Luzsiczka István**

Merre változik ez a forgandó világ... Marosi Gyula: *Generalisszimusz az Akácfa utcában*, Magyar Napló Kiadó, 2016.

„Ahogy tizenévesen más hazára vágytam, úgy talán más Istenre is.” A borzongató 1950-es években egész generációkban fogalmazódhatott meg a kétség, hogy valóban ez-e az az ország, az a berendezkedés, amelyben egy egész életet szeretnének leélni. Marosi Gyula legújabb kötetében a fent idézett írás (*Fényességes Padisah*) narrátora azok közé tartozik, akik, mint mondani szokták, az izgalmasabb utat választották: itthon maradtak. Marosi önéletrajzi ihletésű novellái a negyvenes–ötvenes évektől napjainkig idézik fel mindazt, amit ez a kor felkínált az életüket itthon leélők számára: háborút és forradalmat, nélkülözést és (illuzórikus) bőséget.

Didaktikusnak tűnhet, de talán a kötet címével érdemes kezdenünk a művek megközelítését. „Generalisszimusz az Akácfa utcában”. A túlképzett, modoros „generalisszimusz” szóról tudjuk, mely faragatlan diktátor tetszelgett önmaga és birodalma előtt e titulussal. De mit keresett az Akácfa utcában? Egyre kevesebben emlékeznek rá, hogy – miután a Sztálint ábrázoló bálványt a Városligettől egészen a Blaha Lujza térig vonszolta a felkelt pesti nép – éppen ebbe az utcába próbálták betuszkolni az orbitális méretű alkotást. Itt elakadtak vele, ezért aztán feldarabolták.

Marosi, dramaturghoz illően, ha ír is, gyakran „rendez”: éppen ennél a címadó novellánál forgatókönyvírói rutinját villantja fel az a jelenet, amikor egy narancsot osztogató osztrák férfi és egy pesti kamaszfiú kezd szinte már dulakodni a Sztálin-szobor egy darabjéért (*Generalisszimusz az Akácfa utcában*). A nehezen megszerzett szobordarab összevagdossa a fiú kezét, emiatt a forradalom alatt végig kötést hord rajta. A szovjet invázió hajnalán leveszi kezéről a gézdarabot, és a seb felszakad. „Csak déltájban, amikor elővackoltam az ágyból, akkor láttam, hogy véres lett minden [...] Minden csupa vér.” Mint tudjuk, november 4-én, délben már valóban vérben ázott az ország. Az erőteljes képekkel megformált jelenet így metaforikus értelmet kap, amit nyelvi eszközként az ismétlés is felerősít: „véres lett minden... minden csupa vér”.

A kötet életrajzi, pontosabban: nemzedéki „regényként” is értelmezhető. Egy olyan nemzedék tag-

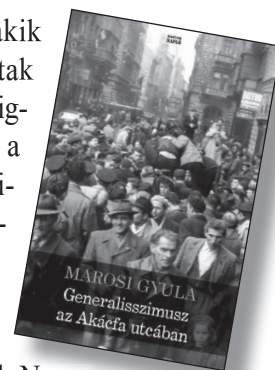
jai tűnnek fel e „regény” lapjain, akik gyermekként még ministrálni jártak halk szavú atyák oldalán; akik végighallgatták – két alkalommal is – a megszállók csizmáinak és tankjainak dübörgését; akik ’56-ban letörttek egy darabot Sztálin szobrából, majd eldugva őrizgették ezt a darabka fémét. Azután felnőttek, családot alapítottak, és telket szereztek Nagymarosnál.

Marosi hősei, elbeszélésének alanyai nem kulcsfigurák, nem játszanak meghatározó szerepet korukban. Legtöbbjük mégsem a sodródó kisembert jeleníti meg (bár feltűnnek közöttük a komikumig passzív, restségük miatt döntésre képtelen embertípus képviselői is). Az író leggyakrabban az így vagy úgy *cselekvő*, saját ügyében vagy akár sokak érdekében kiálló szereplőkkel foglalkozik. A cselekvés vagy a dolgok csendes eltűrése mindenképpen választási lehetőség, még a diktatúra idején is.

Különös és rendkívül ellentmondásos *A nép puha kebelén* című novellában megjelenő asszonykép. Edina vonzó és céltudatos nő, aki el akart érni valamit; vagyona, függetlensége egy generáció nehezen szerzett javait tükrözi. Mégis, Edina és férje valami olyan kompromisszumba, mindkettejük számára méltatlan élethelyzetbe sodródnak bele, ami legalábbis megkérdőjelezi az általuk birtokolt, talmi javak értékét. Finoman utal itt a szerző a társadalmat átszövő hazugságok, önáltatások rendszerére, a – felszínen – rendezett egzisztenciális viszonyok mögött fölsejlt félelmetes, eltitkolt valóságra.

Magáról mesél kötetében a szerző, és mégis városának, országának hangjait, színeit látjuk elmúlt korokból, nagyon is mai élethelyzetekkel. Közlései, emlékezései olyan múltbeli rétegeket is felfednek, amelyek mára feledésbe merültek. Így például megtudjuk, hogy amikor – már 1960 körül – berukkolt katonának, a vaságyakon lévő matracokba még *szalmát* kellett tömniük takarodó előtt (*A Nagy Kanyar*). A kézzel tömött párnától abszurdnak nevezhető ugrás vezet a kényelmes villákban való dőzsölésig, a mindennapos alkuk és ravaszkodások eredményeként „élhetőbbé” váló diktatúrától a Janus-arcú szabadságig.

A történetek visszatérő helyszíne, mint azt a jól tipografált, könnyen olvasható, szellősen tördelt kötetet díszítő, a forradalom felemelő perceit idéző fotókról is kiderül, Budapest – és mindaz, ami hozzá

kötődhet egy emberöltőn keresztül. Másodjára viszont már óvatosabban válaszolnánk meg, mi a kiindulópont, mi a történetek, elbeszélések origója. Előtünk áll a kisfiú, aki padisahként tisztel egy fénylő, minden bizonnyal mérgező bogyót – olyannyira, hogy babokból és gombokból álló hadseregének vezérévé is kinevezi. A Generalisszimusz az ő világában is létezik, de egyfajta mesehősként – úgy, mint az egri Dobó István vagy Nagy Szulejmán. Később ugyanez az emberke felcseperedik, lelkes kamaszként éli át a forradalmat, a bálványok hanyatlását, a Vezér bevonulását a lakhelyétől tán nem messze fekvő utcába.

Katonaként számára a túlélés a legfontosabb szempont, és az, hogy figyeljen – létfontosságú lehet az ügyeskedés, a küzdelem az ostoba gázmaszk alatt egy kis levegőért (lásd még Lezsák jelképes *Nyolcvan vödör levegőjét*, szintén a szocializmus korából). A tudatállapotok közötti utazás keretét az elveszett, elsüllyedt Budapest útjai, lakásai és lakosai adják. A szűk utcák és a Vezér szobra által szántott főutak sűrűjéből figyelni a szerző a korok, rendszerek változását, ostoba rezsimek fontoskodó erőlködését, masírozó, hamis méltóságát.

A művek meghatározó stílusminősége a halk irónia. Ám időnként nincs is szükség iróniára – az ábrázolt jelenet olyannyira extrém, annyira elképesztő, hogy önmagában is megdöbben vagy megnevetett. Amikor egy csapat katona masírozik körbe gázálarcban és valami rettenetes gumi védőöltözetben egy kis téglakunyhóban, középen pedig a gázálarcban ücsörgő, egy konzervből kékes gázt kiszabadító „gáz-törzs” nótát vezényel (*A Nagy Kanyar – „Nótát!”*) – az már önmagában is próbára teszi az ember valóságérzékét. Ezek a katonák viszont még énekelnek is.

Máskor a Filmes, a Dokumentátor látásmódja kerül előtérbe. A kamera rideg, a történeteket tárgyyszerűen rögzítő mozgását érzékeljük a rendszerváltozás előtti korszak egyik legembertelenebb intézménye, a tömeges elfekvők bemutatásakor (*Törmeléktörténet – a létező szocializmus idejéből*). Egy Nyugatra emig-

rált ismerős itthon maradt rokonát gyámolítja egy házaspár. A történet folyamán egyre mélyebbre hatolunk a létező szocializmusnak ebbe a rejtett bugyrába, a magukra hagyva haldokló emberek kórházi osztályaira, s így végre megismerjük azt a poklot, amiről egyszerűen nem vettek (nem vettünk) annak idején tudomást.

Szintén az objektív látásmód jellemzi a Kádárkori hadsereg egyik, közismertnek nem mondható intézménye, a „lepratelep” leírását (*A Nagy Kanyar*). A fertőző betegségben szenvedő katonák számára létrehozott elkülönítő tábor vörös talaja szinte láthatóvá válik, belélegezhetővé az augusztusi por illata. – A köztudatból kivész lassan az a tény, hogy a ’70-es, ’80-as években többek között a kegyetlen katonai szolgálatot elkerülendő távoztak érettségi után, gyakran véglegesen, külföldre fiatalok. A szerző utal rá, hogy – ha nem is a táborbeli körülmények között, hanem az alapkiképzés idején kialakult mentális teher okán – volt, aki öngyilkosságot követett el a bevonulás után. (S mily különös, hogy e „lepratelep” sivatagában a hajdani kiskatona mégis Chopin zenéjét hallhatta deliráló állapotában...)

A kötet könnyedén kezeli a narráció problémáját. A szerző időnként ki-kiszól a műből. Különösen a jelenkor leírásakor válik kissé didaktikussá és zsurnalisztikussá a világról minél teljesebb képet alkotni próbáló, ugyanakkor miliójétől élesen elhatárolódó elbeszélő hangvétele. Mivel a kötet első lapjától kezdve világos, hogy maga az író rejtőzik a sorok mögött, sőt: a fent említett operatőri szerepben rögzíti a történeteket, néha megtöri az elbeszélő és az olvasó közötti távolságot ez a túlzott előrelépés. A későbbi korok, generációk számára viszont roppant tanulságosak lehetnek ezek a „fügöny előtti” beszédek. Az Erdély színéváltását berzenkedve leíró Apor Péter sem tett mást: előadta, miképpen voltak a dolgok régebben, s hogy merre változik ez a forgandó világ.

Udvardy Zoltán

Látogasson el a Magyar Napló webáruházába, ahol kedvezményes áron vásárolhatja meg kiadványainkat:

Vers • Próza • Dráma • A Magyar Irodalom Zsebkönyvtára • Nyitott Műhely albumsorozat • Mesekönyvek
Németh László irodalomtörténete • Ismeretterjesztő könyvek • Műfordítások • Művészeti albumok • Szociográfia
Irodalomtörténet, tanulmány, esszé • Antológiák

► www.magyarnaplo.hu

„Jelek a bástyák kövein” Király László: *A Bethlen-bástya dallama*, Sétatér Kulturális Egyesület, 2015.

Négy csapás egymás mellett, és mégis egymást követve. Négy emberi hozzáállás a történelem és az emberi lét törésvonalán, amelyek akár egy gondolatfolyamként is értelmezhetőek. Fejlődés? Kinek és hová? Fel-felvillanó képek és foszlányok adják a teljes megértést. E gondolatfolyamba egyre inkább belemélyed (belebonyolódik?) az, aki időben előrehaladva ismerkedik a verssorokkal.

És következnek – egymást meghatározó rendben – a növekedés és a rádöbbenés fejezetei. Első a hevület és a forrongó szív, amely nem törődik a realitással. Második az indulat és az erő. Itt már a keserűség is teret kap, de főként a lendületé még a szó. Harmadik a kiábrándulás, de – paradox módon – jelen van még egy hajszálnyi remény. Sok a ráismerés, de több a kötelességtudat és a korábról megmaradt eszmény elengedni nem akarása. Végül pedig következik a belátás, amely keserű szájjal kényszerül beismerni azt, amit egy egész világ hazudott el. Nem akarja tagadni az újat és a meghiúsult ábrándokat sem, így nyúl vissza a régihez – ahhoz, amitől elrugaszkodva akart az első (vagyis a forrongó szív) önmagának és saját múltjának valódi jövőt szerezni.

Király László kötetében így adnak a *Quadrigák* pillért a *Bethlen bástya dallamának*. A négy vers közti költeményekkel együtt a két ciklus (*Felhőavató, Repülő nyíl*) egyre jobban kikristályosodó egységről tanúskodik az egyes szövegek határán messze túlívelő gondolatmenet szintjén.

A kötet címadó versének meghatározó problémája még bizakodó hangnemben fogalmazódik meg („sok lányos arcú idegen / jegyezte mindég szavaink”). A rá érkező válasz a *Quadriga III.* után, a gondolatfolyam jóval későbbi „fejezetében” bontakozik ki – hangot adva ezzel a sors, a történelem, a jelenben élő múlt konkrét tragédiájának, amely az egész kötet fő gondolatfonala. „Különös álom otthon lenni, / míg körötted idegen nép / vidámkodik bástyaíd tövén”.

Kereshetjük és – néha talán túl egyértelműen – fel is lelhetjük Király költészetében a különböző poétikai hatásokat: Kassák Lajos, József Attila, Nagy László... de ami egyedivé teszi és kiemeli verseit, az az „otthon

lenni, és mégis idegennek lenni” problémakör sajátos hangnemben való felkiáltása, melynek jelentéstartalma eszméket meghaladó, felbonthatatlan kötelékeket enged láttatni.

Király többféle szemszögből próbálja megközelíteni a világháború és a diktatúrák kataklizmái során talaját vesztett, széttöredezett erkölcsi értékrend heterogén és nehezen kategorizálható maradványait. A gyakran ironikus vagy rezignált hangvételi (reményt csak óvatosan kifejező) versekben a tiszta és a bemocskolt, az értő és az értetlen, a bölcs és az egyszerű ember alakja egyaránt körvonalazódik, ahogyan jelen vannak a hős, az áldozat és a besúgó, a lázadó és a belenyugvó, a „bukott ellen” és a „hűtlen túrt barát” szerepkörei is. A világháború és annak következményei, Erdély sorsa, az emlékezés, sőt: a messze-menőig nem felejtés ötvöződik a jelenben élő nehézségek tudatosításával, a rend utáni vággyal és a régihez való – annak megújíthatóságában hívó – ragaszkodással. Kép és képzelet, hang és ritmus, fény és árnyék bonyolult összjátékának lehetünk tanúi az egyetlen mondanivaló kifejezésére rendeltetett gondolatfolyamban. Mind: „Ének a szíven – fény a fán. / Jelek a bástyák kövein”. Végül be kell látnunk, hogy nem vagyunk képesek megragadni az illanó képekben kifejezett belső utazást. Így válhat az ars poetica szándékolt ki nem mondása magává a költői hitvallássá: „A dolgok arca – mint a hó / Én átváltozom verssé. / Kutatsz utánam – nem találsz. / Jövök – ha nem kerestél”.

A harmadik ciklus (*Hó és város*) fordítások válogatása. A kötet egzotikus záróakkordja ez: lengyel, grúz, tadzsik, bolgár, olasz és orosz költők műveinek magyar nyelvre való alkalmazása. Az alcím – „várhatatlan találkozások” – jelzi e ciklus sejtelmességét, amely együtt jár a továbbgondolás olvasóra bízott lehetőségével.

Király László versei különös világot tárnak elénk – hol (nagy)városi, hol népi hangon; hol modern nyelven, hol már-már a balladai révület kifejezőeszközeivel. A *Repülő nyíl* ciklus utolsó versében a költő kilép a történetből, így bízva ránk a megítélés lehetőségét: „Levél, virág, ehetetlen gyümölcs – / mind tiétek”. A versek füzérében mint „fény a fán” jelenik meg a sokféle karakter és megvilágítás, mely mind arra hivatott, hogy kiáltsa: „te vagy, s én és mi: vagyunk”, s mely ezerféle hangszerrel dalolja szívünkbe *A Bethlen bástya dallamát*.

Szmeskó Gábor

A recenzió szövege mind tartalmi, mind formai szempontból sokat köszönhet Haramza Klára értő javaslatainak – a szerző megjegyzése.

**A naplemente
lebontja
az ébrenlélet** Báger Gusztáv:
Találgatom, mit üzensz,
Széphalom Könyvműhely,
2016.

Itt él közöttünk egy költő, aki néhány éve radikálisan megújította költészetét. (A 2013-as *Mondtam-e?* című kötettel vette kezdetét ez a gazdagodási-átalakulási folyamat.) Egyszerűen eltávolította magától azt a szöveggészítési hagyományt, amelyet évtizedekig ápolt, dédelgetett és „alkalmazott” a saját világára.

Immár nem az eddig jól bevált „megszüntette megőrző” módszerrel operál, hanem gyökeresen szakítva a leheletfinom és elegáns nyugatos panelekkel, egy költőien költőitlen morfológiát hoz létre. Elkezdett abszolút szabaddá válni 75 évesen, kibújta a kötelező gyakorlatok megszokás-köntöséből, és ráfordult egy *kitaposatlan* útra, ahol eleinte kísérletezve indult, több beszédmódot elegyítve, próbálgatva a nyelvet és a formát. Ám most már szárnyalni tud az új beszédmód segítségével, és ha nem téved a recenzens, akkor Báger megtalált valamit, amit a nemzedéke még nem. Ami üdítően ellenkezik régi önmaga beidegződéseivel (s a hagyományos magyar lírai magatartásformákkal), ugyanakkor kompatibilis a legfiatalabb „új érzékeny” nemzedékek kísérleteivel. Verseiből kitűnik: tudatában van a szövegirodalom és a nyelvjátékok pozitív fejleményeinek. Sőt, egy posztmodern utáni, „szürmodern” szél is friss levegőt pumpál versregiszterei közé. Ha például Marno Jánosra, Kukorelly Endrére, Parti Nagy Lajosra, Simon Balázusra, Térey Jánosra vagy K. Kabai Lóránta gondolunk, akkor ezek az ikonikus karakterek és az általuk képviselt költői beszédmódok biztosan elementáris hatást gyakoroltak rá. Az ő eredményeiket (is) hasznosítva lépett be egy spirituális-filozofikus nyelvi közegbe, ahol otthonosan mozog és építkezik.

A hazai költészetben ritkán találunk példát hasonló metamorfózisra. (Talán Kálnoky Lászlót vagy Tözsér Árpádot lehetne Báger elődeinek tekinteni a folytonos megújulni tudás képessége miatt. De ők mégis teljesen más úton haladtak, mint a *Találgatom, mit üzensz* szerzője.) Nyilvánvaló, hogy a jól előkészített fordulat mögött valamiféle „új tájékozottság” tapintható ki a költőnél. De még az is kevés lenne egy ilyen változáshoz. Az intuíció radikális erudícióval párosul Bágernél.

A *Felébred* című versből való a recenzió címe, melyben a költői én egy házról tudósít, amely kizárólag „sötétedésig üzemel”, utána elemeire bomlik. Persze másnapra a reggel által felépített ház ajtaja már nem ott van, mint előző nap. Akár az óramutató vagy az árnyékok, a dolgok is aszerint változtatják a helyüket, ahogy az idő múlik s ugyanakkor telik, telítődik. Mert minden történéssel, cselekedettel egyre csak gazdagodik az elmúlt dolgok tárháza.

Jól tudja ezt a költő, aki az elnehezdedt, kiégett fogalmakból is új „matériát” és tudattárgyakat konsztituál. „A mikro sütők csengőhangja tánclépésre készítet” – írja *A mama okuláréja* című versében. A leleményes metafora arra utal, hogy kétszer nem láthatjuk ugyanúgy a pillanatot. Minden egyes élet-részlet összetéveszthetetlenül egyedi, s a többtől mindig különböző keretbe helyezi az emlékezetünk. Hiába vagyunk ugyanott, ahol már voltunk valamikor, ha vissza is megyünk oda, már teljesen más képet érzékel a szemünk. Mi több: még a napszakok színe is befolyásolja a látványt. Az eltelt idő szintén egy „réteget” képez, s a visszaidézett élményre ráakódik, mint a por. „Az utca hallgatott az éjszakában. A Hold akkorára puffadt, mint egy vekni kenyér. Csikkek és csekkek heverték a kukák mellett. Leszakadt lábú Barbie, olcsó bizsuk és egy gázrezsó” (*Regényrészlet*).

Báger nem hagyja, hogy a mindennapok kishitűsége legyőzze; messzebb lát, mint azt a látható dolgok megengedik. A kitapintható mögött rejlik „mozgatók” működése és az okok láncolata érdeklí. Mitől ilyen a világ? Miként lehet legalább egy icipici változást előidézni a megszokott történetek újra-elmondásakor? Azzal, hogy a költő nemcsak ösztönösen érez, hanem differenciáltan gondolkodik is, amikor ír.

Báger úgy oldja meg a körütekintést, hogy szinte minden pillanatra külön reflektál. S ezek a poétikai lábjegyzetek teszik különösen izgalmassá hagyományosnak tűnő szövegeit is. „Mintha egy múzeumi tárlójában feküdnék, úgy heverek a szobámban. Kiállítási tárgy. Még él. Mégis archivált ereklye. Elhatároztam, hogy nem csinállok semmit, annak okáért nem megyek sehová” (*Archívum*).

Jól ismeri a profán és a szakrális közötti mezsgyét, szinte mindig ott egyensúlyozgat, mint egy virtuális kötéláncos. Az idő és az örökkévalóság pengevékony senkiföldjén. Szinte folyamatosan határhelyzeteket

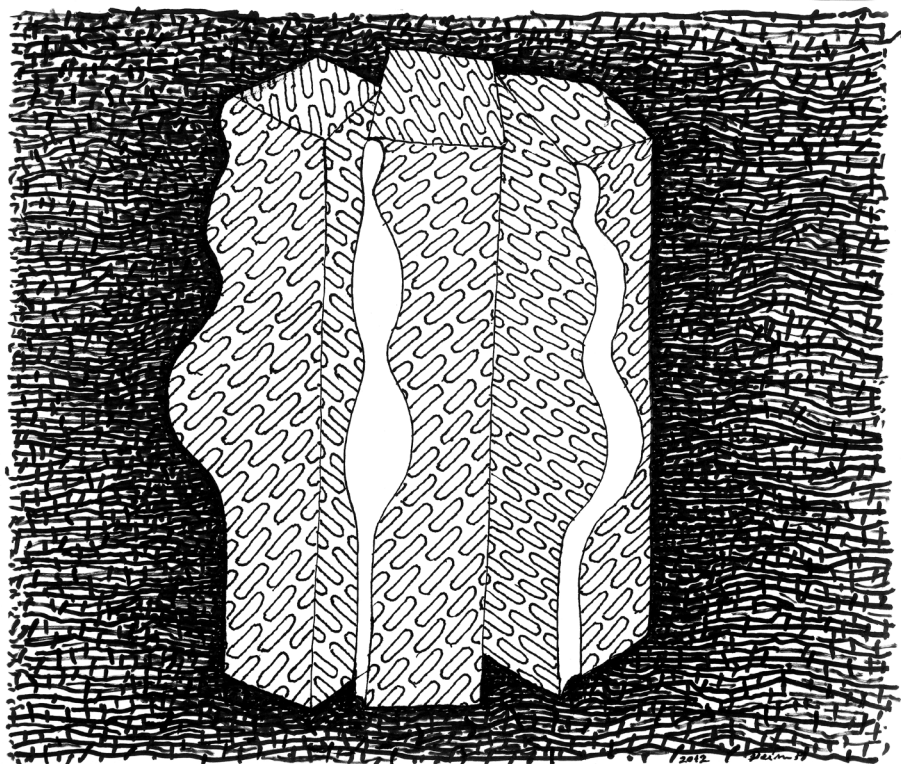
kreál, köztes szituációkba keveredik. Az általa közvetített, bonyolult, feszültségekkel teli privát világszemlélet magával ragadja a „nézőt”, mert benne van a globális „tekintet” halveszem-optikája, amely abszolút mai nézőpont. „Hány százaléka lehet a szép nőknek okos, s az okos nők között egyáltalán van-e szép? Innen származott a vita, melynek során az osztályterem megtelt feszültséggel és a jóképű fiúk a védelmükbe vették a szép és csinos, de általában kevésbé intellektuális lányokat” (*Volt egy matekfeladat*).

A kötet öt számozott ciklusból áll. Az elsőben a partikuláris szféra stilizált jelenetei sorjáznak. Olyan témák jelennek meg, mint a portás, a hímsoviniszta lelkész és a biztonsági őr magatartászavarai. S ezek mind magától értetődő természetességgel becsomagolva egy kis elvékonyított, finom, áttetsző emelkedettséggel. (És az is jelzésértékű, hogy *A vagyonyilatkozatok margójára* és a *Köztisztelet* abszurd világának viszonylagos harsányságából hirtelen váltással átlépünk a *Könyvespolc* gazdagon árnyalt csendjébe.)

A második rész Szép Ernő és Kálnoky László emlékének felidézésével indul. Majd a kávézás, a regényírás jó ízű ecsetelgetése után a *Kiállítás* jön. „Nem babaszappan-éjszaka”, hanem „Mosószappan-komolyság”. A pillanatképekben felvillantott hétköznapi lét után a költő immár a kultúra tereumát mutatja be – iróniától, szarkazmustól sem mentesen.

A harmadik ciklus kiemelkedő darabjai a Borgest megidéző *Bizalom*, a *Szindbád-napló*, a *Relativitás* és az *Archívum* – filozofikus, kozmikus távlatú kérdésekkel foglalkozó költemények. A minimalista szemléletet és a mikroprocesszorok milliméternyi „grandiózusságát” képekbe tördelő elme leíró munkáját felváltja a felfelé tekintés. A dolgokon való túl-látás. „A Hold című könyvvel a fejem alatt ébredek. S egy lilás-fekete pillangót látok a fotel karfáján pihenni. / Találgatom, mit üzensz” (*Bizalom*).

A negyedik egység a legköltőibb textusok sűrű, tömény gyűjteménye. A *Szférák*, a *Restaurátor* és

Szoborterv II. (2011, lakkfilc, papír, 30 × 40 cm)

a *Talán eljön az az éjszaka* a Báger-életmű legkiemelkedőbb darabjai közé tartoznak. Ezt a magas színvonalat a *Tűnő ajtók*, a *Hidegfront* és a *Mindent begombolsz* című kötetek versei alapozták meg.

Az ötödik rész a létösszegző impressziók ciklusa. *A jelentés árnyalatai*, a *Pávatolltartó* és a *Volt egy matekfeladat* a zárótelemek különböző hangfekvésű variációi. Báger – Oravecz Imréhez hasonlóan – a pontos, logikus kifejezésmód mestere, ugyanakkor ahhoz is ért, hogyan ébresszen olthatatlan intellektuális izgalmat az olvasóban (*Ahogy vezetem az autóm*). De tud elfáradást is tettetni (*Villanyoltás*). Persze az se csoda, ha tényleg fáradt.

A világszemlélet és a beszédmód összhangja erős kötés ebben az attitűdben. A verstárgy mint *gestalt*, a lélek materializálódása alapján értelmezhető. Fából vaskarika? Igen. Ahogy annak idején Sziveri és Tolnai Ottó elkezdte, most Báger újra fölveszi a szálát.

Emelkedetten tiszta, sallangmentesen rezignált ez a költészet. Néhol nagyon fájdalmas igazságokat világít meg. Imponáló a modernsége, a kíméletlen őszintesége. Talán egy hetvennyolc éves költőnél sem magától értetődő, hogy képes még ebben a korban is „fejlődni”. De ennél több történik vele. A szövegével, a nyelvvel együtt képes látványosan újraalkotni önmagát is.

Kántor Zsolt

Válogatott Fekete Vince: *Vak visszhang*,
Sétatér Kiadó, Kolozsvár, 2015.

Szokás, hogy a negyedik, ötödik kötet után válogatott gyűjteménnyel jelentkezik a költő, amelyben – végigtekintve addigi pályáján – esszenciáját adja költői útjának, hozzátéve néhány jelenkori költeményét is – felmutatva, hol tart éppen az összegzést jelző lírai állapot.

Fekete Vince tartja magát ehhez a hagyományhoz. Ahogyan a hagyománytisztelet egész költői világára jellemző. A lírikus jól tudja: éppen az tiszteli legjobban a tradíciót, aki megújítva életben tartja azt.

A költő *Vak visszhang* című kötete a hagyományos líra nagy témáit – szerelem, halál, család, születés – jeleníti meg. Fekete Vince versvilága ebben az értelemben konzervatív jellegű. A hagyományt olyképpen újítja meg mégis, hogy szándékoltan szűkebbre vonja a nagy témák metafizikai távlatát. Lírai univerzumában a lét, a történelem és a társadalom „örök” problémái az egyedi és a személyes emberi kapcsolatokban, helyzetekben jelennek meg.

A klasszikussá vált költemények eredetileg sűrített és transzcendens jellegű motívumai, költői képei Fekete Vince verseiben oldottabbá, könnyedebbé válnak. Az oldottsággal összefüggésben fontos még a jóhangzás, a szinte *bel canto*-szerű dallamosság is. A hagyományos képalkotási mód, líranyelv, koherens jelentés-tani szerkesztettség megmarad, de épp a hangzás dallamossága ad mindennek lebegősen távolító hatást.

A kötet fontos sajátossága, hogy egyes szövegei akár elbeszéléseként is olvashatóak. Igaz: e művekben a szabályosan alkalmazott, kötött verstani formák zeneisége végül a líra kontextusába helyezi az eredetileg inkább a prózához köthető képi világot.

A szövegszerveződésben az ellipszis alakzata kitüntetett jelentőségű. A költő tudatosan kihagyja a háttérelbeszélésből azokat az elemeket, amelyek behatárolhatóvá tennék az olvasói jelentésadást – és éppen ezek hiánya tágítja ki és teszi teljessé a lírai jelentéspotenciált.

Egy önéletrajzi ihletettséggű „epika” lirizált töredékei a *Védett vidék* című ciklusban található, számozott részekkel ellátott versszakok (fejezetek), amelyek a kötet legjobb darabjai közé tartoznak. A tájleíró költészet hagyománya is ezekben érvényesül a legkreatívabban a látás, hallás és gondolkodás nyelv által létesített világában. A hagyományos líranyelv csak kis mértékben kerül közel a távolítás frivolitásához. A ver-

sek többségében a közvetlen megszólítás alakzata hozza létre magát a megszólított, a lírai ént.

Milyen szempontból, értelmezési horizontból kerülnek párbeszédbe Fekete Vince költeményei a líratörténet hozzá kapcsolódó verseivel? A saját élet- és műtörténet-tablóját mintegy ráhelyezi kanonizált költők élet- és műtörténetére. A két réteg egymással szoros összefüggésben értelmezhető. A különbség a korábbi nagy költemények metafizikai távlatának visszavétele Fekete Vince verseiben. Jó példa erre a Nagy László *Menyegző* című költeményére „ráírt” *Hőkamera* című verse. A szűkebb értelemben vett szerelmi, család-történeti témájú szövegek pedig a nagy történelem távlatát veszik vissza. Ehhez a vonulathoz köthető az *Óda a holnapi asszonyokhoz* – Vas István *Óda a tegnapi asszonyokhoz* című versének parafrázisa.

E költemények életrajzi referenciát sugallnak (ezt segíti a versmondatok koherens, lineáris jelentéstana is). Így például az apa halála után született versek, amelyek arról szólnak, hogy a költő megpróbálja feldolgozni az őt ért veszteséget, de ez végül nem sikerül neki. Ugyanakkor nem drámaian, hanem mintegy sanzonos oldottsággal beszél ki a fájdalmat (a *Hogy menjen, hogy ne is...* című vers kiváló példa erre). A *Piros autó lányomai a hóban* tulajdonképpen verses elbeszélés a költő gyermekének megszületéséről, cseperedéséről – a gyermek fiktív nézőpontjából elbeszélve.

A *Vargaváros* mintegy összefoglaló műalkotás: a könyv végén egybegyűjti, és koncentráltan szólaltatja meg az életmű szemléleti lényegiségeit, poétikai jellegzetességeit. Irodalomtörténeti szempontból a költészeti hagyományokkal való – ilyen típusú – párbeszéd, a kötött forma oldott, mégis tökéletesen virtuóz megvalósítása, a szellemes, könnyed hang – egy-két válogatott stílusfordulattal vegyítve – az ezredfordulót közvetlenül megelőző líra nyomaira emlékeztet. A hagyományos versnyelv sajátosságai megmaradnak. A lírai szemlélet az, ami megváltozik hozzájuk képest. Ez a költői világfelfogás, amely a '80-as, '90-es évek ideológiakritikai gondolkodását idézi fel, a metafizikával és a történelmi egészszelvéssel szembeni bizalmatlanságon alapul. Ennek megfelelően a magánemberi tapasztalatokat tartja igazán hitelesnek – s ezek kifejezésére elemi módon éppen a líra alkalmas.

Payer Imre

**„Nekem a föld
való, nem égi
mása”** László Noémi: *Föld*,
Sétatér Kulturális Egyesület,
Kolozsvár, 2013.

Huszonhat vers, ciklusok nélkül, néz ránk a kemény-táblás kötetből... László Noémi újabb verseskötetének „koponyacsöndjébe” jó belehallgatni. Mintha egy trópusi tengeri kagylót illesztenénk a fülünkhöz. Ebben a lírai csöndben felsejlik a mélyebben született dallam. Nemcsak a Szamos partján tavaszodik, ahogyan *Csoda* című versének refrénje súgja: „Ömlik a fény a márciusi óra”, hanem ugyanez a napfény néz be a szobánkba is.

Mert László Noémi a „neo-transzilván” líra szülőtte, mégis határokon átívelő, egyetemes magyar (női) hangon ír. Mintha a tanulmányai is erre predesztinálnák. A kolozsvári Babeş–Bolyai Tudományegyetem magyar–angol szakán végzett, a brit kultúrára specializálódott, majd az ELTE Doktori Iskolájában angol irodalommal foglalkozott. Műfordítói munkái is jelentősek (Mary Shelley, Blake, Yeats műveit ültette át magyar nyelvre).

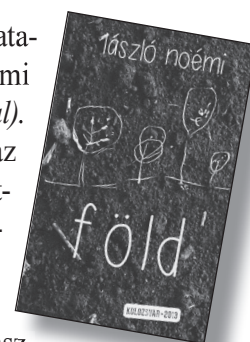
A *Föld* című kötetből első olvasásra szembetűnik a versnyelv, a stílus klasszicizáltsága, a poétikai hagyománnyal való élő és értő dialógus. Önkéntelenül Dsida Jenő lírai univerzumával rokonítjuk ezt a versvilágot. Fried István irodalomtörténész megfogalmazásával egyetértve, László Noémi azon alkotókkal rokonítható, akik inkább „a divattal, az ünnepektől szokással, a pillanatnyilag becsült eljárással... szembehaladva, a maguk költői világának bejárására törekednek...” De hozzátehetjük, nem csupán a saját költői szubjektum a verseinek tárgya, hanem legalább ennyire a költői individuumnak más ismert versekhez való viszonyulása, azok átértelmezése is. Mindehhez társul a versírás szakmai fogásainak, *technéinek* biztos kezű ismerete, amely feltételezi azt a képességet is, hogy az irodalom elmúlt századának, századainak alkotóival is lírai párbeszédbe léphessen. Ez az ars poetica egyszerre múltba néző és jelenbe tartó. Nem lehet elégszer hangsúlyozni, hogy a mai – többségében – individuális szemléletű, szigetszerű költői életművek között az ilyen attitűd segíti legjobban a poétikai hagyomány folyamatosságának értéktartását. Nevezhetnénk akár – pozitív értelemben vett – modern, lírai bizantinizmusnak is.

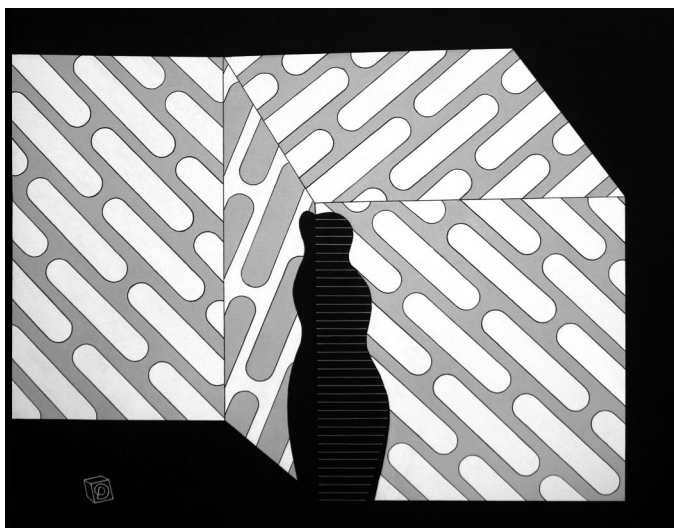
Megfér ebben a kis kötetnyi erdélyi tavaszban az előlegezett ősz is. A Kosztolányit ellentétes előjellel

parafrazeáló testi–lelki–anyai leltárkatalógus, amely inkább azt rögzíti, ami körülötte hiányzik (*Édes-keserű dal*). Kolozsvár tűnő, elvirágzott világa, az elhordott medrű Szamos. Látjuk a játszótéren a hintázó gyermekét szemlélő édesanyát, akinek „szoknyája szélén csüng a gyerekkor”. Aki már egyszerre „vénasszony, asszony, kamaszlány, kislány”. Mindez éles kontrasztban áll e vers dalszerűen panaszos zeneiségével. A költő a négyesoros, 5/5 ütemosztású, keresztrímes versszakok soriba néhol beleszótt időmértékes adóniszi kólonokat is.

A hullámzó daktilikus sorokkal petőfisen játszó *Szeptemberi elégia* utal – az ismert Janus Pannonius-i *Saját lelkéhez* című költeményt is felidézve – az ókori püthagoreusok elképzelésére, miszerint a Lélek a halál után elindul majd hosszú, magányos kozmoszbeli útjára: „Túlra, át a Tejúton... most sem vinne magával semmit.” A vers előbbi indítása mindeközben háttérre válik, a melléktéma pedig egyre erősebbé, ahogyan a költő festői képekkel adja vissza az őszi nyárban azt a hangulatot, amelyben jól látszanak – és egyben hallatszanak is! – az „Árnyékkal teleszórt, séták zajait fürgén kottázó kavicsok” is. Itt a verselés is figyelemre méltó. A szökökút „gyémántzáporában” a hulló esőcseppek kopogását remekül imitáló, a többségében daktilikus tetrapodiákat, valamint a két, három sorba tagolt hepta- és dekametereket inkább érzem hangsúlyszámláló tagolásúnak, mint csupán időmértékesnek; amennyiben minden sor 4 hangsúlyos hosszú szótagot is kap. A *Távoli rózsza* című vers öt verslábból álló, csonka hexameteireiben a mesterial kimunkált, hideg ércrózsa a Világ, sőt a világosság metaforája. A költő hamleti Otthon-csigaháza viszont a földi és a kozmikus sötétségben – ahol „ott lenn szörnyeteg alszik, elnyelné a világot” – csak sodródik, „mint tehetetlen, vízre utalt kavics”.

László Noémi verseiben a folyóvíznek („életáram”) kitüntetett funkciója van. Mert a *Tüske* címet viselő versciklusban – amely egy megkezdett, de be nem fejezett szonettkoszorú – ismét e sodródás emléke tűnik fel, a part keresése, a csigaház-otthon „gömbölyű vára” („mert rohanó víz mellett álltam mindig”). Az *Őszi szonettkoszorú* verseinek sztoikus önelemzése hatalmas tabló az addigi életútról, amelyet „gyászruha, fátyol, ing, babakelengye” fog össze, és amelyben egy párkapcsolatot „a sodrás játszva elvitt”. A verssorozat magányos önreflexió. A szonett-

Kocka (2008, akril, lakkfilc, vászon, 100 × 120 cm)

koszorúban nemcsak a rímek hajója viszi a verset, hanem érdemes figyelni a költői képeknek és motívumoknak szonetról szonetre haladó természetes evolúciójára is. Az első sorról – „Mint tigris bőre, villogunk az égre” – egy Salvador Dalí-festmény juthat eszünkbe (*Egy gránátalma körül röpködő méhecskétől kiváltott álom, egy pillanattal ébredés előtt*) – talán az égből előugró támadó tigrisek vibráló sárgasága keltene bennünk hasonló benyomást. László Noémi kiinduló témamotívuma, a nyarat még magában őrző őszi elmúlás azonban fokozatosan alakul át egy felbomlott párkapcsolat emlékeinek szürrealista-szimbolikus, pszichologizált képeivé, végül a halál, az emberi elmúlás utáni közös lét lehetőségeibe hajlik, amely a „szeretsz, szeretlek, hibáztál, hibáztam” önelemző megállapításába torkollik.

A *szív helye* című alkotásában József Attila *Ars poeticájának* híres sorával pöröl: „a mindenséggel mérje más magát”. Ugyanakkor a szerző szereti a versparafrázisokat palimpszesztussal is vegyíteni. Egy Vajda János-sorreminiszcenciával indít az *Éter* című költemény. Ám az ismert verssel ellentétben, László Noémi parafrázisában a „Montblanc csúcán a hó s a jég hideg. / Hogy lángra gyúljon, sosem éri meg.” Azaz többé fel nem olvad, mert az már egy „lezárt pillanat”. A költői metaforát, hasonlóan Vajdához, magára vonatkoztatja: „mert én állok a téli nap ködében” – ám ebből a képből feltűnik egy Szabó Lőrinc-versmotívum ellenkező előjelű megjelenítése, témainverzója. A *Semmiért egészen* híres verssora („bent maga ura, aki rab volt odakint”) László Noéminél a „kint maga ura, aki rab lesz odabent” palimp-

szesztus-sorrá alakul át. A világmindenségben is érvényes a Szabó Lőrinc-i posztulátum: „mindenki maga dönti el... sodor, vagy sodródik tovább”.

A szerelem, a nőiség csak közvetett motívumokban, elrejtve jelenik meg a kötetben. Néhol egy szép motívum-transzformációt is találunk. A szív, mint „fogyhatatlan, lágy kenyér, melynek végére ember sosem ér” gondolata a *Kalandregény* című vers egyik motívuma, amely, bár a *Nélkülem* soraiban is visszatér, itt azonban már a sors maga „az omlós égi vekni”.

A szerelmes alkotáslélektanát vizsgálja az *Értelen* című vers. A költő a szerelem magasztos fellángolásával állítja szembe elmúlásának pusztán fiziológiai folyamatát, kémiját: „amikor alkotsz, képzelepsz, dalolsz, tornyot növesztel, pedig csak néhány sejtben megváltozott a vegyjel”. A testi folyamatok, a megfogantatás lehetőségét pedig indulataiban is természetesen ábrázolja a *Szolid női vonal* kíméletlenül őszinte hangvétele.

László Noémi leggyakrabban használt költői képei: a sodró, áramló víz, és a föld, a part biztonsága, amely az előbbivel kontrasztot alkot. Az *Egy bolygó árnya* című elkezdett szonettsorozat inkább már a földhöz tapadt létmódot igenli. „Évszázadokig villan át e földön az, hogy rajta állt a talpam. Hátat fordítani nem akartam.” Láng Orsolya e vershez készített illusztrációja pedig felidézi Dalí *Lány az ablaknál* című festményét, a nő világot szemlélő alakját.

A *Föld*, a kötet címadó verse a lélek halál utáni sorsát kutatja, ismét felidézi a janusi kérdést: „azután hol leszek. Hallom-e, hozzám ha valaki szól. Megérezem-e, ha meglát valahol”. De a kozmoszból a Lélek ismét visszatérhet: „Pár lélekajtón visszajárhatok hozzád, fehér föld, foszló mindenem”. Jóllehet a lélek szabad, „fényes, halhatatlan”, de a test a földtől nem szabadulhat el. Bár Hérakleitosz óta tudjuk, hogy kétszer ugyanabba a folyóba nem léphetünk, a szárazföldre azonban igen. A *szív helye* című versben – némileg átalakítva – szintén ez a motívum jelenik meg, Tóth Árpád lebegő éteri verssorának (*Esti sugárkoszorú*) ellentétes értelmű parafrázisával: „Nekem a föld való, nem égi mása... Ha lehet, ereimben ő keringjen. Ha lehet, ne engedjen innen meglépni.”

Ehhez végül csak azt tehetjük hozzá, hogy ha ez a föld egyúttal a szülőföld is, akkor – László Noémi értékálló kötetével kezünkben – e földre lépni egyben kötelességünk is.

Diószegi Szabó Pál

**A mozdulat-
lanság gesztusai** Muszka Sándor: *Magányos
nőknek, bukott fiúknak*,
Orpheusz Kiadó, 2014.

„Az emberi lényeg európai leszűkülése” ellen lázadó erdélyi magyar *transzközép* irodalom kiáltványa óta eltelt majd’ negyed század. Egy nemzedéki irányzat („világkép és életérzés” – Sántha Attila) ennyi idő múltán többnyire vesztit kezdeti lendületéből. Pionírjai lehiggadnak, polgárosulnak. A modernizmussal összeforrt posztmodern tartalmas semmije visszaszivárogo a ki-kihagyó lelkesültség résein. Az érzelmi külszíni fejtést felváltja az ökonomikusabb mélyművelés...

Boronghatunk kedvünkre: hová tűnt az a világ, amely még őrzött tagadásra méltó emlékeket? Amelyben az irodalomról mint *axis mundi*-ről lehetett ábrándozni...

Muszka Sándor a Serény Múmia/Előretolt Helyőrség harmadik hullámával érkezett, de hamarosan egy nyers ifjúságát túlélt negyvenes lesz. Legutóbbi kötetében (*Magányos nőknek, bukott fiúknak*) sincs már „határtalan önbizalom”, és nem hatja át a lét fenéges egyszerűségének derűje. Mégis (a könyv hátsó borítóján külön is kiemelve) egy onomasztikus játékkal fenntartja a *transzközép* individuum létjogát: „A népet amelyről családnevemet kaptam / Zseniális írói és elmebeteg gyilkosai tették ismertté / Országukban nem jártam nyelvüket nem értem / Mégis valahányszor haldokló embert látok / Mindig dalolni támad kedvem” (*Nevem*). A dal(olási kedv) ugyanolyan távol van a zsenialitástól, mint a haldokló látványának elviselése a motiválatlan gyilkosságtól, vagyis Muszka középen (*transzközépen?*) áll, esetleg lebeg, a végletek között. De nem ez a két, már-már érintkező szélsőértéktől való távolság helyezi őt a centrumba, hanem a „toposz”, a távozó és a felszabaduló lélek találkozásának megragadhatatlan „helye”. Íme, a *transznulla*, „túl az élet és a halál kérdésein”.

Ehhez képest a kötet meglepően egyszerű szerkezetet mutat: a *Hazamegyek* című ciklus a csak a (fájó) emlékekben otthonos lírai helyzetdalok füzére, a *Levél a párthoz* pedig a szemlélődő (rezignált) közéletiség köreit futja. Vidor keserűségét (amely szinte mindegyik versének jellegzetes utóíze) az elhibbant világ, a székelység prófétai korholásra megért végállapota, saját így-úgy elfuserált élete és a nyelv (költé-

szet) műzsaiatlansága okozza. A világ romlásáról illúziótlan megadással beszél, koravéven, mintha a Paulinától búcsúzó Senecát hallanánk. A politikáról viszont egy egészséges indulat energiatöbbletével, ironikusan versel (a „bölcshöz vezető” hűlye, a hívei barmok, a többség gyáva, ő pedig fekszik az ágyon), de végül és rendszerint egy kocsmai búsongásban (darvadozásban) engesztelődik ki.

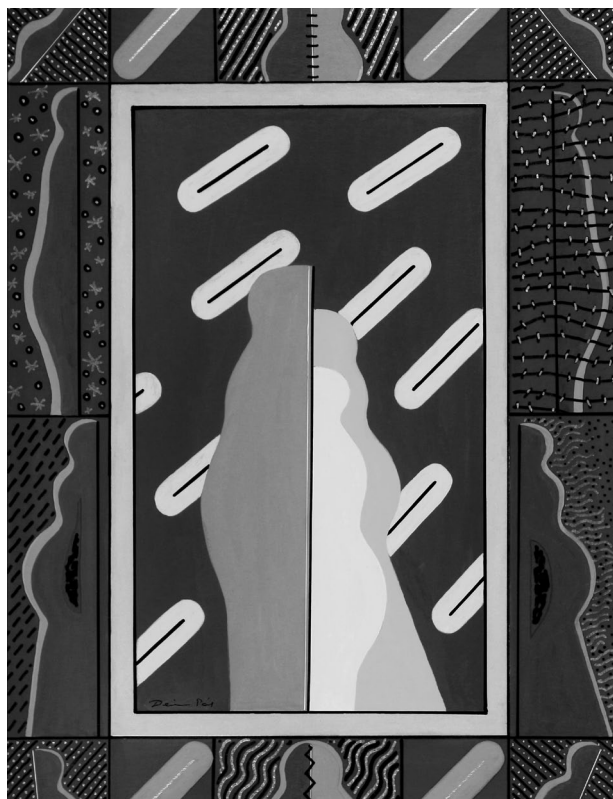
A székelység kritikája a hagyományos néplélektani közhelyekből indul ki: ha annyira büszke és szabad nép, akkor miért vált általánossá a besúgás; igen dolgoznak tartják, miközben éhbéért dolgozik, és elkötyavetyéli erdejét, mezejét; csavaros eszű hírében áll, noha folyamatosan becsapják a pártok. És legfőképpen: Székelyföld kifelé skanzenkultúra, befelé rideg és igénytelen, nem tartja el tehetséges embezeit. Muszka „érted haragszom”-ját – az ironia mellett – önkritikus kitárulkozása ellensúlyozza. Most lássuk ezt!

Verseiből egy fura, kelepccének is beillő léthelyzet hámozható ki; miután Muszkának a henye, tengő-lengő életmódján változtatni akaró erőfeszítése (valamiért) átok ül, így – mint az ingoványra tévedt ember – az evickélése mind lejjebb és lejjebb süpped a lábba. Nem csoda, ha irtózik a legkisebb mozdulattól is, értsd a cselekvéstől, de „tehetetlenség” nem a tette való (hamleti) alkalmatlanságból fakad. És ezt még csak tetézi a presztízst veszített költészethez való „irracionális” ragaszkodása, amelyre a bohém költőszerepnek a polgári egzisztenciát nem elváró-előíró szabadságfoka csábítja.

Számára csupán egyetlenegy tevékenység veszélytelen: a csavargás. Az állandó úton-lét, a célok elmosása vagy cserélgetése. Ugyanakkor verseibe beleíródik a kripto-taoista horizont (út) fölé boltosodó magasság (a pörölhető fensőbb szellem, a rend) és a kettőt elválasztó (összekötő) álomvilág (a költétáncos és a költészet létszférája).

A környezetét ostorozó Muszka egyrészt az ironiával, másrészt az önlefozó vallomásokkal ellensúlyozza kritikáját. De ugyanilyen enyhítő „technikaként” működik a versek nyelvi megoldatlansága. Mintha elengedné a nyelvet: szlemmeresen pongyola vagy szakadozott légvételi. Ez utóbbit nemcsak a központozás elhagyása, a hiányos és tagolatlan mondatok, a megbontott szórend okozza, hanem ezt

Ikon II. (2012, vásznazott lemez, 70 × 50cm, akril, lakkfilc)

a benyomást erősíti trópusainak patchwork-szerű elrendezése is. Plasztikusabb verseiben is megfigyelhető, hogy a retorikai elemeket – úgymond – felcsavarozza egy hangulati vázra. Az ikes paradigma bizonytalan használata, az ortografikusan sem makulátlan szöveg, a köznyelvi metaforák (hiú remény, keserű füst, táncol a szél, sűrű köd, déli verőfény, öreg este, lágy szellő stb.) tudatos rongálásra utalnak. A lazaságot, közvetlenséget hordozó pontatlanság előbbre való a műgondnál. Versszótárát olyan helyi érdekű kifejezések színesítik, mint golan (csavargó), dumnyező (Isten), sőt, egy román félmondatot is (cujka și niște femei – pálinka és pár nő) beleszó a legnagyobb golannal, a transzközép ikonnal, Faludy Györggyel való kocsmázásának látomásába.

Muszka Sándornak az ezredforduló megrogyott értékrendjét, az erdélyi politikai viszonyokat, a székelységet bíráló sorait enyhíti, illetve ellenpontozza a drámaiságot iróniára, a lírai én autoritását öncsőbejelentésre, a szó hatalmát nyelvrongálásra cserélő költői gyakorlata. Még attól sem riad vissza, hogy láttatni (olvasni) engedni, amint épp beleun egyik versébe, de hagyja továbbkattogni az ihlet lassuló körein.

Talán most már szólnom kellene Muszka jelentőségéről is, amely – a fenti ismérvek mellett – kétségkívül megállapítható. Az anyaországi irodalmi élet

megszenvedi az olvasói érdeklődés, különösen a líra iránti igény sorvadását. A fiatalabb korosztály verséhségét anno a Bereményi–Cseh Tamás-féle férfi szonon, majd a Slam Poetry (mottója lehetne: „azoknak írok, akik nem tudnak olvasni”) próbálta felkelteni. Sikerét tekintve mégis a Varró–Lackfi vonal tűnik maradandónak. Ők egy begyökerezettnek mondható, szerény műveltségi minimumot parodizálnak poentírozott vagy álnaív verseikkel, meg- és etalálva ezzel a városlakó, internetező, a zöm öntudatával és tehetetlenségével sújtott középosztály ízlését. A mélyebb műveltség maradványából fura installációkat, mulatságos kupacokat, házikókat fabrikálnak. Legfőbb erősségük az elmésen tárgyalt „kis-boldogságok” és az ismerős (így már majdnem szerethető) korlátoltságok megéneklése. Mesterségbeli tudásuk vitathatatlan, nem csoda, hogy a kortárs irodalom NBA-jében gyűrődők irigykedve figyelik az ő Harlem Globetrottersüket.

Muszka hisz „az” irodalomban, és (mégis?) vágyik a népszerűségre. Többet kockáztat, mint a neo-ovidiusi verselők, vagy még többet, lévén valóban „Tomiban-született”. Ezért fájdalmasabb tőle a rossz kulturális lelkiismeret ostorozása. Nem igyekszik kitanulni a Kovács András Ferenc-féle ultra-klasszicitást, és nem követi Orbán János Dénest próteuszi kalandjaiban, így egy helyben vesztegel (várakozik), félvén elhagyni a világ kimozdításához (talán majd egyszer) nélkülözhetetlen biztos pontot. Viszont folyton úton van, s ez a paradoxon teszi líráját érdekessé.

Szokás Muszkát „villonozni” (innen egy rövid kanyarral ismét Faludyhoz jutnánk...), bár számomra kézenfekvőbb az irodalmi tudat peremén veszteglő Balassi-hagyománnyal való összekapcsolása. Meg talán jobban is értjük a mi végvári vitézünket a XV. századi francia argónál... A bujdosó, bűnvallásra mindig kész, a nőket így-úgy „megüldöző”, nagytermesztű dalszövegíró a valódi rokon, aki soha nem kapta meg Losonczy Annát, a várkapitányságot, a véglesi örökséget, s utóbb belelovagolt a kis magyar reneszánsz naplementébe.

Sántha Attila még a múlt évezredben írta, hogy lám, „az egyén már többé nem a pusztuláson hüppögve síró magyar tarka, sem az értékrelativizmus pocsolójában kiábrándultan, de vidáman elégedő jellegtelen valaki” – s ez lett belőle. Hogy mi, arra a Muszka Sándor újabb verseiről fentebb közölt gondolatmenetem volna az egyik válaszlehetőség.

Kovács Imre Attila

Versben indul el Király Zoltán:
Szívűzoltóautó,
 Sétatér Kulturális Egyesület,
 Kolozsvár, 2013.

Kétségtelenül az elmúlt évek egyik legszemleesebb címét viseli Király Zoltán 2013-as kötete, s a karcsú könyvecske egész kiállítására, fizikai formátumára, borítója is megtámogatja a kellemes-szemleesség érzését. A „belcsin”-ben azonban nem viccel a kötet, még akkor sem, hogyha Király Zoltán versei oly gyakran ironizálnak is. Bár az ember jobb, ha vigyáz, mit minek is tekint ezeken a lapokon.

Ez a bizonyos tűz, amit itt locsolóautóval oltani kell, mindjárt az első versben ott van – és nincs ott. Grafikai jel, személy vagy képzelet az a bizonyos címbe emelt *I*, nem dönti el a vers. Pontosabban a címben még nem tűnik személynek, lévén névelő előtt (*Ma este elhagyott az I*). Bár pestiesen a névelőtől lehetne még éppen név, ám később, amikor a névelő eltűnik, már inkább tűnik névnek (s mögötte személynek). Ám még így is vannak furcsaságok, például ebben a sorban: „és bosszulni kezdtem I-t”. Az olvasó eltévedt: bosszút állni valakin, vagy valakiért – még csak-csak. De valakit? Ez a bosszú azonban az egyre inkább a világ teljességét jelentő *I* megtalálásáért folyik inkább, még akkor is, ha a teljességet éppen másféle betűhöz hasonló grafikai jellel gondolhatnánk érzékeltethetőnek. De ha efelé tájékozódunk, ismét zavarba ejt a szövegbe szövegszerűen iktatott *SZÜNET*, amely után az addigi nagyon is karakteres és határozott beszélőtől maga *I* veszi át a szót – csak-hogy az egész addig elhangzottat áthúzza záráskeppen. Később aztán még visszatér, és a *Deus ex machina* című versben már határozottabb a hiányában is: „ha *I* velem, hát ki ellenem?” Valóban, így már minden helyre kerül – leszámítva azt a bizonyos szünet utáni szólást: *I* a fejen él, és ott is készül maradni.

Ugyanez a két- vagy többfedelűség a kötet legtöbb darabjában ott munkál. Nemcsak az (ön)ironia, de a pimasz önreflexivitás is feladja a leckét az olvasónak: „kedvembe járhatnék pár rossz rímmel” – áll a *Vendég a versben* című szövegben, s innentől már azon sem lehet felhördülni, ha valóban ilyesmit látunk, olvasunk. A versek egy részének a költőség, a költészet a főszereplője, egy másik fontos csomópont Kolozsvár (úgyis, mint *Coloswar*) – akár Mátyás szobrán át

is, akár Erdélyen keresztül is –, természetesen be-beköszön a szerelem, s van, amikor mindezek a témák egyetlen versbe keverednek (*Kikötő a Szamoson*). Mindegyiket fanyar hangulat, elbizonytalanító kétség járja át. Ezek után persze az sem csoda, hogy a *Szívűzoltóautó* sem az utcákon át halad, hanem „versben indul el”, ahogy a kötet címét adó tétel mondja. És nem lehet nem megkerülni, hogy a kötet cím sem úgy van, ahogy az olvasó hinné: ez a túoltóautó nem a szív tüzet oltja, hanem éppenhogy az agyét („kigyúl a fejedben az emlékraktár”) – vagyis annyiban szívűzoltóautó, hogy a szív ez az autó, a szív az, ami tüzet olt. Szív és agy – érzelem és értelem – topikus szembeállítására tárgyában a könyv tehát markánsan foglal állást – az emlékek tüzet a szív oltja el. Jellemzően a kötet struktúrájában ezután nem sokkal következik a *Szerelmes vers...* Amely azonban *különösen* szerelmes: szó szerint pőrén mutatja meg a szerető szívet. Így lesz a szerelem a könyvben egykettőre *nem szerelem*.

És még csak ezután jön mindaz, amit a világ állapotáról, közdolgainkról mond a kötet. Itt az eddigi ironikus töltöttség már egyértelműsíthetőbb eszköznek adja át a helyét. Ezek a versek (*Kortebeszed, Virtus, Ars Politica, Eeropa*) már keserűek, ironia helyett inkább szarkasztikusak. Nyelviségük is háttérbe szorul, kevesebb a kerek mondat – és éppen ez rejti lényegüket: a *Kortebeszed* kipontozott helyei, a vezényszavak, a frázisok, a kifelé és befelé másképpen mondott mondatok, az ügynök- és más ügyekben tett állítások és azonnali cáfolatok nem hagynak kételyt az olvasóban a versek ítéletéről. Fanyar rezignáltság? Józan kritika? Ezek az alig elválasztható minőségek majd minden darabban visszaköszönek. És hogy ezek után záráskeppen még újra a költészet, a költő létmódjának anyagi oldala (pályázatok!) kerül elő – teljes kiábrándulás! (Mármint a kötet részéről, nem az olvasóéről...)

Király Zoltán vidám külcsínű könyve csalódásokról beszél. Helyenként súlyosokról. Lírájának eszközkészlete izgalmas és sokszínű, a tagolatlanság ellenére is változatos a gyűjtemény – s a végig érezhetően ugyanúgy kitarított alaphang sem „ront” e sokféleségen. Sőt, a kiérlelt hang győzi meg leginkább az olvasót: nem tréfadologról van itt szó.

Antal Balázs

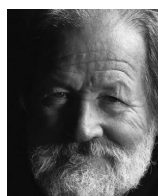

Aniszi Kálmán (1939, Magyarkakucs, Románia) esszéíró, szerkesztő, egyetemi oktató. A Babeş-Bolyai Egyetem filozófia szakán szerzett tanári oklevelet. 1971-től 1985-ig a kolozsvári Ion Andreescu Képzőművészeti Főiskolán filozófiát, esztétikát és etikát oktatott. 1985 és 1990 között a Korunk című folyóirat filozófia és társadalomtudományok rovatának szerkesztője volt. 1991–1994 között a budapesti Zrínyi Kiadó felelős szerkesztője. 2000-től a Kapu című folyóirat könyvszerkesztője, főmunkatársa. Legutóbbi kötete: *Csillagösvényeken* (2015).

Antal Balázs (1977, Ózd) író, kritikus, irodalomtörténész, a Nyíregyházi Egyetem adjunktusa, a Műút portál szerkesztője. Kemény Zsigmond Irodalmi Díjas. Legutóbbi kötete: *Kézikönyv határlépcséhez* (tanulmányok, kritikák, Felsőmagyarország Kiadó, 2011). *Le című* elbeszéléskötete az Ünnepi Könyvhétre jelenik meg a FISZ gondozásában.

Buda Ferenc (1936, Debrecen) Kossuth-, József Attila-, Déry Tibor-, Magyar Örökség- és Prima-díjas, Balassi Bálint-émlékkardos költő, műfordító. A Nemzet Művésze. 1971-től a Bács-Kiskun Megyei Levéltár munkatársa. A Forrás szerkesztője, 1986-tól főmunkatársa. Legutóbbi kötete: *Csontváry* (2015).

Bekir Sitki Çobanzade (1893–1937) krimi tatár nemzeti költő és nyelvész professzor. 1916–1920 között a budapesti Pázmány Péter Tudományegyetemen tanult turkológiát, nyelvészetet és magyar nyelvet, s budapesti éveit az Eötvös Collegium tagja volt. 1924-től Bakuban élt, hogy megteremtse az új azerbajdzsán ábécét, s azt beleillessze a török írásrendszerébe. A sztálini tisztogatásnak esett áldozatul.

Diószegi Szabó Pál (1974, Hódmezővásárhely) jogász, történelem szakos bölcsész és tanár, költő, műfordító. PhD-fokozatát történelemtudományból szerezte 2014-ben. Jelenleg a Délvidék Kutató Központ és a Nemzeti Művelődési Intézet (Szeged) munkatársa. A Magyar Írószövetség Csongrád megyei Írócsoportjának titkára. Legutóbbi kötete: *Páratlan Én-ek (versek 2011–2014)* (2014).

Farkas Wellmann Endre (1975, Marosvásárhely) szerkesztő. 1990 óta több magyar nyelvű sajtóorgánium munkatársa volt, 2005 óta az Előretolt Helyőség Szépirodalmi Páholy szerkesztője Kolozsváron. 2007–2008 között az Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesület projektmenedzserként dolgozott. Méhes György- (2012) és József Attila-díjas (2016). Legutóbbi kötetei: *Alteregó, A római disznó* (versek, 2017).

Ferdinandy György (1935, Budapest) író. 1964-től a Puerto Ricó-i Egyetem tanára. 1976-tól 1985-ig a Szabad Európa Rádió külső munkatársa. József Attila- (2000), MAOE Életmű- (2006) és Arany János-díjas (2015). 2011-ben kitüntették a Magyar Köztársasági Érdemrend tisztikeresztjével. Legutóbbi kötete: *Az ingázás dicsérete* (novellák, 2017).

Hazai Cecília (1969, Nagykanizsa) filmforgalmazó, filmproducer. A 1990-es években Franciaországban és az Egyesült Államokban élt. A Hollógyúri Kft. ügyvezetője. Édesapja, Hazai György akadémikus, turkológus szellemi örökségének társgondozója. A Wass Albert irodalmi hagyaték kezelője.

Hóvári János (1955, Kiskorpad) PhD, történész, külpolitikai szakértő, orientalista. 2015 óta a Magyar Alkotóművészeti Közhasznú Nonprofit Kft. (MANK) főigazgatója. 2015 végétől a „Zrínyi Miklós – Szigetvár 1566” Emlékbizottság elnöke. Legutóbbi kötete: *Magyar emlékek Törökországban* (K. Pintér Tamással, 2017).

Jánosi Zoltán (1954, Miskolc) egyetemi tanár, irodalomtörténész, a Magyar Napló és az Irodalmi Magazin főszerkesztője, a Kőlcsey Társaság elnöke, 2007 és 2015 között a Nyíregyházi Főiskola (2016. jan. 1-től Nyíregyházi Egyetem) rektora volt. József Attila-díjas, legutóbbi könyve: *Ratkó József* (monográfia, 2016).

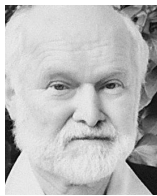
Kántor Zsolt (1958, Debrecen) költő, író, szerkesztő, pedagógus. A debreceni Tanítóképző Főiskola ének-könyvtár szakán szerzett diplomát. 1992-től a Sodrás szerkesztője, 1993-tól a Tevan Kiadó Kft. igazgatóhelyettese. A Bárka folyóirat alapító-főszerkesztője. Legutóbbi kötete: *Az idő szaván fogja a nyelvet* (versek és novellák, 2016).

Kovács Imre Attila (1956, Budapest) irodalomtörténész, tanár, író. Tanított a szegedi Juhász Gyula Tanárképző Főiskola irodalom tanszékén, vendégtanárként a kolozsvári Babeş-Bolyai Tudományegyetem és az Ungvári Nemzeti Egyetem magyar tanszékén. Jelenleg a hódmezővásárhelyi Tornyai János Múzeum és Közművelődési Központ kutatója. Legutóbbi kötete: *Méj* (2013).

Kovács Előd (1969, Budapest) turkológus, folklorista. 1996 óta oktat az ország különböző egyetemein, 2013-tól a Károli Gáspár Református Egyetemen adjunktus. Legutóbbi kötete: *Pábágfia Ardakhsír tetteinek könyve* (krónikafordítás és tanulmányok, 2007).

Kovács István (1945, Budapest) költő, polonista, történész, a Kilencek költőcsoport tagja. *A gyermekkor tündöklete* című regényéből *Budakeszi srácok* címmel játékfilm készült. József Attila- és Babérkoszorú-díjas. Legutóbbi kötete: *Érdek és szeretet. Lengyel visszaemlékezések a szabadságharcra 1848–1849* (2016).

Kürti László (1976, Vásárosnamény) költő 2014-ben a Tokaji Írotábor díjában részesült. A Debreceni Egyetem filozófia szakán és a Semmelweis Egyetem testnevelő és gyógytestnevelő tanári szakán végzett. A Partium főmunkatársa, A Vörös Postakocsi szerkesztője. Legutóbbi kötete: *A csalársról* (versek, 2017).

L. Simon László (1972, Székesfehérvár) József Attila-díjas költő, esszéíró, politikus. Az ELTE magyar-történelem szakán végzett. Az Országgyűlés Kulturális és Sajtóbizottságának elnöke, a Nemzeti Kulturális Alap alelnöke, korábban elnöke. 2004–2010 között a Magyar Írószövetség titkára, 2012-től kulturális államtitkár, 2013-tól kormánybiztos. Legutóbbi kötete: *Polgári kultúrpolitika. Eredmények és dilemmák* (esszé, 2014).

Lázár Balázs (1975, Szolnok) költő, színművész. 1997-ben végzett a Színház- és Filmművészeti Egyetemen. 2000-ben Fulbright-ösztöndíjasként Kaliforniában tanult. Legutóbbi kötete: *Maszkaland* (tanulmány, 2016).

Lőrincz György (1946, Kápolnás) író Zetelaka környékén tanított, majd a székelyudvarhelyi Élelmiszeripari Gépgyár technikus volt. 1989-től a Nemzeti Mentési Frontnál dolgozott, 2000-től Hargita Megye Művelődési és Vallásügyi Felügyelőségén, ma Igazgatóságán. Székelyudvarhelyen él. Szabó Zoltán- és Székelyföld-díjas. Legutóbbi kötete: *A szív hangjai* (2014).

Luzsicza István (1975, Budapest) költő, kritikus, újságíró. Verseket 2001, recenziókat, könyvismertetőket 2002 óta publikál. Az NKA alkotói ösztöndíjasa (2009). Lakóhelyén, Fóton több egykori helyi lap munkatársaként dolgozott. Főállásban a Dunakeszi Járásbíróság tisztviselője. Kötete: *Az artista estére hazamegy* (versek, 2006).

Marosi Gyula (1941, Budapest) 1966 óta publikáló író. 1973-ban a József Attila Kör alapítója, majd titkára. Volt a Mozgó Világ prózarovatának vezetője, majd a Magyar Televízió dramaturgja. József Attila- (1981), Balázs Béla- (1997) és Prima-díjas (2016). Legutóbbi kötete: *Generalissimus az Akácfa utcában* (elbeszélések és novellák, 2016).

Mózes Huba (1941, Kolozsvár) irodalomtörténész, esszéíró, az irodalomtudomány kandidátusa, a Miskolci Egyetem ny. tanára, a Dsida Akadémia Kárpát-medencei Bizottsága és az Észak-magyarországi Irodalmi Kör elnöke, Szabó Lőrinc-díjas. Újabb kötete: *Reflexió és önreflexió Dsida Jenő költészetében* (2014).

Nagy Gábor (1972, Körömend) József Attila- és Bella István-díjas költő, író, irodalomtörténész. A Magyar Művészeti Akadémia tagja. A debreceni KLTE magyar-német szakán végzett, az irodalomtudomány doktora. A Széphalom Könyvműhely, a Magyar Napló, jelenleg a Hítel szerkesztője. Legutóbbi kötete: *Kijátszott holnap* (versek, 2015).

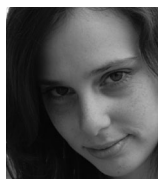
Nagy Lea (2000, Budapest) költő, diák. Gimnáziumi tanulmányai mellett képzőművészettel foglalkozik, balettozik és énekel. Első versei a Spanyolnátha világhálós folyóiratban jelentek meg. Önálló kötete még nincs.

Pálfalusi Zsolt (1964, Miskolc) filozófus, esztéta. Az ELTE filozófia szakán végzett, majd 2003-ban doktori fokozatot szerzett filozófiából. Jelenleg az ELTE Művészetelméleti és Médiakutatási Intézetének oktatója. Legutóbbi kötete: *Performansz. Teatralitás és agonialitás a filozófiai diskurzusban* (tanulmány, 2009).

Payer Imre (1961, Budapest) József Attila-, Artisjus-, Nagy Lajos-, Parnasszus-díjas költő, irodalomtörténész. Az ELTE bölcsészkarán végzett, az irodalomtudomány doktora. Több napilap újságírója, 1996–2001 között az ELTE Modern Magyar Irodalmi Tanszékének tanára. Legutóbbi kötete: *Egyre közelel* (2013).

Rózsássy Barbara (1979, Budapest) József Attila-, Bella István- és Gérecz Attila-díjas költő. Pályáját a Stádium Fialat Írók Körében kezdte. Művelődésszervező-olvas szakon tanult. Legutóbbi kötete: *Labirintus vagy* (versek, 2016).

Szmeskó Gábor (Budapest, 1992) egyetemi hallgató (SZTE). Az OTDK-n 2015-ben második helyezést, 2017-ben különdíjat kapott. Publikációi az Irodalomtörténeti Közleményekben és az Irodalmi Magazinban jelentek meg. Jelenleg Pilinszky János esztétikájával foglalkozik, kiemelten Simone Weil Pilinszkyre gyakorolt hatásával.

Tarbay Ede (1932, Budapest) József Attila-, IBBY- és Stephanus-díjas költő, író, műfordító, dramaturg. A Miskolci Nemzeti Színház, az Állami Bábszínház, a Budapesti Gyermekszínház dramaturgja, a Magyar Televízió munkatársa, a Zsámbéki Tanítóképző Főiskola óraadó tanára. Legutóbbi kötete: *Régi és új mesék Varjúdombról* (verses mesék, 2015).

Udvardy Zoltán (1964, Budapest) évtizedekig dolgozott újságíróként különböző sajtóorgánumokban. Emellett az SBS ausztrál közszolgálati rádió magyar nyelvű adásának egyik budapesti tudósítója is volt. 2011 óta pártfogó felügyelőként dolgozik. Legutóbbi kötete: *12 elégvelt oldal* (novellák, 2015).

Varga Melinda (1984, Gyergyószentmiklós) a kolozsvári Babeş-Bolyai Tudományegyetemen végzett. Verseit erdélyi és magyarországi rangos irodalmi lapokban publikálja. 2008 májusától 2009 áprilisáig a bukaresti Új Magyar Szó kolozsvári riportereként dolgozott. A kolozsvári Bretter György Irodalmi Körnek szervezői tagja. 2010-től az Irodalmi Jelen munkatársa.

Zsille Gábor (1972, Budapest) költő, műfordító, szerkesztő. 2004-ig Krakkóban, jelenleg Budapesten él. A Magyar PEN Club volt titkára, a Magyar Írószövetség Műfordítói Szakosztályának elnöke, a Magyar Napló versrovatvezetője. Bella István- (2008) és József Attila-díjas (2015). Legutóbbi kötete: *Lengyel kultúrkincsek. Fejezetek a lengyel-magyar barátság évezredéből* (esszék, 2016).